IACOBI SADOLETI DE LAUDIBUS PHILOSOPHIAE

Libri duo.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM, 1538.

NICOLAVS BORBONIVS VANDOPERANVS AD IACOBVM SADOLETVM VIRVM ELOQVENTISSIMVM.

Quum ſtudium Sophiæ, quid ſit, quid nõ ſit agendum,
Monſtret, ut ad ueras perueniamus opes:
Hoc totis quur non omnes amplectimur ulnis?
Quur, quæ uulgus amat, malumus illa ſequi?
At iam tandem utinam reſipiſcant ſecula noſtra,
Iudiciumq́ probent, ô SADOLETE, *tuum.*
Eſſe magis brutos homines ego iudico brutis,
Quos tua non fando flexerit alma Charis.

IDEM BORBONIVS AD LECTOREM.

Ἥνιδ᾽ ἀναγνωστέ σοι τὸ τῆς ἐγκώμιον
Φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ εἴδωλον πνέον,
Τὸ ἔγραψεν σοι ὁ κεῖνος Σαδόλητος μέγας,
Ἀνὴρ ὁ θεῖος, ὁ τεχνίτης ἐξαίρετος.

IACOBI SADOLETI AD MARIVM MAFFEVM Volaterranum de Philoſophia liber primus, qui inſcribitur PHAEDRVS,

In quo accuſatio Philoſophiæ continetur.

MNIS, MARI Volaterrane, quæ ad bene beateq; uiuendum pertinet doctrinæ inſtitutio, ducta primũ mihi quidem à Philoſophiæ pręceptis uidetur eſſe: atq; ab eius facultate diſciplinæ, quæ in cõtemplatione rerum naturalium,& moribus ad uirtutem fingẽdis, conſtituendiſq; cernitur. Pòſt autem his literis, quę quemadmodum ſunt, ſic etiam uocantur ſacræ: in quibus uera Dei percipitur cognitio, cùm aucta & corroborata, tum ad extremum ex uarijs fluctibus

iactationibusq; uitæ, quas nostra imbecillitas fert, ad stabilem certamq; spem immortalitatis conuersa, atq; translata. Ac nos, qui (ut tu ipse optimus testis es) harum artiũ utranq; adamauimus semper, & nunc quidem iam in alteram hanc, quæ nostræ & personæ propria est, & religionis, tanquã in portum uela deflectere, & pleno cursu contendere cogitamus: adhuc tamẽ in Philosophia magis exercitati, quòd in illa plurimum operæ, & quantum ab occupationibus publicis, quæ nos diu & multũ districtos tenuerunt, disiungi licuit, antè actæ ætatis consumpsimus: duximus non alienum nec nostra dignitate, nec eorum, quos ad uirtutis studium atque amorem genuit ipsa natura, utilitate, nos facturos, si quæ de hominibus doctissimis, Græcis præsertim, quorum in hac laude sine ulla dubitatione excellit industria, accepta à nobis fuissent, ea Latino sermone conscriberemus: primumq; gratia hac debita ea quidem & merita Philosophiæ reddita, toto deinde pectore, ut dicitur, maturescẽtibus etiam annis ad illam cœlestem scientiã incumberemus. Atq; hoc ita agere id studiosius etiam sumus meditati, quòd in hoc tempus Latinis quidem literis desiderari uidetur Philosophia: nõ quin & apud ueteres, & nostra etiam, ac patrum auorumq; memoria extiterint docti uiri, qui eam uelut incertis sedibus peregrinantem & uagam, & maxime quidem posteaq; eiecta è Græcia est, in hanc urbem adsciscere & potuerint,

tuerint, & partim etiam conati sint: sed ita ferente casu quodam bonis artibus infesto, & qui uoluerũt uarijs plerunque rationibus impediti, in medio spatio restiterunt: & qui potuerũt non ferè sunt ad eam uoluntatem adducti. Ita illa necessariò penes barbaros morata, tanquam iuris nostri morisq́ expers, caruit honore & nomine ciuitatis. Ac ut illũ omnis doctrinæ & eloquentiæ parentem potissimum nominemus, Marcus Tullius Cicero etiam professus fuit hoc se populo exhibiturum, ut Græcè tum loquentem Philosophiam ad Latinam sermonis consuetudinem adduceret: quem ego unum maximè statuo incredibili quadã magnitudine ingenij, qua & omnes longè uicit superiores, & posteris spem penè sui imitãdi ademit, cumulatè quod susceperat præstare potuisse: Verùm siue infinitis nouæ Academiæ (sic enim appellabatur orta ab Archesila, à Carneade confirmata disciplinæ ratio) disputationibus impeditus, quarum illa contra omnia dicẽdo nunquam terminauit modum: siue quòd propinquo & celeri cùm suo, tum Reip. fato, illius per uim nefariam fuit interrupta industria, minus aliquanto nobis præbuit, quàm aut optaremus, aut ab illa diuina mente potuit expectari. Moralẽ partẽ Philosophiæ ꝑsecutus est, eamq́ carptim separatis quæstionibus: in physicis quidẽ nihil attigit: nec uerò de ea parte, quę ad disserendũ tota est, literã omnino fecit ullam. Quòd si ille tum hoc conatus est, in quo illi

nō animus aut ingeniū, sed ex parte quadā fortuna defuit, ut Philosophiā è lingua nobili, & in primis memorata transferret in Latiū, aliquantūq; ei splendoris & dignitatis se adiuncturū à Romana facundia existimaret: quid nos tandem, & nobiscum unà cæteros omneis, q̄bus cordi Philosophia est, agere conuenit? aut quanto elaborare studio, ut tendentē nobis ultro manus, fidemq; & opem nostram implorantem, pro sua parte & facultate quisq; à barbaroꝝ inscitia & moribus in Latinitatem uindicemus? Etenim quid est quod æquo minus queat animo ferre quisquam institutus liberaliter, quàm caput artium optimarum, ornatricem uniuersæ uitæ Philosophiam possideri ab ijs, qui ut acutè forsitan aliquando moueri uideantur ad disserendum de ea, inaniter tamen & id agunt, & orationem afferunt ineptam, & horridam, turbantem cogitata tū deblatterantium ipsorum, tum eorum qui audiunt: nihil ut ex ea proprium, nihil ut dilucidè significās percipi possit? Ex quo factum est, nō ut in exquirenda ueritate, quod est unū munus Philosophiæ maximè proprium, sed ut in uerboꝝ, & inanium quæstionum inutilibus cōtrouersijs omnis iampridem ab his suscipiatur cōtentio. Sed ut in ueteri prouerbio est, Balbi balbos, sic istos sui & agnoscunt, & probant. At nos, quibus expetenda illa semper, & præcipuè colenda uisa est, quæ sapientiæ cum eloquentia naturalis est societas, quiq; mentis simulachrum

chrum ducimus orationẽ,ut ex huius forma & pulchritudine,illa quoq; quæ intus est spectari animi dignitas & elucescere foris posſit:demus operam,si modò assequi possumus,ut Philosophiam iamprídem laborantem barbariæ nomine Latinis literis illustremus. Quod profectò adnitemur, eo ingressi animo,ut nisi uitam uis aliqua peremerit,aut autoritas maior occupauerit, omnem ipsam Platonicã, & Aristotelicam formam disciplinæ nõ interpretis munere,sed ordine & iudicio nostro nostris hominibus tradere parati simus. Quod maiore etiam cũ spe, lætitiaq; aggredimur, quòd intelligimus non solum in Italia,quæ semper omnium bonarum artium parens iure existimata est: uerùm etiam trans Alpes in Gallijs,Germanijsq; quàm multi iam existant, qui se ad politiores dedant literas: quiq; hæc ipsa, quæ nos reprehendimus, minimè probanda putent:etiam insectentur eorum infantiam,qui audeant præclaras è Philosophia sententias,sermonis ruditate tanquã cœno aliquo inquinare. Qui quidem tali ingenio præditi, barbari certe non sunt. Non enim quos à nobis aut montiũ excelsitas, aut latitudo æquorum disiunxit, sed quà cum uerè religionis cultu non peragrauit humanitas,& artium amor ingenuarũ,ea certa & sola est barbaria. Atqui horum ope atq; auxilio, aliorumq; multorũ,quos similiter ad iudicandum, agendumq; idoneos ingenij dotibus natura ipsa subornauit,si plures in hanc

præclaram

præclaram uoluntatem consenserint, haud diffiden dum sanè est, quin celeriter è sordibus omnibus se emersura Philosophia, & dignitatem ad quam spe ctat, obtentura esse uideatur. Quibus cum aut no stra communicabitur laus: aut si prior nostra sors in hoc certamen exierit, non dubium est futuros, qui eandem petessant gloriam: à quibus non certari modò nobiscum, sed uinci etiam nos æquo pati ani mo sumus parati. Quippe qui non tam singularem nostram laudem, gratiamq; deposcimus (etsi ne ea quidem, cùm bonorum consensu rectè factis tribui tur, à præstantibus animis repudianda est) quàm be ne de ciuibus nostris promereri studemus. Quòd si in eis actionibus, quas huius optimi ac maximi principis beneficio cum aliqua autoritate tractaui mus, innocentiã & fidem probauimus nostram, no straq; foris acta consiliaq; omnia non ad priuatos quæstus, sed ad beneuolentiam hominum nobis o mnibus officijs conciliandam, & ad communem bo norum utilitatem spectauerunt: erit hæc iam intra domesticos parietes cùm cura præstantior, tum la bor etiam multis utilior, si qui nostris hortationi bus uel excitati, uel firmati, nihil sibi magis expeten dum in uita, quàm uirtutem & abstinentiam, & stu dium ueræ sapientiæ duxerint. Sed quoniam ante quàm è Philosophia quicquã, de ipsa Philosophia aliquid est dicendum: eiq; iusta & debita laus tri buenda, sine qua nihil quicquam uerè esse laudatũ

potest

poteſt: cùm præſertim non deſint qui petulanter in eam quacunque de cauſa, etiam hòc ſtudioſius inuehantur, quòd ſe putent ea re gratiam à uulgo & ab imperitis hominibus íníturos: uiſum fuit faciundũ, ut eam ederemus eius defenſionem, quam habuimus Mari, nos quidem aliquot ab hinc annis in Iacobi Galli ſuburbano, cùm à T. Phædro affine tuo, homine (ut meminiſſe facilè poſſumus) cùm docto & copioſo, tum parato ad laceſſendum, reſpondendumque, eſſet uituperata. Nam cùm Floralibus manè ad Gallum in hortos, quos ille uir, ut tute ſcis, in omni uita politiſsimus, in campo fœniculario ſecũdum Adriani molem ſibi ferè communes, & doctis omnibus parauerat, conueniſſemus ego & F. Citrarius, homo cùm ſtudiorũ ſimilitudine mecum, tum multis amicitiæ officijs coniunctus: offendimus ibidem, qui paulò nos anteuenerat, cum ipſo Gallo ſermocinantẽ T. Phædrum. Igitur congreſsi amicè & comiter, ſalute data acceptaque, in hyppodromo (id erat decumano limiti nomen) manus complexi inter nos, ut mos amicorum eſt, inambulare cœpimus. Tum GALLVS: Quid nam hoc eſſe dicam, inquit, nobis à natura datum, ut tantum boni in eorum, quos familiariter diligimus, congreſſu & colloquijs experiamur eſſe, ut ſine ijs nullam integram uoluptatem ad animum nobis accedere ſentiamus? uelut mihi nunc accidit, qui etſi hoc loco uehementer delector, quòd & amœnus ſatis eſt, & ſolent uni-

cuique sua, in quibus quis elaborauit, ualde iucunda existere: tum autem hac hodierni diei tranquillitate aëris & nitore cœli exhilarari animos necesse est: nec solum nostros, sed cæterarum etiam animãtium. Siquidem, ut à Vergilio scriptum est, Vertũtur species animorũ, & pectora motus Nunc alios, alios dum nubila uentus agebat, Concipiunt: unde etiam uolucrum cantus, & lætitiam pecudum, & insolitam quandam in animis dulcedinem ait exoriri. Requirebam animo tamen nescio quid: neq; tam animaduertebã primò quid illud esset, quod mihi abesse quasi uideretur, quàm posteaquàm uos aduenistis: sentio nunc demum meam expletam, cumulatamq́ esse lætitiam: ita ad societatẽ illam ad quam à natura facti sumus, qua homini ad hominem naturalis est applicatio, accedit ista ex delectu amicitiæ incredibilis quædam iucunditas: quam qui non norunt, ij mihi uidentur ex alieno quodam genere homines esse, non tam mente præditi, quàm forma humana. TVM PHAEDRVS: Rectè sanè loqueris Galle: repugnat enim hoc naturæ, ut qui sint, quos tantum in rebus humanis bonũ non afficiat: & tamen experimur interdum nõnullos, qui ita aut animo sunt agrestes, aut moribus ad omnem inhumanitatem assuefacti, ut non modò neminẽ eximiè charum habeãt, sed æquè oderint omnes, tanquam communes cunctorum inimici: Sicut de Timone illo Græcæ loquũtur historiæ: quem etiam ferunt,

cùm

cùm haberet ſecum in cœna ſimilem ſui prorſus, & inhoſpitalitate (non enim mihi nunc ſuccurrit, quo alio nomine appellem μισανθρωπίαν) & moribus Apemantum: atq; ille ea ſolitudine delectatus, dixiſſet, Pulchrum hercule noſtrum hoc conuiuium, ò Timon: reſpondiſſe, Atqui pulchrius multo futurum erat, ſi tu non adeſſes. Tales ergo nonnulli, ſed contra naturã tamen: atq; ut hoc fortaſſe rarius, ſic utinam non multa quotidie in nobis ab eadem natura optimè inchoata, conſuetudinis uitio deprauarentur. Sed de ſe, ut uolet quiſq;: nos, qui liberaliter ſumus eruditi, de nobis ipſis ita ſentiamus, ut uitam ſine conuictu & conſuetudinibus amicorũ nullam ducamus eſſe. Atqui Galle, inquit CITRARIVS, quantum tu bonorum amicitiæ, omniq; humanitati tribuendum ſtatuas, res ipſa palàm facit, neq; indiget id noſtra ullius oratione: nemo eſt enim qui non oculis cernat, quanti ſint ad te hominum, aliqua ingenij laude ſplendentium, concurſus fieri ſoliti: atq; ut ornatiſsimorum hoſpitum & amicorum quotidianis conuentibus floreat domus tua. Quod profectò haud ita foret, niſi tu, ſi quiſquã alius unquã, honeſtiſsimorum, optimorumq; amicitia, ac familiaritatibus delectarere. Verùm quod eſt modò à Phædro noſtro dictum, rarius uſu hoc uenire, ut quis amicitiæ dulcedine non tangatur: utinam id quidem ita eſſet, atq; ea una eſſet in cauſa, quæ ab eo exemplo etiam Timonis commemorata eſt, naturæ

quædam quasi feritas: sed latius patet hoc malum, & quod maximum uenenum fidelis beneuolentiæ est, simul ut quis nimium sibi deseruit, ita minimè fidem in amicitia tuetur. At huiuscemodi hominum innumerabilis est multitudo. Quis enim est studiosus pecuniæ præsertim, & cui (ut Terentianis uerbis utar) nihil præter lucrum dulce sit, qui ullum uel tenuem possit habere gustum huius ex amicitia iucunditatis, quam tu modo Galle narrabas? quiq; sublata utilitate, quæ contineat necessitudinẽ, non continuò nuncium remittat amicitiæ? Plena horum uita est, rarumq; illud potius, ut cui cognita appetitaq; sit simplex illa, & uera, & per se, suaq; sponte amabilis ex amicitia uoluptas, quæ ab amico proficiscitur, & in eo ipso uertitur, nihil quærens extrà, nec cupiens, cuius amor fructus maximus, uirtus optima conciliatrix est. Sed quò rarius istud, hòc præstantius. In quo genere, optimo te excellere iure, Galle, fecisti tu quidem omnibus iam fidem. Nam, ut ille, quicunque hostem feriet, is mihi fuerit ciuis: sic tu amicos ex una uirtutis commendatione continuò probas: non ex eis ad te uti referas aliquid, sed ut sibi illi nihil magis promptum esse intelligant, quàm te, domum'que tuam, operam, gratiam, pecuniam, autoritatem: quæ cunctis etiam hòc gratiora ex te accidunt, quòd tua ista incredibili humanitate condiũtur: quam tibi in uerbis quidẽ & uultu, omniq; corporis motu ĩsculpsit ipsa

natura.

natura. Sed ea factis, & in experiundo fit illustrior. Itaq; es assecutus, ut non magis unum unus, quàm te diligãt uniuersi. Quam ob rem, quod paulò antè dixisti, nullã te integram sine congressu amicorum percipere uoluptatem, & de eo tibi assentior; & (ut pro cæteris etiam loquar) experimur idem in nobis omnes erga te aliquanto etiam uberius. Sumus enim hac tua fruenda humanitate, hoc ingenio, his optimis & suauissimis moribus, in mutua nostra beneuolentia propemodũ beati. TVM GALLVS: Gaudeo sane Citrari, inquit, præclaro hoc, quod mihi tribuisti, uel iudicij tui, uel, ut ego potius interpretor, amoris testimonio. Atqui, inquit PHAEDRVS, Galle, utrũq; est, & iudicium, & amor. Sed quãdo de amicitia aliquid omnes, quid Sadoletus? ET EGO: Quid inquam Phædre? nisi me uehemẽter hoc uestro sermone esse delectatũ: ac sentire quidẽ uobiscũ unà, nihil esse in uita præstabilius amicitia: quæq; in Gallo nostro laudibus extulit Citrarius, uerissima confiteri. Sed quod unum uel præcipuum ab eo uideo prætermissum, id à me referri, & cõmemorari debere puto: non enim natura solùm, & propensione animi quadam, aut fortuito euentu lapsus in hanc rationem Gallus, ad liberalitatem, & beneficentiam, ueritatemq; amicitiæ totum se contulit: sed aliquãto magis accepit à Philosophia, ut ista eadem recto iudicio & cõstanter ageret, in quo quidem uno est posita uirtus. Nouit enim quẽadmodũ

de statuis Dædaleis à doctissimis proditum est, eas cùm præclaro opere perfectæ, & eximiæ pulchritudinis existerent, nisi tamen arctissimis uinculis constringerẽtur, dilabi facilè, & perfugere solitas, quòd earum incerta esset, & lubrica possessio: sic optimũ quenq; morem, nisi ratione & præceptis Philosophiæ fuerit confirmatus, stabilem sua sponte non esse. Est igitur ad hęc Philosophiæ studia, in quibus à prima adolescentia admodum se exercuit, longo interuallo nunc reuersus, & quidem animo maiore quàm uos fortasse suspicamini: quod ego nosse possum propter quotidianum usum, quo cum eo assiduus sum. Quanquàm illi quidẽ haud ita multũ ad legendum ocij à forensi opera relinquitur: sed est totus in quærendo & percontãdo: me quidem, quẽ in his literis maximè uidet occupatum, audiẽdi aliquid uidelicet, & disputandi causa, sæpissime ut lacessat: Quod ego pergratè accipio, uel quòd obsequor studijs optimi & amicissimi uiri, uel quòd illius acuto, & acri ingenio meum quoq; ad discendũ excitat̃ ingeniũ. Hoc loco PHAEDRVS, ut erat natura uehementior, & Philosophiæ multis iam signis habebatur infensus: Præclarã mehercule laudem, & in primis commemorandam, qua te isti afficere conantur, Galle, cùm te tanquã puerum nobilẽ sub pædagogo, sic à Philosopho aliquo admonitum, nihil nisi ex præscripto rectè agere posse uolunt: ac ne quid desit, manum etiam sub ferula, ut di

citur

citur:indignum illud quoq; quòd uirtutem in una statuunt Philosophia:Quo quid dici impudentius potest?quãdo enim Philosophiæ quicquam omnino fuit cum uirtute, cum amplitudine,cum dignitate commercij?aut quos ex eius ipsius sinu prodire conspicimus ad ullam rem gerendam aptos,quæ quidem digna sit uiro? Immo uerò tu, inquit,esto nobis Galle & naturali uirtute, & tuo ipsius consilio institutoq; talis,qualẽ te esse cernimus omnibus eis animi dotibus instructum,quæ magno homini conueniũt: Sitq; tua ista propria,& peculiaris laus, non Philosophiæ,quã summus ille uir tuus nouus hospes & amicus P.Bẽbus,cuius tanta fertur apud omnes uirtutis & literarum gloria, iure sanè in te contulisse mihi uisus est,cùm ita diceret,urbem hãc tot antiquorum monumentis,tanta etiam nunc horum temporum magnificentia ornatam:sibi tamen maiorem atq; ornatiorem fuisse uisam, quòd te in ea ciuem esse cõtigisset.Hoc de te ille ita ut sentiret, non tu,opinor,promissa barba es assecutus,nec tunica pulla,nec trito pallio,nec inepta,& intempestiua loquacitate,sermonibus per omnes circulos cõserendis:longè enim hæc aliena graui uiro,Philosophis uerò quotidiana sunt: sed liberalitate,& prudẽtia,& quòd cùm te multi fortuna & copijs in hac urbe antecedãt, nemo est tamẽ,qui ad bene de probis & doctis hominibus merendum te uno sit propẽsior:Nam quod ad Sadoletum attinet,quem ego

& amo

& amo mediusfidius, & florentem esse cupio, non possum non molestia affici, cùm illum uideo subducentem se amicorum & familiarium cœtibus, in hac squalente & sordida Philosophia tabernaculum pene uitæ suæ collocasse, doleoq́ meã tam parui apud eum fuisse autoritatem, ut ipsum ab hoc errore nequiuerim adhuc ad cõsilia grauiora retrahere. Atq́ ad me conuersus, In mentem uenit mihi, inquit, ea proferre aduersus te, quæ in Euripide Zethus ad Amphionem fratrem protulit, quorum equidem sententiam, nõ numerum recordor: Negligis ò frater, inquit, ea quæ te oportet diligere, naturãq́ animi tui suapte sponte nobilem, puerili quadam concinnas forma: & neq́ in iudicijs commodè loqui studium tibi est, inq́ ijs cernere quod æquum idoneumq́ sit: neq́ alios iuuare consilio potes tuo. Ac de tuo quidem, inquit, ingenio quid sentiam, mihi ipse conscius sum: quantũ autem te diligam, tu optimus es testis. Sed quod tibi soli seorsum sæpe dixi, in quo frustra à me consumpta opera est, idem nũc his audientibus ut dicam, moneamq́ te aliquot annis minorem natu audacter, idem amor me cogit. Vereor enim, uel potius formido certò, ne istã tuã ingenij animiq́ indolẽ, qua te ad grauiores res tractãdas idoneum semper iudicaui, hoc Philosophiæ studio penitus corrũpas: in quo si esset ipso aliqua fortasse liberalis oblectatio: quæ tamen in tanta uanitate illius scientiæ esse quî potest? tibi tamen uidẽ-
dum

dum arbitrarer in ciuitate tam occupata, in qua honores & præmia non otiosis, sed industrijs hominibus proponuntur, quî factum tuum probari illis posset, qui scirent de uita cuiusque & institutis iudicare. Inquiritur enim in uitam tuam, mihi crede, curiosius quàm tu fortasse existimes: Nam cùm à primo commosses animos multorum expectatione quadam, nunc te uelut inertia desedisse, non possunt nõ mirari homines, idque non reprehendere: cùm in popularibus studijs, & his quæ frequentiæ ac celebritatis sunt, siue in foro malis, siue ad principes uiros, uindicare te in aliquam laudem possis: illa tamen, quæ silentij, & solitudinis sunt, malle persequi. Quorum profectò opinioni & iudicijs inseruias oportet, si aliquo numero esse optas, aut si eam uerè assequi uis, quam tibi falsò promittit Philosophia, sapientiam: ne'ue te in tenebris abdas, cùm facilè in hominum oculis queas, & in luce consistere. Quæ cùm ille dixisset aliquanto commotius, quòd eum ad hanc rationem concitationemque dicendi & uoce, & motu corporis, & animo flagrante ac subitò natura formauerat, summumque illi præterea ingeniũ, summum in pronũciando lepôrem addiderat. CISTRARIVS, O' amœnum diem hunc, inquit, & mihi diu, ac Gallo desideratam opportunitatẽ, aliquando te Phædre in uniuersam inuehentem Philosophiam audiendi: Equidem interfui sæpe, idque locis pluribus, cùm carperes Philosophiam: in quo

ego potissimum attendere solitus sum acumen ingenij tui, & facetissimis dictis delectari. Sed de ea tota quid haberes dicere, percontandi ex te, cùm id maxime auerem, ante hunc diem facultas non est data: quam nunc oblatam libentissimis nobis, nostra fuerit culpa, si amiserimus: aut si non ex te omnia, quæ uolumus de tuo in Philosophiam animo ac iudicio, audiendo fuerimus consecuti. Imò, inquit GALLVS, & hic locus maxime aptus est, & tempus idoneum: nec est quicquam, in quo iucundius hunc cõsumamus diem: quam ob rem da hoc nobis Phædre, ut te de uniuersa Philosophia quid sentias audiamus. AVDIETIS, inquit: sed hac conditione, si omnibus sum facturus gratum. HIC EGO arridens, Mihi'ne, inquam, esse gratum potest, in tantum discrimen uenire Philosophiam? Quid ita, inquit CITRARIVS, non tu eam dicere es solitus ueritatis patrocinio sat tutã esse? SI QVIDEM, inquam, ueritate, non eloquentia causa pendetur. Pendetur, inquit GALLVS, & bono es animo: non enim hîc imperitę multitudinis cõcio, ad quam in inuidiam facilè, & in suspitionem Philosophia adducitur: Sed auium concentus, & florum tanta hæc uarietas ac copia, huius orationi coronam factura est. ATQVI, inquam, Galle, huius orationi (siquidem ea in uituperanda Philosophia futura est) auium iste concentus obstrepat sanè uelim. An non tu hosce flores, qui tantã nunc odorum

rum amœnitatem naribus nostris aspirant, & mox auritos, & postea etiam uocaliores fore putas, quàm esse posset ipsa illa, de qua nunc dicebas imperitæ multitudinis concio? SANE, inquit, hoc est quod ego gaudeo: intelligo enim præter uoluptatem, quam audiendo percepturus sum, huius mei præterea suburbani pretio permultum accessurum esse, quòd quidem disputatione uestra hac celebratius multo futurum est, quàm aut peregrinis arboribus, quæ in hunc ipsum locum undique accersitæ sunt: aut nobilitate eius picturæ, qua est superior porticus exornata. QVIN tu, inquit Phædrus me intuens, ueritatem sinito uenire in certamen, tu met silentium teneto. AGE AGE, inquam, Phædre (uideo enim te in procinctu esse, pugnæ auidum) illud moneo, parcius: ne si uno hoc prælio penitus Philosophiam obtriueris, non habeas deinde quicquã, in quod ita studiosè, & libenter inuehare. NVLLVM est periculũ defore, inquit ridens, dum quidem tu extiteris, qui ab ea auelli nulla ratione potes. Quod cùm dixisset, omnes ad audiendum animos ereximus. TVM ILLE, Videntur mihi, inquit, Prisci illi ueteres, qui primi semetipsos sapientes, & artem eam, quam profitebantur, sapientiam appellauerunt, aut callido consilio quæsisse in uulgus celebritatem: aut errore quodam puerili decepti fuisse. Etenim si cùm scirent, & intelligerent ipsi, inanem eam esse, quam habebant in manibus, scien-

tiam: appellatione tamen præclara illam adducere in honorem studuerunt, cæterisq; persuadere id, quod ipsis neutiquam de ea erat persuasum. Astuta illorum ratio, & callidum in primis consilium fuit: sed ita, ut seculi illius ingenijs nihil iudicarent esse rudius. Sin autem & eandem ipsi fidem habuerunt de sapientiæ disciplina, & cæteris facere conati sunt, puerorum mihi morem uidentur fuisse imitati: ut enim pueri imagunculas sæpe nacti ligneolas, aut è cera: easq; charius amplexi, ueste atque auro exornant, Deorumq;, quorum libitum fuerit, imponunt eis nomina: demumq; longius prouecti credulitate puerili, quasi rem seriam agentes, rei ludicræ diuinos honores tribuunt: Sic Philosophi isti uestri (me autem intuebatur loquens) quos solos penes est sapientia, quiq; eam ipsam ab sese unis peti atque addisci uolunt, tantò pueris leuiores, quantò illis ætas ludum suum concedit, his alienum stultitia: inane disciplinæ simulachrum splendidissimi nominis appellatione honestauerũt: Quo non possunt quidem non allici aliquãdo & inuitari nonnulli, ut insistant aliquantum, cupiantq; interiora cognoscere. Quòd enim sapientia nec in cœlo, nec in terra quicquã est præstantius, iccirco ipso nomine commoti, accenduntur ad cupiditatem aliquam cognoscendi. Sed si qui lautiore paulò ingenio ingressi fuerint, maturè ut abalienentur. Ex quo illud Neoptolemi apud Ennium, Philosophandum sibi esse, sed paucis: nam omnino,

omnino, haud placere. Credo homini militari ex bellica uirtute ueriorem meditanti gloriam, conueniẽs fuisse uisum, quid isti profiterentur, agnoscere: quæ uerò minutius superstitiosiusq́ tractarent, & in quibus frustra contererẽt ætatem, ea ceu ueræ sapientiæ repugnantia penitus despicere atq; contemnere. Et nimirum magna, eximiaq́ professi, in minimis ferè uersantur. Quòd si splendore nominis remoto, rem ipsam introrsum magis aspexeris: totamq́ istã artẽ, quæ se magistram tradendæ sapientiæ profitetur, in manus sumptam diligenter expenderis: nõ tu in ea quidem sapientiam ullam, quæ sit uerè & solidè sapientia, sed imaginem potius inanem quandam deprehenderis sapiẽtiæ, sine corpore, sine mẽte, ipsius illius sapientiæ operibus atq; muneribus sola uoce resonantem. Nam cum rerum gerendarum sit sapiẽtia, imperij gubernandi, dignitatis ac potentiæ sibi comparandæ, Philosophia pro his maximis, maximeq́ expetendis rebus, tanquam immunitatem laborum in beneficij loco illi tribuens, eam in uerbis pensitandis, & argumentorum conclusiunculis arte astringendis, rebusq́ ijs, quæ nihil pertineant ad nos, accuratius indagandis, festiuo opere occupat: ut suarum uirium & grauitatis oblita, à cœtu hominum, atq; ab regendis ciuitatibus, ad solitudinem, inertiamq́ traducatur. Atq; huic arti tamen sapientiæ nomen est datum: in quo primùm istorum est arrogantia reprehendenda. Quis enim illis hoc cõcessit?

cesſit? aut quo nam iure fuit ab ipſis uſurpatum, ut artem ſuam, cuiuſmodi ea cunque ſit (nondum enim de hoc diſputo, poſt uidero) in ipſo ſtatim ortu atque initio, inſcriberent Sapientiam? cumque necdum planè perſpectum, cognitumque eſſet, hominum'ne uitæ utilis futura eſſet illa, nec'ne eſſet, tamẽ tanquam ratio abſque ea rectè, ordineque uiuendi cunctorũ iam confeſsione conſtare non poſſet, ita ſummũ rerũ humanarum titulũ illi præſcriberent? Verum fuerit hoc uitium ſuperiorũ illorum, & qui ſeptem dicti ſunt, quos tradunt cunctos in Græcia Delphis primùm cõueniſſe, Athenis prætore Damaſo: iterum deinde Corinthi, cùm eos Periander Corinthiorum tyrannus hoſpitio accepiſſet, circiter quadrageſimãquintam olympiadem, quo tempore Romæ L. Tarquinius Priſcus regnũ obtinebat. Atqui hi iſti ipſi, ſi ſua ſententia ſe appellauerunt ſapientes, indulſerunt ſibi profectò, quàm par erat, uehementius. Sin autem populorum ſuffragio uocati ſunt, habent egregiam ſui cognominis, & quo iure gloriẽtur, autoritatem. Siquidem ad imperitos & ſtultos delatum fuit de ſapientibus iudiciũ, etſi uideo non iſtos ſolùm, ſed alios cõplureis, ſi fama & opinione uulgi ſapientia cenſeatur, nulla illuſtri de cauſa paſsim habitos ſapienteis: ſimul ut quis enim in illa rude'indoctaque uetuſtate uel dixerat aliquid, uel egerat concinnius, ita aſcribebatur ad numerum & nomen ſapientis. Quo ex genere maternus auus Theſei Pitthêus,

thêus, cùm uersibus pangendis sententiolas quasdã complecteretur, in primis iudicatus est sapiens. Lycurgus uerò eundem nominis honorem iustius est assecutus: quòd enim confusam & pertubatã, ac (ut Herodoti utamur uerbo) κακονομωτάτην Lacedæmonior: Remp. legibus latis constituerat, ferẽdisq; laboribus, & periculis alacriter adeundis, ciues ad fortitudinẽ, & ad omnia belli munia apprimè erudierat, comparata sibi autoritate & gloria, sapiens meritò existimatus est. Sed ut ab hoc magno sanè uiro abeamus, quid cuiq; esse tunc potuit in sapientiæ nomine gloriosum, cùm Homerus, cuius dicta pro decretis habẽda sunt, etiam fabris attribuat sapientiam? Ac ne quis illorum septẽ, quos & nos nimium iam sæpe in medium adducimus, & negat Dicearchus autor haud ignobilis, nec Philosophos, nec sapiẽtes fuisse, ullam alio ex genere putet fuisse sapientiam, quàm eam, quæ dicta in Pittheo: Primùm poëtæ pleriq;, ijq; adeò perfrigidi: deinde argutulis quibusdã, ut sibi uidebãtur, sentẽtijs, multitudinis plausum captantes. Quid enim Chiloni Lacedæmonio (ut de eo potissimũ loquar) tria'ne dicta sapientiæ laudem afferre debuerunt? At ea in foribus templi Delphici sunt inscripta. Quid tum? nõ enim qui inscripsit, aut qui insculpsit (opinor) faber sapientior fuit? NE QVID NIMIS: rectè hoc quidẽ, & sibi ille admodũ cõstitit: paucissima enim locutus, multam sibi parauit sapientiæ famam. Sed

quid

quid illis sapiẽtibus fiet, qui suis libris, atq; scriptis omnia referserunt? NOSSE uerò SE QVENQVE, quam uim habeat, si ab hoc communi atq; usitato sensu abieris, ipso illo interprete qui edidit, censeo esse quærendum. Nam illud quidem inopinatum ac nouum, & nescio unde erutum: nemini enim unquam in mentem uenire potuisset: COMITEM ESSE AERIS ALIENI MISERIAM: Quid? hiccine solus uadimonium deserere coactus fuerat, eius'que bona proscripta fuerant? Sed quoniam in singulis non est immorandum, & unius tamen exemplo cæteri noti esse possunt, ratio cõcludenda est, Sapientium nomen, ab ipsis usurpatum, plenum arrogantiæ esse: à populo delatum, inanitatis. Correxit errorem hũc ueterum Pythagoras, imminuitq; inuidiam nominis, quòd primus Philosophiam pro sapientia instituit appellari. Is in illa sua peregrinatione, in qua, ut de Vlysse scribit Homerus, multarum gentium mores & instituta perspeculatus fuerat, cùm peragraret in reditu ueterem Græciam, atq; illo itinere uenisset Sicyonem, ibiq; cum Leonte Sicyoniorum tyranno congressus, interrogatus ab eo esset, quem nam ipsum se profiteretur, num sapientem? respõdit soli Deo congruere nomen sapientis: se uero Philosophum esse: hoc est, studiosum, & cupidum sapiẽtiæ. Graue responsum & dignum moderatissimo uiro, nihil sibi arrogauit, nihil sublatius de se locutus est,

tantùm

tantùm eam cupiditatem, quæ cuncto generi humano è natura insita est, sapientiæ adipiscendæ, in se aliquanto fortaßis acriorem inesse significauit. Plena igitur grauitatis oratio: neque ipse non idoneus, cuius autoritatem cæteri sequerentur, si in eadem porrò sententia constitisset, neq; dissensisset postea à sese, cæterisq; rebus non iam se moderatum & grauem, sed flagrantē ambitione importuna præbuisset. Nam quid illa iactatio popularis, & Græciæ omnibus in locis, ubi cœtus celebrari erant soliti, sui ostētatio? Quid nudatio femoris aurei Olympiæ, cùm ad ludos solenneis cuncta adesset Græcia? aliud in eo indicant, quàm speciosum illud sapientis nomen, quod ipse paulò antè ab hominibus cunctis abiudicarat, & Deo uni tribuendum censuerat, cùm conaretur apparere ipse Deus, usurpare illum confeßione reliquorum, & ad semetipsum uertere, tanquam præstigijs quibusdam, uoluisse? Quanquàm femoris quidem aurei illa nudatio, ignarum forsitan uulgus commouere: ijs, qui hominem nouerant, meminerantq; ex aurificina paulò antè ad Philosophiam egressum, miraculo esse non potuit. Quid quòd ad Italiam se contulit, & Metaponti sedem, ac domicilium statuit fortunarū suarum? qui cōueniebat homini Samio, præsertim cùm plus honoris, quàm satis opus esset, in germana Græcia paribus illius haberetur? Sed, opinor, occupatis ibidē populorū animis opinione, & fama superiorū sapien

tium,cùm eum,quantum assequi posset,celebritatis pœniteret: nouas illum sedes,& uberiorem segetem suæ propagandæ laudis, uacuis etiam tum à Philosophia harum gentium animis, in Italia quæsiuisse. Quibus in locis disciplinæ sectam eam cōdidit,quæ Pythagorica est appellata,magistra illa taciturnitatis. Hoc confiterer commodè,si ut in addiscendo,sic etiam ad docendum adhibitum silentium fuisset: huius enim molestię parte iam careremus. Porrò apud eum mos iste tenebatur,ut qui se huic dicassent disciplinæ,obmutescerent integrum quinquennium, docerenturq́ primò cōmunia quædam, uelut elementa artis: deinde secretiora & quasi mystica: neq; id à magistro : ille enim abditus & semotus ab oculis, nemini se communicabat:sed responsis,& tanquam oraculis erudiebat iuuentutem,donec tandē perspecto ingenio,moribusq́ probatis,qui iudicati fuerāt digni,admittebantur ad conspectum magistri, commerciumq́ sermonis. Quod qui assequebantur,confestim domum ad necessarios suos literas,nuntiosq́ gratulandi causa mittebant, tanquā eximium quiddam & optandum adepti. Hanc uitæ, morisq́ eius insolentiam secuta illa arrogātia est,quòd unus ferè Philosophorū omnium dictum & autoritatē suam sanctam haberi instituit pro ratione. Vnde enim celebre illud αὐτὸς ἔφα, quod usurpare soliti erant, qui tuebantur Pythagoream sententiam, si quando (ut fit) in disputādo premerentur,ut delitescerent in sa-

pientis

pientis magistri autoritate & nomine? At hoc ne tyranni quidem in oppressis ciuitatibus facere soliti sunt, cùm quid de pristino statu uolũt dimouere, ut non aliquam proponãt causam & rationem uoluntatis suæ. Sed de egregijs autoribus tanti nominis, artisq́ huius appellatione ac titulo, dicta hæc sint. Quæ una si disciplinam profitetur sapientiæ, ridiculè arrogans est: sin studium duntaxat, & cupiditatẽ, sicut ipsa uis uocabuli declarat, nihil habet eximiũ præ cæteris, nec quo tantopere glorietur præter cæteras. Quis enim est quocunq; ex studio, quacunq; ex disciplina, qui non maxime cupiat sapientem esse se: aut cui quicquam omnium rerum uideatur sapiẽtia esse diuinius? Illud nunc uideamus, qua autoritate prodierit in lucem, fueritq́ iam inde ab initio accipientibus commendata: est enim profectò aliqua ex origine etiam & generis stirpe censenda nobilitas. Vt enim in editione in lucem, ac procreatione liberorum, nisi parentum distinguant nomina, & gentes, pares principio censeãtur esse clari obscuris, ingenui seruis: propterea quòd nihil nunc demum oriens, habere potest ex sese in populum nobilitatem: Ita Philosophiæ prima commendatio à suis inuentoribus, & tanquam parentibus, repetẽda est. Vtris igitur tandem tanti inuentionem boni assignatis? Græcis, an'ne Barbaris? Video magnum esse certamen: habetq́ pars utraque fortes aduocatos: ueruntamen ipsorum etiam confessione Græ-

corum ſuperiores Barbari. Itaq; & Aegyptij ſuum Oſirin iactant: Vulcanumq; Nili filium aperuiſſe Philoſophiæ principia annis prope innumerabilibus, antequàm in Græcia de his ipſis rebus mentio ulla haberetur: & Gymnoſophiſtas apud Indos, Druidas apud Gallos, uel ipſa teſte Græcia, magnã ſapientiæ famam uideo conſecutos. Druidum quidem nomen in ſumma ut tum habebatur diuini humaniq; iuris notitia, non ſolum Græcis literis celebratũ, ſed & ipſi Græco uocabulo Semnothei ſunt appellati, propter ſcientiam colendorũ Deorum uidelicet, & celebritatem religionis: atque ijdem de rebus occultiſsimis primi non pauca ad cognitionem hominum attuliſſe exiſtimati ſunt: magno ſanè munere inſigniq; beneficio, tanquã parum multa eſſent in oculis omnium poſita & in conſpectu, quæ ingenium, diligentiamq; requirerent. Prædicant Zamolxin Thraces, quem ex abdito ſpecu reſponſa ſapientiæ percontantibus edentem, nuncq; uelut euaneſcentem ab hominum oculis, rurſum autem ſeſe in conſpectum dedentem, inducti, deceptiq; præſtigijs, diuinitatis honore donarunt populares: itaque & ſacrificia illi ſolennia habita, & epulæ inſtitutæ ſunt. Athlantem laudibus Lybes ferunt: ob imitationem enim cœleſtium circulorũ in ſphæra lignea relatam, quodam quaſi ſapientiæ præmio, ipſius humeris cœlum ſuſtineri nimium ſimplex illa memorauit antiquitas; ut illum ſuæ artis, ſi modò ſapit

quicquam,

quicquam, necesse sit pœnitere, siquidem ob eam tanto oneri ferundo perpetuo addictus est. Ochum habent Phœnices autorem sapientiæ suæ: at Phœnicas Græci, neque hi solùm, sed gentes ferè omnes: literarum enim usum, sine quibus nimirum sapientia non constat, omnium consensu Phœnicibus acceptum latũ fuisse legimus: ijdem isti, quod quidem sapiẽtiæ partem aliquam attingit propius, ad maritimos cursus dirigendos, atq; ut non iam fortis esset, sed consilij nauigatio, minorem Vrsam notauerunt, eandem Cynosuram, qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto: quæ hòc etiam certior dux est nauigantibus, quòd gyro interiore breui conuertitur orbe. Quid dicam de Chaldæis, Magisq;, quorum alteri spectandis syderibus, & cœli conuersione intuenda cum status illic, solenneisq; motus deprehendissent, solisq; & lunæ, cæterorumq; errantium ordines, concursiones, momenta perpẽdissent, quæq;, quoúe die in cœlo euenire necesse esset, aliquanto antè prædicerent, scitum quiddam in uita comperisse uisi sunt, idq; populare, atq; plausibile. Sed illud in ea arte cæteris fallax, ipsis illis fructuosum, quòd per uanissimas prædictiones fatalium euentorum, animis imperitorum superstitione implicatis, uiam sibi ad quæstum inuenerunt, & ad dignitatem. Magi poro iam inde à principe illo Zoroastre eadem penè uia ad similem honorem in Persis sunt euecti: sacris enim & ceri-

moniȷs Deorum procurandis, cùm de naturalibus quoq; principiȷs nonnulla differerent, adiungerent præterea diuinationē ex alio certo genere, ac Chaldæi, animos & regum & gentium illarum, captos admiratione sui, tenuerunt. Atqui ab his, quos memorauimus, aliȷsq; præterea quàm multis, quos nostra nunc prudens prætermittit oratio, antiquitus proditum est, fuisse orta Philosophiæ principia: barbariq; omnes ferè, qui in huius laudis contentionem uocati sunt: quorum si inuentum sapientia ista uestra est, atq; ab eis, tāquam à principibus, autoritas est huic arti tribuenda: Primùm quò nam abierit Græciæ infinita illa & intolerabilis gloriatio, omnia sibi uindicantis, & quæ omnium artium laudatarum initia, progressus, fines cùm ab sese ortos, tū apud se perfectos uult? Deinde (faueo enim ego quoq; hoc loco quidem Græcis) esto, sit tanti, quanti esse uos uultis Philosophia: Quid aut elegās ab indoctis, aut humanum à feris, aut politum à rudibus, aut deniq; eximium & nobile à barbaris potuit proficisci? Si uerò Græciæ ascribendus est iste honos, id quod mehercule malim, si per ipsos liceat, ac nisi domesticis testibus, ȷsq; admodū probatis lis secundum aduersarium detur: erit aliqua fortasſis in origine Philosophiæ commēdatio propter ingenium famamq; Græcorum: sed tamē perexiguè, atq; infirmè à paucis positum est, primis harum rerū inuentoribus Lino memoratas esse Thebas

bas, Musæo Athenas, qui etiam primus Deorum generationes fertur tradidisse: quod equidem miror filio datum, cum Eumolpi patris institutū Athenis fuerint mysteria. Attamen siue his, siue illis hoc tantum humano generi munus ferēdum acceptum est, cum illud dicetur, quod tamen etiam antè dictū est, coarguēdam esse eorum temeritatem, qui artem nouam atq; incognitam in lucem modò prodeuntem rei eiusce titulo nuncupauerunt, in qua peruestiganda, atq; in constituendo ecquidnam sapientia sit, ecquid in se contineat, tot postea est seculis, tantis & ingenijs, & studijs elaboratum: tum idem hoc istis ipsis, qui huic arti tantum tribuunt, testibus confirmabitur, quòd in progressu reprehenderunt ipsi sese, tumoremq; & elationem nominis aliquanto uerecundius usu ipso & tractatione admoniti, in Philosophiæ appellationem subsidere uoluerunt. Quòd si illi hoc fecerunt medio in cursu, cùm rem eam, quam assiduè tractabāt, habere iam notiorem cœpissent, ut imminuerent aliquid de prioris appellationis grauitate, & nomine: nobis non licebit in ipsa penè calce consistentibus, & iam planè edoctis, quàm puerilis ars tota ista Philosophia sit, diripere illi quod reliquum est autoritatis: eamq; haudquaquam sibi debiti honoris insignibus nudatam, è suggestu, sedeq; principum, in scholarum angulos, & homunculorum inerticulorum disceptationes eijcere? quæ præsertim tam sit auida, & helluatrix,

ut nullis certis finibus contenta, in omnia omnium conetur inuadere. Præclarum quibusdam uidetur esse cœlestia cõtemplari: arrogat hoc sibi in primis Philosophia: Moderari politias: ne in hac quidem parte cuiquam relinquit locum: Scire agere uitam prudenter, & nauiter: hoc uerò præcipuum ait esse munus instructi ab sese sapientis: Aptè, & congruẽter temporibus loqui, unumq́ꝫ facundia excellere inter multos: huius quoqꝫ siue artis, siue peritiæ, uiam à se prædicat, & rationem esse petẽdam. Sunt etiam subtiliores, & minime populares artes, scientiæq́ꝫ mathematicorum, in quas temere irrumpat. Quæ (malùm) ista tanta cupiditas, quæ impudentia est? Quoquo modo certè ea non ferenda: suiq́ꝫ tandem aliquando huic procaci Philosophiæ sunt constituendi termini, ne ad libidinem euagetur, depascaturq́ꝫ omnia omnium: ne'ue ex alienis opibus intumescat: in quo tamen quantus (ô Dij) error est eorum, qui illi omnia in sinum student congerere: dum enim eam in omneis regiones, orasq́ꝫ disciplinarum deductam esse cum imperio uolunt, stabilẽ ei nullam relinquunt sedem, ubi tanquam in paterno regno, & auito dominetur: sed semper illi cum hospite litigandum sit: quam nos litem sic dirimamus, si placet: Si una quæqꝫ ars suum & certum habet nomẽ, quo appelletur, separatimq́ꝫ, & seiunctè denotetur à cæteris, neqꝫ potest unius certæ artis duplex æquè esse nuncupatio: non erit Astrologia

Philo

Philoſophia, non Geometria, non Muſica, non Arithmetica: habent enim ſingulæ hæ ſcientiæ appellationes ſuas, in queis & ſua cuiuſq; artis uis, facultasq; comprehenditur, & à cæteris ea ſeiungitur. Itaque ſi Eraſiſtratum ſuæ artis & profeſsionis nota iudicare uoluerimus, appellabimus (opinor) medicum, & Hipparchum aſtrologum, & Ariſtoxenum fortaſſe muſicum: Philoſophi autem nomẽ ab unoquoque horum ſegregabimus. Si uerò ad proprias artium cunctarum appellationes commune omnibus nomen acceſſerit Philoſophia, iam non magis fuerit in Aſtrologia ſapiens Eudoxus, quàm in ſtatuaria arte Phidias: nec minus ſapiens pictor Apelles, quàm Philoſophus Plato. Quod idem in reliquas etiam uulgares, & mechanicas artes, uel Homero teſte, deductum, efficit id, quod antea dixeramus, ridiculam eſſe horum profeſsionem, qui ſibi ſoli doctrinam arrogant ſapientiæ. Quare ſi ſententiam tueri & exiſtimationem uolunt ſuam, tanquam eximium quiddã minimeq; uulgare adepti: contrahant Philoſophiã neceſſe eſt intra fines ſuos, neque eam liberè ita depopulari ſinant aliena: ne ſi aditum ad prætorem ſit, improbitatis damnetur: alienoq; cum ignominia reddendo, ſuas ipſa etiam fortunas, ſi quas modò habet, mulctæ nomine abijciat. Subijcere igitur Philoſophiæ, ſiue mauultis ſapientiæ, certam rem & propriam, quaſi materiam quandam oportet, in qua ſola ipſa dominetur, neq;

in ea admittat consortium reliquarum. Quæro ergo, quam? Hic tibi aliquis uerborum credo amplitudine nos deterrere posse postulans, Philosophia est, inquit, rerum diuinarum humanarumq́; scientia. Agnosco sonitum, pompamq́; uerborum: certi in re nihil uideo. Quis hunc non irrideat tanto cum strepitu tam tumidè se inferentem? Ecce alter de transuerso festiuam affert collectionem: Si ut quis in quaq; arte excellit, inquit, in ea ipsa arte sapiens perhibetur; uerbi causa Phidias, si in suo opificio summus est, in eo etiam est sapiens: item in pictura Apelles, in fundendo ære Lysippus; sapientium nomen propter egregiam in arte sua cuiusq; præstantiam sunt meriti: quod idem ualet in reliquis: erit ipsa per sese simplex & absoluta sapientia, rerum in mundo præstantissimarum scientia. Huic cyathus mulsi dandus fuit: ualde enim credo laborauit, ut quid deniq; esset sapientia, haberemus exploratum. Num non uidetis ex his quidem definitionibus nihil afferentem quod clarè & dilucidè de se polliceatur, falsæ modò in populum opinionis aucupatricem esse Philosophiam? Verùm his omissis, requiramus potius terminos, quos peregere ij, qui in ea autoritatem sunt consecuti: Platonem dico, & Aristotelem: hos enim uideo à uobis in toto genere hoc constitui principes. Hi ergo partitionem Philosophiæ trimembrem esse uoluerunt, ut triplex eius munus esset, trina functio: una pars in rerum coelestium

stium

ſtium contemplatione, cauſis, effectibusq́ꝫ naturæ indagandis uerſaretur: Altera mores, leges, inſtituta, uirtutes, uitiaq́ꝫ hominum conſtitueret: Tertia diſſerendi rationem, dijudicãdiq́ꝫ quid uerum eſſet in diſputando, quid falſum, quid conſentaneum, quid repugnans contineret: ita in treis partes omnis diuiſa Philoſophia eſt, Naturalem, Moralem, Dialecticam, quam eandem, ſi Latinis malumus uti, quàm Græcis (etſi Græca quoque ipſa nomina iam in conſuetudinem noſtram adſciuimus) rationalem forſitan rectè poſſumus appellare, quod idem eſt & Logicam. Hac diuiſione conſtituta congrediamur propius, atq́ꝫ ita ut ne uibrare arma tantummodo, & quoſdam edere motus, ſed ut manum etiam conſerere, & prælĩu uideamur inire uoluiſſe: ſingulasq́ꝫ haſce partes, quid unaquæq́ꝫ earum ad ſapientiam ualeat, conſyderemus: ut ſi uniuerſæ artis inutilitatem & ignauiam quodammodo (ſic enim dicendum eſt) potuerimus demonſtrare, multorũ animos hoc errore liberatos à ſuperſtitioſis & inanibus curis, ad illuſtres & ſerias occupationes transferamus: niſi quid ad hæc uos. QVID nam? CITRARIVS inquit, niſi nos in magna audiẽdi expectatione eſſe: ut experiamur, Phædre, tua iſta ſingularis eloquentia num nam queat in maxima cauſa ſtabilem & fixam multorum de Philoſophiæ uirtute labefactare opinionem. Nec tamen ego is ſum, qui bellum illi habeam indictum: nec tam reprehendendã & abijciendam

ciendam Philoſophiam, quàm modum in ea quærendũ puto: in quo ſentio, Phædre, aliqua ex parte tecum, proboq; Neoptolomij ſententiã, quæ mihi cum Sadoleto meo una eſt diſſenſio. Ille enim (ut uides ipſe) operam omnem in ea locari, & nihil agi aliud in uita rectum putat. Sed tu perge quæſo, & in hanc partem potius incumbe tamen: nam qui amplius æquo collaudent Philoſophiam, nimium ſæpe multi, & mihi moleſti ſunt. ATQVI, inquit GALLVS, mihi contrà modò mirari ueniebat in mentem, cùm Philoſophiã uenerer etiam ſummopere, non ſolùm diligam, quî poſſem non æquis auribus modò, uerumetiam ſtudioſè audire eam uituperantem Phędrum. Sed profectò ſic eſt, ut dicitur: Nil tam iniquum, quod non dicẽdo æquum uideri queat. Cum enim tantus in hoc homine lepos ſit, ut me illius quidem ſemper, ſed & alios omneis ſæpe mirabiliter delectet oratio: tum uis ingenij tanta, ut in quam ſe cunq; incitet partem, aliorum ſecum ſtudia pertrahat, & uim quodammodo afferat ſenſibus audientium: itaque uereri iam ipſe cœpiſſem, ne quid de mea priſtina uoluntate erga Philoſophiam dimitterem, niſi me confirmaret expectatio defenſionis, quam Sadoletus noſter eſt habiturus: quod ipſum illi quidem non difficilius futurum eſt, quòd tecum nunc non adeſt is, qui eſſe ſemper unà ſolet, nec à te unquam, Phædre, diſcedere, alterum lumen urbanæq; huius facundiæ

Camil

Camillus Porcius. HIC EGO, Hoc, Galle, inquã, quòd mea fiducia teipsum cõfirmes, uide ne in fraudem potius te deducat: namq; ego quis sum? aut quid possum per me deniq;? Sed si quid fuerit, quod utinã aliquid sit, bonitas causæ suppeditarit mihi facultatem aliquam respondendi: & tamen Phædrum nostrum paratiorem esse uideo, quàm expectaremus: quam enim sibi accusandam & refellendam assumpsit Philosophiam, ab ea ipse arma uidetur mutuatus, quæ in illam ipsam demum oratorijs uiribus, & neruis intorqueat. Equidem uellẽ Marius Volaterranus adesset, amicissimus omniũ nostrum, homo cùm acerrimi ingenij, tum omni quidem ille liberali doctrina, sed in his Philosophię studijs in primis exercitatissimus: quẽ nos omnes audiuimus sæpe quacunq; esset de quæstione propositum, in utramuis partem disserẽtem ita copiosè atq; amplè, ut quemadmodum de Carneade dictum reliquit Cato, quòd non posset eo dicente discerni quid uerum esset, & quid falsum: quòd incredibili quadam ingenij & orationis copia audientiũ mentes obruebat. Sic huius sit & sublimibus sententijs, & acutissimis argumentis referta disputatio: in extenuando uerò, & amplificando, tanta uis, ut nihil illo laudante humile, nihil uituperante uideatur excelsum: haud sanè ille nunc pateretur desertam, & oppugnatam iacêre Philosophiam: præsertim in eam impetum faciente Phædro, quo cum ille sem-

per fuit cunctorum opinione quasi comparatus: summum in utroque ingenium, summa eruditio, salis & facetiarum ubertas par: uerùm ille Philosophię aliquantum & studio, & amore cõiunctior: Phædrus hanc popularem orationis laudem magis est secutus, qua nũc fretus, si ipso iudice populo uti posset, næ ille causam (ut ego arbitror) parũ æquam, haud difficiliter obtineret. Sed bene agitur cum Philosophia, quòd à populari disceptatione remota est. Quamobrem ede nobis Phædre ea, quæ aduersus eam nunc primùm tu quidem, neque leuiter, sed & diu antea, & perque accuratè es meditatus. TVM ILLE, Faciam equidem, inquit, atque hòc tibi studiosius nunc morem geram, quò sis in me tu postea aduersarius lenior: nec tamen mihi interdictum putabo, quin si ad paucos iudices me perculeris, ad populum mihi parata sit prouocatio. HIC cùm arrisissemus, VIDETVR, inquit, ordo rerum & natura postulare, ut prius describamus sapientiæ formam: quæ, mea quidem sententia, cùm aptior ex seipsa sit, tum ad uitam splendidè & cum laude degendam accommodatior: qua posita, facilimum postea fuerit, qui ab hoc signo, tanquam nauigãtes ab Arctico polo, aberrauerint, eorum errorem insipientiamque coarguere. Quoniã igitur sapientẽ eum esse uolumus, non qui in solitudine, neque cum paucis ineptis, sed qui in cœtu, conciliisque hominum uitam agat: communesque cæterorum uoluntates &

ſtudia ſecutus, referat ad ſeſe omnia, quæ quidem ſint expetenda, ſiue adeò quæ expetãtur: expetitur enim idem, & expetendum eſt, quod opinione plurimorum iudicatur dignum, ut in eo adipiſcendo omnis cura induſtriaq́ ponatur: erit ſapientia, earum rerum comparandarum ſcientia, quæ ab eo genere hominum, quo cum uerſeris, & æſtimentur plurimi, & maximè expetantur: hoc definitione breuius comprehenſum, oratione eſt dilatandum. Tria ſunt (ut mihi quidem uidetur) in quibus omnis humani conſilij deſyderijq́, & ratio uertitur, & appetitio: eaq́ ueteri etiam prouerbio notata, quo ſic diſtinguitur: Optimũ eſſe bene ualere, honorari pulcherrimum, iucundiſsimum frui eo, quod quis maximè cupiat: ita ſalutis, gloriæ, iucunditatis præclara eſſe uidetur & expetenda adeptio: nec uerò quenquam eſſe omnino omnium mortalium reor, qui non hæc ſibi cuncta adeſſe maximè uelit. Sed uoluntas nullam habet laudem: libera enim eſt omnibus, & tardis iuxtà, ſolertibusq́ communis. Scire autẽ inuenire ſibi ad potiunda hæc aditum: & cùm uniuerſa in hoc certamen tanquam in curſum, aut luctam deſcendat multitudo, præripere unum cæteris palmam adipiſcendi, aut certè inter paucos ſuũ locum & partem obtinere: hoc iam proprium illius ſapientiæ eſt, cuius nos iudicationem non uni, aut alteri, ſed frequentiſsimo conſilio permittendam ſtatuimus. Nam ſi quis ſingulari quadam opinione

præditus,

præditus, diuersus longè à populi iudicio, aliam sibi nescio quam nocturnis lucubrationibus in silentio & cubiculo effingit sapientiã (ut nunc taceamus alienam eum quandam & deuiam, longeq́ aberrantem à communi prudentia, ac plenam uanitatis sequi ratione) quid, quæso, aliquid is ut efficiat, quàm erit amplum illud atq; magnum, in quo neminem ille omnino æmulum, nullum riualem est habiturus? An ignoramus contentione certantium, ac ueluti licitatione quadam, augeri rerum precia, atq; æstimationes? certoq́ indicio esse iacêre eas res, & penitus abiectas esse, in queis nulla inter se contrà licentium studia confligantur? At hoc minime uult sapiens: uerùm quod maximi & est, & habetur, in eo maxime conatur excellere. Ad multitudinis igitur iudicium acta sua præcipue consiliaq; accommodat. Vt enim habitum corporis, atq; uestitum: ut ædificationis formam, domiciliorumq́: ut lauandi, cœnandi, loquendi morem: sic actiones, & consilia totius uitæ ad populi iudicia flectere, dirigereq́ debemus: porrò illa temporibus reguntur. Est ergo primum sapientis munus seruire tempori, & semper in eo, quodcũq; plurimi fuerit, præcipuas suas partes, & principem autoritatem esse, postulare. Iam'ne cernitis totius sapientiæ intelligẽtiam, quam Philosophi suam esse uolunt, populum sibi potiore iure uendicare? Et sanè æquius multo est, unum cõcedere sententijs plurimorum, quàm unius plurimos.

mos. Desciscere autem ab opinione & decreto multitudinis, aut arrogantiæ est non ferendæ, aut leuitatis irridendæ. At populus nunquã diu in eadem sententia permanet. Quid tum? Turpe est sapientiæ uariare decreta. Quid tu postulas sempiterna esse hæc, quę generata sunt mortalia? ut enim Valetudo non ex eisdem semper, sed ex alijs, & alijs retinetur cibis: sic sapientiæ consilia non perpetuò unà sunt, sed ad tempus se accommodant, & ad fortunam, cuius præcipuum est, in humanis rebus posse dominari. Nec tamen etiam si non semper sibi multitudo in eadem opinione constans est, sed aliò aliàs, & tanquam fluctu quodam fertur ad iudicandum, iccirco de honore detrahitur sapientiæ. Sed haud scio, an uegetior hac re quidem, & semetipsa solertior quodammodo sapientia ipsa fiat: ac uti facem motus, sic illam mutatio, & uariatio accendat. Vt enim si idem mos perpetuò tenendus esset, & cõsuetudo eadem, facilè esset unicuique inueteratam usu, & per manus traditam, uitæ sapiẽter degendæ retinere disciplinã: Sic quoniã mutandæ sæpe opiniones, ferendę uicissitudines, studia in diuersam partẽ cõuertẽda, prioris uitæ ratio omnis atq; descriptio sæpe etiã repẽtè denuo fingenda est, habet munus sapientia non minus difficile, quàm prȩclarum, in uarias sese formas crebrò commutandi: ut ad omnes euentus rerum, uarietatesq; temporum promptam solertiam afferat. Floruit in gubernatione Reip. P. Scipio Nasi-

ca Pont. Maximus: neque in ea solùm sapientis uiri laudem, sed optimi etiam cognomen senatus iudicio, matre Idæa Pessinunte hospitio accipienda, meruit. Atque is ipse cum subitis seditionibus turbata esset Respub. lenitatem illam suam pristinam, odio inimicorum incrudescere passus est: nec minus dissidentibus factionibus uictores suos esse uoluit, quàm antea tranquillo Reip. statu, ornatos florentesq́ue uoluerat. Lælius uerò eodem illo tempore etiã proprio cognomine dictus est Sapiens: quia cùm agrarijs prius legibus fautorem se præbuisset, simul ac præsensit multorum se odia in caput suum concitaturum, destitit ab incepto, transijtq́ue ad eam partem, ut locupletes censeret in agrorum possessione esse retinendos. Flexit horum uterque consilia & actiones suas ad id, quod expediebat, quodq́ue tempus ferebat: egere sapienter. Quòd si lenitatem Scipio, constantiam Lælius tenuissent, præceptis forsitan huius uestræ paruissent Philosophiæ: sapientium quidem nomine, & laude caruissent. Vnus est ex omni antiquitate, quem maxime admirer, C. Iulius Cæsar: cuius tanta animi uirtus, tantum ingenium fuit, ut angustius theatrum gloriæ suæ orbem hunc terræ, quem incolimus, quàm ipse meritus sit, habuisse uideatur. Hic non ad unam, alteramúe laudem, sed ad omnia summa natus: cùm etiam tum adolescens probari in foro eloquentiam uideret, adhibuit studium, in ea nemini ut esset secundus: ex

bellica

bellica porrò uirtute gloriam sibi meditatus, & potentiam: magnitudine animi perfecit, & industria, ut non solùm gentium omnium uictor, sed naturæ etiam esset, Oceano domito, atq; eo toto summotis nationibus, non solùm inuestigatis, uerumetiam bello armisq; subactis: fluminibus, quæ neutiquam permeabilia uiderentur, iugo pontium deuinctis: infinitis spatijs terrarum celerius cursu, quàm fama peragratis. Atq; hic idem, domi & in patria, ubi intellexit priuatim quæri opes, Remp. in medio prædæ omnibus esse: operam dedit, ut cunctorum existeret princeps, imperiumq; sibi acquireret: ad salutem illud quidem, non ad perniciem ciuitatis, si per homines impios ea quæ cõstituerat efficere situs esset. In hoc ego homine maximam uim sapientiæ fuisse duco: & certè talem statuo esse debere, quem iandudum effingere conor sapientẽ, alto animo, acutum, sagacem, industrium, longè prouidentem in posterum, suam uirtutem impartientẽ omnibus, sibi præcipua & maxima appetentem, opes, imperium, autoritatem, gloriam: non enim obliuiscitur sui sapiẽtia, nec suorum penitus commodorum curam abijcit, sed refert ad se omnia sapiens, consulitq; sibi potissimũ: nec putat digniorem esse quenquã, qui commodis uitæ honoribusq; fruatur: habetq; illud in ore, opinor, Pacuuij, Sapientem qui sibi prodesse nequeat, nequicquam sapere. Hanc ego artem, & disciplinam agendæ uitæ, sapientiam uoco, ciuilem quandã

popularemq́ Philoſophiã, erigentem homines ad facta tum ſplendida, tum in multitudinem glorioſa: eosq́ magnos, potentes, nobiles, atq́, ut uno uerbo complectar omnia, principes denique efficientem. Conferte nunc iſtam ueſtrã, ſi placet, quam in ſcholis quotidie declamitatis Philoſophiam, ut hæc ab illa quid interſit, diȷudicare poſsimus. Ac primùm, tanquã ueſtibulo amplo, atque excelſo ornare illam cupientes, præponitis rerum cœleſtium contemplationem & occultarum rerum, cauſarumq́ indagationem: ea enim eſt Phyſice, quæ primũ tota incerta eſt, minimeq́ comprehẽdibilis: deinde etiam ſi comprehendatur, prorſus hominum uitæ inutilis & ſuperuacanea. Quid enim poterit gloriari ſe adeptum eſſe, qui illa cognouerit, cùm non ſua, ſed aliena cognouerit? uerùm cognoſci non poſſunt. An ille mundi effector, & fabricator tanti operis Deus, tantis locorum interuallis à ſemetipſo nos diſiunxiſſet, ſi ſuas ſedes, arcanaq́ conſilia nobis nota eſſe uoluiſſet? Quid eſt aliud bellum indicere Dȷs, more gygantum, quàm illuc niti aſcendere, quò nobis aditus omnis penitus eſt interclusus? Atqui mihi uidentur ueteres illi haud illepidè de gygantibus fabulati, quò horum inſolentiam, temeritatemq́ arguerent: quod ea re firmius adducor, ut credam, quòd ut illi montibus tribus, tanquam gradibus, ſic Philoſophi trinis, antea à nobis memoratis Philoſophiæ partibus, in altiſsima loca moliuntur

ascensum: Ter sunt conati imponere Pelio Ossan, Scilicet atque Ossæ frõdosum inuoluere Olympũ: Ter pater extructos disiecit fulmine mõtes. Scripsit diuinè, ut omnia, poëta omnium maximus: nec tam ille ut gygãtum, qui certè nulli id egerunt, quàm ut hominum suis ingenijs nimium confidentiũ arrogantiam refelleret. Quanquam non ingenij est, sed dementiæ, quæ nullo intelligi pacto queunt, in ea nihilominus mentis aciem ad intelligendum intendere. Nam isti quidem ingenium si habuissent, primũ quidem sciri ista non posse uel ipsi cognouissent, uel doctissimis hominibus, ac principibus disciplinarũ suarũ affirmãtibus credidissent. Deinde ea omnino nihil ad se pertinere. Postremò quas ad res ingeniũ adhiberi, & prudentiam oporteret, ad eas res adhibuissent, in cœtibus hominum uidelicet, & cõciliabulis ciuitatum: ubi non in umbra, & cubiculo, sed in sole, atque campo: non in argutijs, & conclusiunculis, sed in agendo & regendo sapientia ipsa cernitur. Verum ad hoc genus uitæ præstabile atque eximium, tãquam abortu naturæ quodam cum minime idonei nati essent, confugientes in ocium & solitudinem, ignauiæ culpam & tarditatis, ad cœlestis scientiæ laudem transferre tentauerunt: cœlique res, rationes, causas, freti ocij abundantia, formam, motum, materiam ex qua constet, opificem à quo sit factus, finem quo intendat, inquirere: cùm terrena, & quæ in manibus, quæque ante oculos erant, percipere non

re non potuissent. Quod est ante pedes nemo spe-
ctat: cœli scrutantur plagas. Antiquus uersus in
hosce factus: sicut Thaletem unum è septem illis
argutè lusum ab anicula legimus: qui cùm domo
semel antelucanus egrediens, ut siderum quorundã
annotaret cursum, in subiectam pedibus foueam,
quam non animaduerterat, cecidisset: Quid, inquit
anus ancilla acutè procax, à te expectãdum Thales
est, ut nobis de remotissimis rebus perceptum tra-
das, cùm ante pedes quæ sunt, ea minime intueare?
Acris in illum obiurgatio: sed ualet in reliquos.
Omnes enim qui huic arti se, & studio dediderunt,
aut desperatione ducti, posse se inter cæteros suum
locum, & statum obtinere, huc sunt compulsi: aut
uanitate quadam ingenij, leuitateq; naturæ friuo-
lam oblectationem hanc, & arridentem ocio, desi-
diæq; disciplinam, serijs occupationibus antetule-
runt. Huiusmodi homo Anaxagoras fuit, qui per-
contanti cuidam, Quonam esset natus: Ad cœle-
stium contemplationem, inquit. Si oculis intuendã,
nihil ille habebat quàm cæteri homines plus: Si mẽ-
te & scientia comprehendendam, næ Anaxagoras
ad rem nullam natus, si quidem ea sequebatur, quæ
non poterat assequi: haud secus multò, ac mens ipsa
illa, cuius idem ipse repertor fuit, quam infinito an-
tea tempore cessantem, tandem admouisse manus
tradidit, ad minutissimas particulas corporum na-
turalium in unum confusas secernendas: quæ infi-
nita

nita & interminabilis ſecretio, non tam Anaxagoream mentem arguit fruſtra ſuſcepti laboris, quàm Anaxagoram dementiæ: atq; hic ipſe, quò liberius hiſce cõmentitijs rebus uacaret, né ue aliam in partem cura ulla abduceretur, agros quos fructuoſiſsimos habebat, incultos dicitur reliquiſſe, nequaquã laborioſam mentem illam, quam tantopere adſciſcebat, imitatus: cùm non laborem ipſe modò, ſed cogitationem quoq; effugeret laboris. An hoc conuenire ſapientiæ exiſtimauit, cùm laborem mentis tantis præconijs efferret, ſe nihil laborare? & cùm mẽs alieni tantam curam gereret, ſua ipſum negligere? Quanto ſapientior eius auditor Pericles, hac maturè dimiſſa diſciplina, ad regendam Remp. ſe contulit: in qua per quadraginta fuit annos, non Athenis ſolùm, ſed in tota Græcia ferè princeps. Atq; hæc ſententia, nullam ſublimium rerum atq; occultarũ nec ſciri poſſe à nobis nec percipi, ſi autoribus nobis nũc demum prodijſſet in lucẽ, nõ dubitaremus eam ſanè cùm aſſeuerare conſtanter, tum etiam rebus & argumentis confirmare fortiter. Verùm ſi qua eius tamen inuidia apud aliquos eſt, nil prohibet, opinor, quin eam à nobis depellamus, & ad eos ipſos, quos contra dicimus, rejciamus. Etenim, quod ſacræ teſtantur literæ, à Rege ſuperbiſsimo extructam turrim, cuius apex, & excelſitas in cœlũ finienda eſſet: tum Deum ad diſturbandum opus uarietates linguarum, & uerſiuocales ſonos, diſcrepantiasq;

pantiasque uerborum immisisse, ut aliud petentibus, aliud accipientibus ijs qui fabricæ instabant, ab opere desisteretur: idem mihi optimè quadrare in Philosophos uidetur, quorũ Deum cùm misereret potius, quàm his iratus esset (nescit enim diuina bonitas irasci) de summis rebus acerrimis illos discensionibus inter se concitauisse, ut alius alium redarguendo, omnes ineptam curam deponerent. Enimuero quem primum testem ab istorum parte, contra istos eos ipsos excitabimus? Opinor illum quem uos principem, quem autorem, quem parentem Philosophiæ dicitis, Socratem. Quid ergo is, quid affert? Se scire hoc unũ, quòd nihil sciret: atque hanc unam sibi adesse sapientiam, quòd incerta pro certis non duceret. Nec uerò sensit hoc solùm, sed palàm quoque omni tempore prædicauit: nec prædicauit modò, uerum etiam re ipsa secutus est. Cum enim Archelai in Physicis discipulus fuisset, eius, qui Anaxagoram audierat, totam eam penitus abiecit, contempsitque scientiam: tum quòd certi in ea nihil inesset, tum quòd minimum cõduceret (ut ipse dicebat) ad beatam uitam, in qua una conquirenda potissimum homini esset elaborandum. Neque adeò leuius ille Anaxagoram accusabat, quàm nos eundem paulò antè reprehenderimus: quòd (sic enim eum loquentem inducit Xenophon) altum quiddam, & supra se sapiens, Deorum opera patefacere tentasset, quæ illi operta esse uoluissent. Empedocles

cles uerò, cuius elegans de rebus naturalibus poëma, plus ingenij & uenustatis, quàm sapientiæ profectò continet. Interdum quasi furore incitatus, nihil posse percipi, ne sensibus quidem exclamat: nihil nos cernere, omnia in abstruso penitus abdita esse. Idemq́; ait, ad rem præsentem quidem, & quæ occurrerit, consilium homini adesse: mutatis autem ijs rebus, in quas antè intuebatur, mutari & hominis sensum ac consilium: ut uideatur Protagoream rationem, quæ pòst exorta, & copiosius defensa est, his paucis uerbis innuere: cum quo sentiens Parmenides uetustus autor & nobilis, Quo quisque membrorum temperamento præditus est, inquit, sic habet mentem temperamentum illud sequentem. Extat etiam responsum Anaxagoræ, Talia esse cuique quæ occurrant, qualia ab eo concipiantur. Tanta enim mobilitas, & quasi fuga rerum cunctarum à ueteribus illis animaduertebatur, ut negaret Heraclitus bis nos in eodem lauari flumine: quod idem est ac negare, bis eadem nos uerè uti posse ratione. In quo facetum illud Eratyli, qui cùm Heraclitum reprehendens, ne semel quidem id fieri posse censeret, iam oratione in rebus enarrãdis nihil utebatur, quòd negaret rem expectare morã dictionis posse: sed tantummodo sublato digito, capiteq́; reiecto actum non esse agendum indicabat. Democritus uerò naturæ ueluti succensens, obuoluta dicit esse omnia, & in profundo penitus à nostris aspectibus

retrusa. Quanquam hîc quidem, quò melius, credo, illa cerneret, oculis se dedita opera dicitur priuauisse: cùm iam Empedoclem idem furor, ne diutius is frustra in quærendo operam sumeret, in crateras Aetnæ præcipitem iecisset. Vtor singulis testibus, ijsq́ue spectatis: quorum si autoritati fides adiungenda est, nihil est cur inanem hunc laborem in Physicis, illis ipsis desperantibus, nos subeamus: Neque enim aliud est ueritatem inquirere, ut ait Aristoteles, quàm uolantia sectari: hoc est, ea quæ comprehendi non possunt, captare cupere: Sin autem deroganda, his præclaris autoribus in primis nixa in lucem prodijt Philosophia. Quid secta una Philosophorum, & quidem ea nobilis Academia, siue ea uetus, siue noua sit, non'ne hoc dogmate uniuersa, & tanquam fundamento nititur, nil percipi certò posse, nec rei cuiquam assentiendum esse? Cum enim uisa (ea Græci phantasmata) quibus mens pellitur, & ad iudicandum adducitur, talia prorsus à falso esse posint, qualia sunt à uero, non esse regulam, qua liquidò demonstretur, altera ab alteris quicquã interesse. Huius sentẽtiæ princeps fuit, ut mihi quidem uidetur, Plato, atque ab ipso illo Socrate: sed hic primus rationem hanc dubitãdi in scriptis prodidit, effinxitq́ue Socraticum morem, cuius admirabilis eloquentia mihi omni Philosophia uidetur præstantior. Sanè ergo is non tantopere Socratis ἐποχὴν illam, nos sustinentiam, si placet, appellemus, nihil

nihil pro certo affirmandi, literis persecutus esset, si non eandem ipse sententiam tenuisset. Hanc à Platone acceptam, aliquot annis pòst Polemonis auditor renouauit Arcesilas: Quintus deinceps ab eo Carneades etiam acrius defensitauit. Hæc me labore hoc leuat, uel inuidia potius. Quod enim est à me positum, causas rerum occultas, & scientiam cœlestium non posse percipi, hæc non modò suscipit defendendum, sed dilatat etiam: & quidem amplius aliquanto quàm uelim. Tollit enim præterea etiam iudicia sensuum, neq; relinquit omnino quicquam, in quo posit assensio nostra consistere. Quamobrẽ relinquamus hanc, qua ex parte fundit se latius, & suam litem facit, eam ipsam quoque manifestò insanientẽ: quod enim percipi non posse sentit, id ipsum illa uehementer, ut percipiat, elaborat. Quatenus uerò nobiscum facit, cùm præsidio quidem utamur illius, tum autem non minus eorum, qui perceptionem admittunt, atq; scientiam: quos inter si tot iam seculis cõuenire potuisset, ut de omnibus, aut saltem de primis atque præcipuis sentirent eadem, esset aliquid fortasse, in quo nobis quoque acquiescendum putaremus. Nunc quid de occultis rebus, atque obscuris dicam, cùm in clarissimis tanta sit dissensio? Sole hoc quid lucidius esse potest? unde omne lumen, omnis claritas, omnis in cœlo & in terra est radiatio: atqui hunc ipsum, cuius aspectus maxime implet oculos nostros, non modò quid sit, sed ne

quantus quidem sit, horum adhuc concordi sententia potuit definiri. Epicurus bipedalem eum esse, aut non multò plus, uel minus: scilicet hic omnia suis oculis indulgens, quorum ut saluum teneat, incolumeq; iudicium, audet negare etiam impudenti mendacio, sibi unquam cum torsisset aciem, duas è lychno flammulas uibrare uisas. Mathematici duodeuiginti partibus maiorem quàm terrã: Num hæc exigua differentia est? Creuit impudentia: centum enim & sexaginta partibus sunt, qui uelint terram à sole superari. Adhibeamus Architectum peritum qui horum septempeda controuersias coerceat: uerùm non metiendo, opinor, sed cędendo. Nam qua ex materia, quóue ex corpore factus sit, ausus solus est Anaxagoras dicere: ferrum esse illum igne penitus candens, ueritus credo ne si ad secernendum hunc quoque mens illa sua manus admouisset, solem in mundo non haberemus. Hoc fortaſsis Democritus neglexisset: Anaxagoras pertimuit: itaq; muniuit & duritie ferri, & ardore ignis: atque ne illum parum forsitan profecisse hac sententia existimetis, hoc nomine ab Atheniensibus impietatis est damnatus. Quid nobis omnibus magis esse potest persuasum (nam perceptum non audeo dicere) q̃ cœlum circũcirca nos torqueri: terrã in infimo mundi iacêre immobilẽ? Extitit tamen Philosophus Syracusanus Niceas, qui stare cætera cuncta cẽseret, solamq; rerum omniũ terram circũ axem moueri, ex

ecq;

eoq́ꝫ fieri,ut eadem apparerent omnia,quæ circunuerso cœlo eueniunt:Huic ut defuerit sua ratio, temeritas certe pro ratione affuit: adeò nihil tam absurdè dicitur, quod non aliquo autore defendatur Philosopho. Iam cœlestium orbium numerus num adhuc satis peruestigatus est? finem equidem uideo nullum fore,si quod usq́ꝫ adhuc factum est,singulis propè seculis nouus aliquis orbis præterea adijciatur. Nam de epicyclis astra ferentibus, ac de orbibus à medio mundi dimotis, quos eccentricos ipsi uocant,sint'ne,nec'ne sint, digladientur per me licet cum Philosophis Astrologi: quorꝫ alteri statos fieri motus sine his, alteri cum his naturam stare posse negant. Atqꝫ hæc tam perspicua in mundo & manifesta quæ palàm feriunt oculos, auersosq́ꝫ etiã in aliam partem, rerum pulcherrimarum spectaculo ad contemplationem sui trahunt, si ignorata sunt, & impercepta,quid erit de obscurissimis rebus,& à sensu nostro absconditis dicendum? Omittamus de Dijs loqui, quo in genere nos Deum unũ agnoscimus,tribus personis,eadem mente,eodem numine, eadem natura,eadem potestate in absolutam & simplicem unitatem redeuntem:non enim hoc à Philosophia,sed ab ipsomet Deo, & Dei filio accepimus: irrideamusq́ꝫ in hac re tanta Philosophorum ineptias:delitias uidelicet Epicuri monogrãmos Deos constituentis,sine corpore, sine farto, sola circumcirca lineata descriptione, humanæ figuræ similes:

Stoicorum quoque anum illam fatidicam contemnamus: Illud strictim attingamus, quod sanè non concesserit nemo: principio incognito, quæ ex eo principio gignantur nequaquam posse cognosci. Quod ergo nam est rerum naturalium principium? num aqua, quod Thales posuit? quanquam ille ueluti diuinans, quòd siti atque æstu esset moriturus, conciliare sibi tanto honore curauit aquam: An aër, ut placuit Anaximeni? uel ignis, quod Heraclyto? item finitum principium'ne, an infinitum? mobile, an'ne immotũ? Video maximas dissensiones. Nam atomi Democriticæ innumerabiles quotidie mundos fortuitis concursibus efficientes, consumunt cogitationes nostras immensitate regionum, quas peruagantur, & turba corpusculorum. Materiam porrò suam Aristoteles, quam sine forma ulla, & sine ratione esse uoluit, unde cognosci posset: quomodo ipse cognouit? Longũ est enumerare singula: & patêre tamẽ arbitror, ignorari Physica illis autoribus, quibus tractata sunt: quorum simul ut quis sententiam suam dixerit, non mecum illi quidem, sed cum cæteris Philosophis futurum sit negocium, clamore ac iurgio pro contraria parte tendentibus. Sapientiæ quidem in hac parte Philosophiæ tantum abest, ut aliquid insit, ut contrà sapiẽter deliberet, qui hæc tanquã ingenijs nostris longè exuperantiora omittenda penitus ducat. Non enim profectò tantis sese à nobis spatijs Deus abiũxisset, neque tot aliud supra

aliud

aliud circunduxisset, tam uasta & diffusa elementorum corpora, igne quoque postremò commutabilem mundum hunc uallasset, superinduxisset irrequietos ambitus cœlestium orbium tot, atq; tantorum, cursuq; eos immenso, ac inenarrabili in gyrũ cõcitasset, solidissima & firmissima compactos materia, si à nobis homunculis humi stratis, & in infimum locum deiectis percipi hæc omnia, & cõpræhendi uoluisset. Sed fac cognosci: quid tãdem quasi nostra interest? Chreme, tantum'ne ab re tua est ocij tibi, aliena ut cures, ea ad te quæ nihil attinent? Iure igitur Socrates scientiam hanc reiecit, uel ut obscuram, uel tanquam nõ necessariam: Philosophiamq; peregrinantem procul à nobis, & in cœlo errabundam, credo hospitium quærentem, deduxit quasi manu in ciuitatem: uersariq; inter homines assuefecit: eiq; præfecit muneri, ut de bonis rebus & malis ad uitam potius pertinẽtibus, inquireret. At enim ingenua est, & homine libero digna hæc speculatio: cur non curiosa potius, & ei ipsi molesta, cui te nimium studeas insinuare? An ego si quæ domi ago, & in cubiculo, ea curiosius quis perscrutetur, feram moleste? neq; uerũ arbitrer pati, ut meis intimis rebus speculator immineat? & Deum persuasum nobis habebimus hac inani nostra curiositate delectari? Nam de principibus quid narrem? quorum ad Deum propius accedit imitatio? Regis Persarum ferunt speciem & maiestatem eiusmodi esse, nihil ut

illa

illa augustius, nihil spectabilius nec cogitari quidē possit. Ipsum quidem Susis, aut Ecbatanis se continentem, abditum à multitudinis oculis, habitare regalem domum admirabili opere perfectam, cuius parietes ex omni parte auro, ebore, electroq; perfulgeant: uestibula porrò domus multa extare, amplaq;, septis distincta pluribus, aliquot inter se stadiorum interuallo, muris præaltis, & æneis foribus munita, quorum custodes sint eximiæ dignitatis uiri: è quibus principes & summates qui sunt, duces, dynastæ, satrapes in primo proxime regiam assident uestibulo, cęteri deinceps ordine suo succedūt, omnes magnifico cultu pro honoris scilicet & dignitatis ratione. Ianitores deinde cum his, & qui oculi aurésq; regis appellentur Græco uocabulo apta coagmentatione ὠτακουσαὶ, quorum usu ac ministerio & uideat rex cuncta, & audiat. Tum autem dispositi suis locis, quæstores, scribæ, familiarum & uenationum duces, quiq; adeuntium dona recipiant, quorum quidem donorum innumerabilis quotidie ad regem confluat multitudo. Deniq; operum, negociorumq; cunctorum quæ ad gubernationem regni necessaria sint, sui cuiusq; muneris curatores, atq; præfecti: ipsam autem uniuersæ Asiæ dominationem terminatam ab Occidente Hellesponto, ad Orientem Indis, per regna & nationes & satrapias tributam, præsidibus esse ornatam suis, qui se seruos magni regis cuncti confiteantur: tum infinitam

nitam multitudinem exiſtere curſorum, tabellionũ, ſpeculatorum, nuntiorum: ac montanorꝫ præcipuè igniũ, quibus rerum nouarꝫ ſigna, ſi quæ de improuiſo res accidant, & procul & propere dari poſsint: Quorum quidem omniũ tantus ſit ordo, & ea celeritas, ac diligentia, ut quod in ultimis oris imperij nouatum ſit, id eodem ipſomet die, ſuccedentibus ſibi inuicem nuncijs, ignibusq́ꝫ, Suſis, aut Ecbatanis à Rege intelligatur. Ad hunc talem tantumq́ꝫ regem, inq́ꝫ eius aulam, ſecretumq́ꝫ cubiculum ſi quis aſpirare conetur, rimando & ſpeculando ſingula curioſius, utrum ab eo initurus gratiam, an offenſionem contracturus eſſe uideatur? Quæ ergo audacia eſt, nihil uereri Deum in eadẽ cauſa, in qua pertimeſcimus Regem? & rimari ac indagare eius arcana conari, quæ ne ſi oculis quidem intueamur, quæ & quãta ſint, capere animo poſsimus? An non diuino oraculo eſt proditum, Cœlum cœli domino, terram uerò homini eſſe datam? ut cùm eos fines, quibus circumſcripti ſumus, agnoſceremus, extra hos egredi, & ad ſublimiora euolare uelle non contenderemus. Sed de huius ſcientiæ inutilitate, necnon uanitate, impudentiaq́ꝫ eorum, qui tantum ſibi ex ea arrogant, etſi plura poterant dici: tamen quoniam ſatis multa diximus, trãſeundum ad mores eſt: in qua parte maxime Philoſophorum ſe iactat oratio: audent enim (quid eſt autem quod non audeant?) palàm de ſe prædicare, idq́ꝫ cùm ſermo-

h nibus,

nibus, tum in scribēdo asserere, ciuitates ab sese constitutas, leges humano generi datas, artemq́ totam recte & ordine uiuendi à Philosophia & inuentam, & perfectam fuisse. Habeo hisce gratiam, magno enim errore sum liberatus: quòd enim antea ignorabam Philosophum fuisse Romulum, qui hanc urbem, quam incolimus, omnium sine controuersia maximam, & multo præstantissimam, condiderit: id nunc horum beneficio scio. Velim tamen audire, si commodum est, quam in Philosophia sectam fuerit professus Romulus. Atqui huius ætati longè dispares septem illi, quorum nomen in Græcia floruisse diximus: necdum Philosophiæ uox usquam gentiū fuerat audita, cùm Romulus singulari quadam, & penè diuina sapientia præditus, ex eo uidelicet sapientiæ genere, non quod isti, sed quod nos suprà descripsimus, anno, ut est literis traditum, septimę Olympiadis primo, Charopo Archōte Athenis, non solum condidit hanc ciuitatem, sed etiam optimis exornauit & legibus, & institutis, taleq́ studium uirtutis iniecit, ut ab eo primo inductu, ceu aquæ percussæ in circulos solent, usque ad ultimos orbis terrarum terminos imperium populi Romani fuerit propagatum. Et quoniam argutulè uerba isti captant, in quo uno studio illorum omnis opera consumitur: teneamus stabilem distinctionem illam, rationemq́ ueræ sapiētiæ, quam nos antea edidimus, disiunctam ab horum inani, futiliq́ sapientia: ne

tia: ne similitudine uerbi aberremus, ne'ue cum quid ſapienter factum dicimus, id intelligamus Philoſophè (ut ſic loquar) eſſe factum: ſed prudenter, ſed ſtrenuè, ſed nauiter, ad laudem honorificè, ipſi illi qui fecerit, commodè & utiliter. Conantur iſti quidem uno ſapientiæ uerbo inuoluere omnia, ſed reſiſtendum impudentiæ eſt, atque è duabus diuerſiſſimis unius uocabuli ſententijs, ſapientia nobis ipſa prehendenda eſt, illis ſapientiæ uox quædam relinquenda: qui primùm cùm de moribus ordiuntur diſſertationem, hoc ueluti fundamentum ſcientiæ ſuæ ſubijciunt, uirtutem in actione eſſe: neque intelligũt homines ſtultiſsimi damnari ab ſeſe primo ſtatim inceptu artem ſuam. Si enim uirtus in agendo conſiſtit, quid attinuit tot uoluminibus editis, cum de eiſdem præſertim rebus plures ſcribant, reuocare eam ad uerba, & pro ipſa uirtute, picturam quodammodo uirtutis amplexari? Scribis de uirtute, diuidis in partes, ſpecies ſingulas definis: diſputas in utranque partem, remq́; poſitam in factis & in uigore quodam animi naturali, ad concluſiunculas, & ſyllogiſmos traducere uis: atq; idem dicas uirtutem non in ratiocinando cerni, ſed in agendo: quî potes magis tecum ipſe pugnare? Tibi itaque ergo credamus affirmanti, uirtutem abs te petendã eſſe, qui non uirtutem teſte ipſo te, ſed ſimulachrum quoddam in tabulis deſcriptum obtines uirtutis. An Vlyſſes cui tantopere laudi datur ab Homero,

quòd mores hominum multorum uidit & urbes, si nationes easdem, quas peragrando obiuit, eadem maria, in quibus toties naui fracta periclitatus est, ex descriptione orbis terræ in tabula depicta contemplatus fuisset, moresq́ue & ritus uariarum gentium aliquo narrante didicisset, ipsam illam haud iure esset laudem à summo poëta assecutus: & nobis persuadebimus, ex uerbosis uoluminibus istorum, tanquã ex pictura, uirtutis officium & laudem nos posse consequi? Atq; hæc ego perinde loquor, ut si isti tamen aut de uirtute recte sentiant, aut in eo quod sentiunt inter se sint concordes: neutrum horum est, & utrunq; nobis breuiter perstringendum. Virtutes uolunt esse mediocritates: Quæro ergo, quæ sit ista mediocritas? huius enim stabilem & certam si afferre queunt rationem, afferant aliquando, figantq́ue terminos, ac locum ipsum signent, ut ubi sit, & in quo consistat uirtus, posſimus ad punctum constituere: sin autem mediocritatem istam suam inconstantem & uagam, ceu nauem fluctuante salo, anchoris quidem alligatam ne illidi ad littus posſit, medio autem in spatio huc illuc decursantem, uariari moribus, temporibus, opinionibus uolunt: nec eandem ubiq;, neque unam semper esse: quid nobis dat explorati atque percepti, horum uolubilis de uirtute definitio? Sic enim, si rectè recordor, inquiunt: temperantem esse, uerbi causa, qui his oblectetur, quibus oportet, & quãdo opus est, & quemadmodum

admodum decet: atq; hanc uirtutem mediocritatē esse, intemperantiæ ex una parte: ea enim est, quæ se in omnes passim ingurgitat uoluptates: stupidatis ex altera, qua sensus hominis ad omnē gustum uoluptatis penitus est obtusus. Quibus autem oporteat temperantem uti, & quando, & quomodo, nihil certi nobis præscribunt. At hoc est illud, quod maxime quærebā: quo sine (autore te) nec usus uirtutis ullus, nec ratio constare potest. Item cùm liberalem in medio statuūt auari, atq; prodigi: fortem, qui ignauo, & audaci sit interiectus: quid me docēt de fortitudine, de liberalitate, de cæteris partibus, membrisq; uirtutis? me dixi? quid aliū quenquam, qui quidem sit illorum scriptis & oratione ad uirtutem paratior? Nam si rogem eos, amabò hoc mihi expedite, utrum'ne sentitis uirtutem sine Philosophia obtineri posse, nec'ne? Quid respondebunt? Posse annuent? confecta res est, profligatum negocium: quo enim nobis iam erit Philosophia opus? Negabunt? Quid fiet tot clarissimis ducibus, optimis fortissimisq; ciuibus, quorum egregijs testata operibus, nominis gloriam uirtus, cum ipsa penè æternitate adæquauit? Horatius Cocles cum libertati ciuium suorum, quam nuper expulso Tarquinio Rege cōparauerant, uim fieri à Porsena indignè ferret, ingruentem exercitum Hetruscorum in primo ponte sublicio sustinuit solus, tandiu, quoad pons rescissus à tergo, aditusq; hosti ad urbis mœ-

nia interclusus foret: quo facto, proiecit se in fluuium, & uulnere accepto incolumis tranauit ad suos. Quæro ergo, num ille hac definitione fortitudinis à Philosophia inductus, tam memorabile facinus effecerit? an insita magnitudine animi & constantia naturali? Paulò pòst eiusdem Regis Porsenæ castra ingressus est Mutius, dissimulato habitu, ut eum hostem, quem Resp. uniuersa non poterat, ipse unus ferro à ceruicibus patriæ depelleret: cuius inuictam mentem cùm elusisset fortuna, scriba pro Rege obtruncato, quasi repetens ab sese erroris admissi pœnas, dextram foculo iniecit, uriq; immoto corpore est passus: hic quoq; in laude, & in uirtute nõ mediocre profectò aliquid, nec ex istorum disciplina, sed omnia summa spectauit. Quid Marci Curtij illa de memorabili pietate dicam? qua compulsus in terræ hiatum ingentem, præcipitem se iecit, ut oraculo obtemperans, labentem patriæ salutem morte sua sisteret. Est ea quidem accuratè à te & grauiter laudata, Sadolete, hexametris haud ita multis uersibus: quorum lectione ita delector, ut memoriæ pleraq; mandarim: nec uenio ferè ad eum locum, ubi ille cõsecrat sese, deuouetq; Dijs inferis, salutem patriæ excipiens, quin misericordia fortissimi iuuenis mihi animus deliquescat. Sic enim sacris ritè peractis, inducis ipsum ad illum terræ discessum horribilem, tanquam ad aram uictimam ultro accedentem:

Ille

Ille autem (nam fata premunt, longasq́ recusant
Ferre moras) coràm uacuū progressus in æquor,
Vt stetit abruptæ titubato in margine ripæ
Pallidus, inq́ atram deiecit lumina noctem,
Rettulit os rursum cœlo, sublataq́ tendens
Brachia, in has supplex exoluit pectora uoces.

Cernitis cōstantem & certum, ne ea quidem metuentem, quæ supra captum humanæ fortitudinis esse uideantur. Audiamus quid precetur:

Dĳ patrĳ, quorum auspicĳs stat maxima Roma,
Et pater omnipotens, & nostri sanguinis autor
Bellator Mauors, Vulcane, paterq́ Quirine,
Vestalesq́ foci, Ianiq́ biuerticis ora,
Audite hæc, sanctumq́ precanti aduertite numen.

Deos testes inuocat, ad quos paulò pòst ab hominibus est discessurus. At quid nam est, quo inuocet?

Si qua (nefas) uirtutem odit crudelis Erinnys,
Ad pœnamq́ uocat, fraus hinc communis abesto,
Vnus ego haud segnis dextræ, nec frigidus armis,
Hanc animā inferno umbrarū regi, & Stygĳs Dĳs
Deuoueo, lucemq́ uolens, aurasq́ relinquo.

Quid ita Marce Curti? aut quid tibi hac capitis deuotione expetēs? num domesticum aliquem utilitatis fructum? Nequaquam, inquit:

Tantùm dura mei fugiant discrimina ciues,
Hanc spē, quā patriæ incolumis dant fata, sepulcri
Et mortis comitem posco, ac mecū ire sub umbras.

Ergo hæc te spes una consolatur morientē, quòd patriam

patriam relinquis incolumem. Quid Dijs inferis, quam in te esse potestatẽ uis? Exequamur deinceps, ut uideamus nihil esse tam asperum, quod frangere bene à natura constitutam, & maiorum disciplina, non dictatis Philosophiæ, corroboratam animi fortitudinem potuerit:

Tum uos infensi inanes, queis Romula uirtus
Displicet, inuidiamq́ue mouent ingentia facta,
In me omnes conferte iras, & quicquid acerbum est
In caput hoc quodcunque atrox, sæuumq́ue parastis,
Vertite ab excidio patriæ exitioq́ue meorum,
Ipse luam.

Dignus cuius Iouem ipsum spectantem è Capitolio caperet misericordia: etsi ei tum iter illud non ad exitium, sed ad immortalitatem erat; Sequitur enim,

—Simul hæc dixit, simul astitit olli
Conspicuusq́ue auro, & Massyli pelle leonis
Acre fremens bellator equus, quo tendere in hostẽ
Primus, & obstantes incursu rumpere turmas
Suetus erat, subitaq́ue acies turbare procella.
Hunc ubi terga premens, dorsoq́ue exceptus amico
Impulit, & notis habilem tremefecit habenis,
Nil mortale putans, animiq́ue interritus heros,
Visa hominis maior facies, procul ære refulget
Sanguineo galea, & flammas rutila arma coruscãt.

Prouehor longius illecebra carminis: itaque reuẽdum ad institutũ est. Hanc præclaram imaginẽ pietatis

pietatis & fortitudinis, num è Philosophorū scholis putatis esse depromptā? Deprōpsisse te dices, Sadolete: quanquam ego te arbitror ex poëtica facultate potius. Verùm ille quidē iuuenis fortissimus harū rerū rudis, patrij moris peritus erat, quo omnis omniū erat ad uirtutem & laudem contentio. Non disputo hoc loco quàm sapienter manifestā in mortē se obiecerit: impetus fuit in illo animi ad gloriam singularis, cuius fructum nullum uiuus erat percepturus: piè quidem & fortiter certe. Quanquam huius similes permultos quondam tulit hæc ciuitas: quos si Philosophorum oratio, ac non habitus naturæ præclarus, atque diuinus, patrijs legibus obtemperans, ad uirtutem animasset, næ haud unquam hic locus orbis terræ imperio domicilium præbuisset. Quo ergo nos adiuuat horum ea, de qua iandudū loquimur, mediocritas? quæ aut inutilis est, quòd incerta: aut irridenda, quia nulla. Quid? non'ne uosmetipsi commemorare soletis, Stoicos nobilem in primis, uestra etiam existimatione, uestroque iudicio, Philosophorum sectam, subtilius certe creditam, uelut ad examen, perpendere singula: sustulisse funditus omnem istam mediocritatem? magnisque clamoribus à Philosophis reliquis dissentire? Atqui hi cū stirpitùs euellunt ex animis nostris omnes affectiones, quòd ijs nulla ex parte uolunt perturbari sapientem: adimunt profectò uirtuti campum hunc à ueteri Academia datum, in quo metādo, ca-

pere medium sibi ipsa locum, & ita demum profiteri se uirtutem possit. Etenim si nullus extiterit animorum motus, nulla iracundia, nulla formido, nulla molestia: si nullus flagrauerit ardor cupiditatum, intestinarumq; appetitionum: sed constanter & firmiter ab omni uel tantulo motu partis in animo ratione carentis, auersa semper erit & aliena ratio, mensq; sapientis: neque ea magis appulsu perturbationum huiusmodi, quàm saxum fluctu commouebitur: nihil erit omnino in uirtute, quod ex mediocritate spectari debeat: sed in alia quadam facultate & ratione existet uirtus. Si uerò & hos ad animum sapientis pertinere motus, ac in eis ipsis mediocritate temperandis consistere uirtutem, & Peripateticis, & ueteribus Academicis fidem habendũ: alia tamen commodior, alia hosce certior flagitanda definitio est: ut si doctrinam sibi sumunt uirtutis instituendæ, sumant usquequaq;, nosq; certis uestigijs quasi manu deducant ad cognitionem perfectã: titubantemq; istam mediocritatem ratione aliqua, tanquam uinculo constringant: ut minime illis obscuris, sed claris & constantibus notis ea compræhendi à nobis possit: neque eam reijciant ad tempora, & ad occasiones, quarum nunquam est similis neque eadem obseruatio. Sin autem quæ sit in unaquaq; re tenenda mediocritas, suo cuiusq; consilio statuendum permittunt: uerendum, credo, erit, ne qui naturæ bono & ingenij sui uiribus perspicere

poterit

poterit quid ſit in quaꝗ re tenendum, & quatenus: idem non intelligat fugiēda extrema eſſe, difficileꝗ ſtatuat ieiunitatem, uitare & crapulam, cum (in quo ineſt uirtus) quod medium inter utrunque eſt, eſcis & potionibus uti ad corporis ualetudinem optimè ſciat. Et tamen ſi tanti iſta eſt mediocritas, eaꝗ ab his & ritè inducta, & optimè percepta: cur ab ea tantum ipſi uerborum & loquendi profluentia diſceſſerunt? an cæterarum quidem rerum modum, loquendi fines nullos eſſe uoluerunt? At ego nil uideo neque ſententijs ſapientium, neque communibus prouerbijs, loquacitate notatum magis eſſe: quorum enim eſt, Multiloquio ineſſe ſtultitiam: non'ne horum iſtorum, qui ſapientia uerboſius tradenda cōmittunt in decretum ipſi ſuum? Sectemur Philoſophos, uirtutis ab his uſum & diſciplinā petamus, inꝗ eorum libris euoluendis tempus omne conteramus: ut cùm uerba pro factis, uirtutem pictam pro uera fuerimus amplexi, tum in eo ipſo, quod turpiſsimū eſt (quid enim eſt graui & ſapienti uiro garrulitate fœdius?) ne in noſtris quidem definitionibus inſiſtamus: ſimulꝗ aſſeramus mediocritatem, ſimul ipſi nimij ſimus: ut quòd & uerba ſunt, & uerborum modus nullus eſt, utraꝗ re à uirtutis præſtantia, & grauitate deſciſcamus. Atque hac definitione labefactata, quæ tanquam arx eſt totius horum ſcientiæ, corruere quidem uirtutes cæteras extructas ſuper mediocritate illa præclara cer-

nimus. Sed de ipsa Iustitia seorsum aliquid est dicendum : non enim hanc fortitudini, similiter & temperantiæ uolunt esse mediocritatem : sed mediocritatis potius in alio effectricem : ut si quis inferenda iniuria in superiore loco factus sit, mulcta dependenda ad æquum redigatur. Hic enimuero breuiter & expeditè quæro, Iustum natura'ne sit, an in legibus hominum duntaxat, & in opinionibus ac disciplina : si enim à natura est, quæ fuit multorũ in Philosophia principum sententia, atque opinio, quodq; idem in primis sensit Pindarus, Legem, inquiens, reginam mortalium omnium, & immortalium, agere ius uiolenter præpotenti manu: ea re facere se coniecturam hanc, quòd Herculem legerit, nec emptas, nec donatas Gerionis boues abegisse. Si inquam præstantioris è natura est in inferiorem dominatio, & ad eius, qui plurimum possit, arbitrium iuris tota ratio flectenda ac moderanda est: qui primum erit, quæso, iniuriæ locus? aut quæ iniuriarũ dabitur actio, quæ'ue recusatio? ui enim dominãte, omnis euestigio iuris regula, iniuriæq; sublata est: deinde sequetur illud quoque, ut legibus scriptis parere ratio nulla sit. Quid ita? quia quod è natura est, idem semper & uniusmodi est : leges uerò cùm uariæ, & commutabiles, tum plerunq; inter se contrariæ: dissentientes igitur à iusto: ita si iustitiam naturalem tenere uoluerimus, quæ quidem uerè his & propriè erit iustitia, ius Quiritium legitimum, ac

ciuile omne negligemus. Non ergo in hac humana societate, neq; in his urbium cœtibus, quos nos legibus sæpe latis, eisdemq; & correctis, & immutatis, & antiquatis, & denuo sæpe rogatis, regi, gubernariq; perspicimus, uersabitur istiusmodi iustitia: sed alios extra requiret homines, alias ciuitates. Nos uero qui iure scripto æqualitatẽ illam ciuilem retinemus, à uera prorsus iustitia, cuius exemplum in natura quærendum est, alieni erimus? & hoc Philosophus dicere audebit? ac euertere ciuitates, quas à se potissimũ uult esse constitutas? Iure ergo Athenis capitis sæpe damnati, sæpe acti in exilium, & antiquitus aliquot senatusconsultis ab Italia summoti sunt Philosophi. Si uero, id quod usu & uita magis comprobatum est, Iustum nihil habet omnino cum natura commercij, sed opinionibus totum & consensione plurium in unum cœtum coëuntium conficitur: expeditior fuerit quidem de iusto & iniusto ratio. Sed huc nihil Philosophiam conuenit aspirare: non enim ad hanc quærendam agendamq; iustitiam definitiones aut pręcepta Philosophorum, sed suæ cuiq; ciuitatis leges & patrij ritus erunt cognoscendi. In hac sententia Aristippus fuit princeps Cyrenaicæ sectæ, nihil omnino natura esse iustum, iniustum, turpe, honestum: sed hæc expendi omnia & effici opinione. Sensit hoc idem Archelaus Socratis doctor: cui in Physicis consummato, atq; perfecto fides habenda est, tanquam nullam in natura,

quam proferre posset, iustitiæ speciem intuenti. At eiusdem Socratis discipulus Aristippus: ut eandem de iusto, iniustoq; sententiam utrisq; interiectum tenuisse Socratem possimus suspicari: cùm quod alteri tradidit, ab altero tulerit acceptum. Quanquàm si Philosophiæ cum legibus, quod quidem communis utilitatis intersit, facienda est contentio, quid simile? ut fortem uirum exēpli causa cōstituamus, definire fortitudinem esse habitum animi ferētem aspera, & difficilia constanter, quatenus decet, & quando, aliaq; similia multa, & legis iussa attendere. Miles qui sacramentum iustum dixerit, ad signa frequens esto, imperia seruato, acie ne excedito iniussu imperatoris: ne'ue locum ab eo assignatum deserito, nisi teli petendi, aut hostis feriundi caussa: qui harum rerū migrasit, mors pœna esto. Non'ne à lege hac uobis fortitudo, à Philosophia oratio fortitudinis uidetur tradi? Eodem modo in cæteris. Est enim grauitas legis, & autoritas in iubēdo, atq; uetando: Philosophiæ uaniloquētia in hisce rebus omnibus ad disceptationes & uerba reuocādis, quo esse nil potest à uera uirtute alienius. M. Cato ille sapiens, qui etiam ex sapientia hoc cognomen inuenit, antequàm in hanc esset urbē Philosophia perlata, cùm Carneadē, & Diogenem Philosophos legatos ab Atheniensibus in causa Oropi missos ad senatū, rem suæ ciuitatis audisset orātes, perturbatus eorum oratione, quàm primùm censuit dimittendos

tendos: iuuentutem enim à studijs militiæ ad eos audiendos cõuersam esse, simulq; intonuit, uelut oraculo quodam, Tunc orbis terræ imperio ciuitatem hanc spoliatũ iri, cùm in ea esse honos Philosophiæ cœpisset. Neq; ille opinione falsus est: omnes enim posteà huius præstigiatricis, & tanquam ueneficæ introitu in urbem, industriæ nerui, & disciplinæ soluti sunt: nec antè desijt è uirtute agere quisquam, quàm de ea loqui didicisset. Sed quoniam nos quidem præclarissimum nomen hoc uirtutis à cognitione hominum & disciplina nõ remouemus, quòd eo è communi uita, tanquam sole è mundo sublato, nedum agendi splendidè, sed ne loquendi quidem, uia & ratio ulla patere posit: quod antè fecimus de sapientia, ut exponeremus, quidnam ea esset, sententiam nostram, idem nunc conabimur de uirtute: nec tãquam è Philosophorum schola, quorum ego nec probaui unquam, nec penitus noui artẽ, ab ipsoq; primo limine tum nouis atq; absurdis sententijs eorum, tum iurgantium inter se, rixantiumq; clamoribus fui repulsus: sed tanquam homo in hac urbe diu multũq; uersatus, in qua quod omnibus assentientibus uerè dixerim, tota mihi & agendi ritè, & iudicandi ratio cùm inuenta fuisse uidetur, tum tractata semper atq; perfecta. Hãc igitur urbem ipsam si uerè, si iure, si meritò laudibus efferentes, præstitisse eam cunctis nationibus, cùm consilij & sapientiæ gloria, tum uirtute atq; factis existimamus: re-
ctè omnis

ctè omnis fuerit ab illa in nostram disputationem & sapiẽtiæ, & uirtutis species describenda. Vt enim si quis fingendi artem, aut cælandi comparare esset meditatus, melius credo & facilius à Ioue Phidiæ Olympio mensiones, conuenientias, lineamentaq́; deduceret, quàm ex ullius statuarij, si opus ab illo nullũ proferretur, posset oratione: Sic nobis ad indagandam, uel intuendam potius uirtutem ac sapientiam, non Philosophorum inanis sermo, sed simulachrum nobile præstantissimæ ciuitatis debet esse propositum. Quod igitur urbs Roma, uel ciuitas potius, quæ hunc murorum cinctum, quam urbẽ dicimus, incolebat, de principio sibi orbis terræ imperium designauit, quarumq́; rerum, atq; artiũ usu, atq; exercitatione illud poterat comparari, eas res omneis artesq́; adhibuit in disciplinam, legibus conseuit, honore aluit, præmijs corroborauit: iccirco nos sapientissimæ ciuitatis exemplum imitati, sapientiam eam descripsimus, quæ esset earum rerum scientia comparandarũ, quæ communi æstimatione hominum maximi penderentur: eas porrò res diximus opes, potentiam, imperium, gloriam: quãq; in uno fortasse imperio insunt omnia. Sed quia non semper peruenitur ad summũ, in quotoquoq; uirtutis & sapientiæ gradu insistere exoptandum est. Quoniam uerò non in una sapientia opis tantũ est, ut à semetipsa efficere omnia ea posit, cumulateq́; explere, & consequi beatissimam uitam, nisi ad

eius

eius opus, munusq́ quod in proſpiciẽdo eſt ac prę ſpeculãdo, tum finẽ quo intendit, tum uias atq; itinera, qua ad eum finem peruenitur, natura acris & uegeta adiungatur effectrix conſultorum, quæ fuerint deliberata ratione: iccirco ad ſuis omnibus & partibus eam, & numeris inſtruendam, quemadmodum in corpore oculis manus, ſic uirtus in animo ſapientiæ neceſſariò comes & adminiſtra data eſt, uis & efficientia quædam in animo cuiuſq;, qui quidem ſit ad res gerendas natus, uigorq́ & diligentia naturalis, hanc Græci δεινότητα, nos Latinè, & quidem aliquanto ſignificantius, nauitatem poſſumus appellare, inſitam illam induſtriam peragentem impigrè prudentiæ decreta: cuius cum ingenij, conſilijq́ lumine ſocietas & cõſpiratio, nimirum illa chorum illum explicat, conſenſumq́ uirtutum, quarum Philoſophi duntaxat nomina, uiri fortes rem effectusq́ nouere. Nam ut ſeſe prudentia nauitasq́ coniunctè uel ad labores, periculaq́ dedunt, uel ad uoluptatẽ, uel ad pecuniæ uſum, & tractationem: ita ſua in quoque genere exiſtit, eluceťq́ uirtus, tum liberalitas, tum fortitudo, tum temperãtia. Ac ut in eodem exemplo inſiſtamus; non ſat fuiſſet profectò urbi huic, nec uidere, ſummè omnium eſſe expetendum cæteris gentibus imperare, nec uerò quibus id rebus commodiſsimè agi & confici poſſet, etiam prouidere: niſi uirtutem, hoc eſt, nauitatem, & induſtriã ad agenda quæ uiderat, adhibuiſſet: quam quòd

adhibuit, & quidem ciuitatibus cæteris multo magnificentius, iccirco cunctarum sibi gentium peperit dominatum: imperioq; constituto, atque opibus omnium suæ potestatis factis, finem nacta quo intendebat, effudit demum ipsa ex sese plurimas, & maximas in omne genus hominũ utilitates. Siquidem ex loco & solo hoc, ex his ipsis mœnibus, non tam substructione murorum, quàm antiquæ maiestatis gloria & religionis honore munitis, omnis humanitas, omnis prudentia, leges, iura, ritus sacrorũ, cultusq; uitæ lautior, omnes denique optimæ atq; honestissimæ artes in orbem longè & latè terrarum inundauere. Hac descriptione à nobis facta, quæ iam uera uirtus sit, quóue ea spectet, tanquam ad finem quidem, & quid sibi porrò expetat, arbitror uobis esse patefactum. Nam quem isti finem uirtuti statuunt, si modo seriò id agunt, neque illudunt expectationi nostræ, est sanè causa cur dimoueamus: aiunt enim uirtutis finem, ipsam esse uirtutẽ. Quomodo hoc narrant? non enim satis quid dicant intelligo: ut uirtus sibi ipsa finis sit: hoc est, ut quærat ea, & appetat semetipsam. Quî fieri potest? aut cur se iam nacta, uel agat quicquam, uel moliatur ob adeptionem sui: neq; potius iam contenta, & plena conquiescat: ut prorsus nulla à uirtute, si ita se habeat res, proficiscatur actio? Nam quid ab se egrediatur aliquid operæ laborisq; propter se suscipiẽs? aut cur è complexu diuellatur suo, quo rursus deinde red

de redeat ad ſeſe, cùm iam in ſeipſa poſita & locata ſit? Nam quos nos illi fines propoſuimus, non illi quidẽ idem ſunt, quod uirtus: ſed uota, effectiones, præmiaq́ꝫ uirtutis, ad quæ duce & comite uirtute, peruenitur. Imperiũ, & poteſtas, & autoritas, & gloria, opesq́ꝫ, miniſtræ earum cupiditatũ, quas inſitas in natura hominis, ad eum modum gubernat ratio, ut ſine damno, dedecoréue optata nobis ſuppeditantes, uitam iucundam & beatam efficiant. In hæc aciẽ & lumen mentis omne intendit prudentia. Iuſtitia uerò, ſi ſubtiliter tota & penitus introſpiciatur, nihil aliud agit profectò, quàm ut comparata ſibi inter homines autoritate atqꝫ fide, honoribus ultro, & præmijs cumuletur. Nam temperantia uoluptatibus adhibet modum; non odio quidem, aut contemptione uoluptatũ: ſed ut ſanitatem in corpore, tranquillitatem conſeruet in animo: quorum altero aſſequimur ut de uoluptate ipſa liquidius iudicemus, quod ipſum ad guſtum eius & iucunditatem cõducit plurimum; altero, ut diutius illa, & ſuauius perfruamur. Vna eſt uirtus fortitudo, quæ declinare aliquantum à lege ſapientiæ, & laboribus quandoqꝫ tolerandis, periculiſq́ꝫ alacriter ſubeundis, parum cõmodi ſui rationem ducere uideatur: uerùm tanta eſt lux eius illius gloriæ, quam ſibi habet propoſitam, ut quemadmodum in ſolis lumine colores cæteri diſcerni non facile poſſunt, ſic ſplẽdor laudis perſtringat ſæpe non ſolum fortunarum, ſed ſalutis

etiam & capitis cogitationem. Nec uerò Philoſophi non in fine ipſo titubauerunt: ijdem enim uirtutis finem, uirtutē: ijdem beatam uitam uirtuti, ut finem, ſtatutam uoluerunt: quod quidem probabilius dictu eſt: aliud enim neceſſe eſt finem, aliud eam eſſe rem, cui is ſit finis. Sed de beata ipſa uita quid ſit, aut ea in quo conſiſtat, quid eſt tandem ab his communi omnium ſententia quaſi ueritatis lege ſancitum, in quod intuentes diriger eeôdem rationes omneis noſtras, & conſilia totius uitæ conferre debeamus? O' confuſam & perturbatam diſciplinæ rationem, quæ ueritatis notionem profeſſa, in maximis errorum tenebris uerſatur: & artē bene ac beatè degendæ uitæ ſe traditurā pollicens, non modò nihil certi dat, nec explorati, uerùm ſi quid à nobis uel cōmunibus animi conceptionibus, uel ui ipſa naturę, quæ omnibus profectò in rebus ualet una plurimū, comprehenſum eſt, atq; perceptū, id totum cōtortis quibuſdā rationibus, & fallacibus plerūq; argumentis cōuellit ultro, & labefactat: ut neq; unde deducti ſimus, neq; quò ꝓgrediamur poſsimus ullā in partē cōſtituere. Quid inquam eſt ab his in re una omniū maxima, cōſtituēdis uitæ noſtræ finibus, hoc eſt, uiuendi iure, lege, more, ordineq; tradendo, fixum, firmum, ratumq; ſtatutum, quod ſequamur, quod & actionibus noſtris, & cogitationibus anteponentes, ritè recteq; uiuendi officium omne expleamus? At quāta in finibus diſceptādis tumultuātiū certamina

Philo

Philoſophorum ſunt? quanti ipſi tumultus? quomodo uariæ & diſſentiẽtes, & controuerſæ ſententiæ? Voluptatem finem poſuit Ariſtippus, & eam quidem, quæ ſit corporis: quòd cùm dulci aliquo, & iucundo motu in ſenſibus perfundatur, ſummum tum in eo exiſtere hominis bonum. Idem uoluptatis nomen in fini ſtatuenda ſecutus eſt Epicurus: ſed aliqua in re ipſa tamen eſt diſſenſio. E contrario grauem, & ſeueram honeſtatem oppoſuit Zeno, eamq́ue uitæ beatæ dominam eſſe uoluit: ſpreuit autem penitus & abiecit uoluptatem. Neq; tantùm inter hoſce contrariarũ partiũ duces acris pugna eſt, ſed promouet uterq; acies ſuas, Cyrenaicas ille, Zeno autem Stoicas: nõ ut diſceptantiũ numero cauſa definiatur, ſed ut clamores & iurgia augeãtur. At Calipho tanquam iudex blandior, litis fugitans, & ſe utriſq; uẽditare cupiens, uoluptatem cõiunctam cum honeſtate ſtatuit eſſe finem: uacuitatem cum eadem doloris Diodorus Peripateticus: nam Hieronymi Rodij ſententia cauta mihi magis, quàm fortis uideri ſolet: ille enim una indolentia ſummi boni nomine honeſtanda, non tam adipiſci bonum, quàm uitare ſtuduit malum. Tribus autem tanquam finibus contineri beatam uitam, & ueteres Academici, & princeps Peripateticæ ſectæ Ariſtoteles uoluere: trinaq; ab illis genera bonorum inuẽta, quæ animi eſſent, & quæ corporis, & quæ fortunæ. Cõtrà Euclides Megarenſis, ipſe quoq; à So

crate, è quo Megarici Philosophi: summum bonũ esse quod esset unum, & simile, & idem semper: nec tamen illud quod nam esset, satis explicauit. Quid aut impatibilitatẽ Pyrrhonis (eam Græci ἀπάθειαν) aut scientiam Herilli, aut indifferẽtiam Arystonis: aut mentem, aciem'ue mentis, qua uerum cerneretur, quã Menedemus intulit, & ab eo qui sunt Eretriaci appellati: in ponẽdis finibus commemorem? Qui quidẽ fines innumerabiles penè Philosophis sunt: ijdemq; direpti sæpe Philosophorum inter se contentionibus, sæpe ultro citroq; statuti, rursusq; commutati, neutiquam adhuc finium regundorum stabile iudicium, nec certam mensionis notã tenuerunt: quoq; magis tantas istorum insanias mirere, possessione neq; uberi, & ea admodum litigiosa: at ita fusæ sunt eorum & discrepantes, ac ferè ad libidinem, contentionis studio, de his ipsis finibus bonorum effutitæ sententiæ, ut nemo mehercule sit, neq; ita orbatus animo, neq; oculis usq; adeò captus, atq; conniuens, qui in quancunq; partẽ temere fortuitoq; se mouerit, non incurrat in aliquam earum, quas de summo bono tractant Philosophi, opinionem, atq; sententiam. Quæ igitur grauitas, qui ordo, quæ constantia? quid in Philosophia ista uestra tale atq; eiusmodi, ut in ea accuratius uersati, aut quietiores animo, aut consultiores iudicio atq; scientia, moribus ornatiores, sapientia instructiores simus? Et hæc ea est (si Dijs placet) quæ nos se erroribus

ribus omnibus erepturam, in uiam ueritatis indu-
cturam, ad bene beateq́ꝫ uiuẽdum erudituram pol-
licetur. Simile uerò est eximere erroribus, & his ma
xime inuoluere: offerre dubitantibus lucem uerita-
tis, & clarissimis ultro rebus omnium tenebras du-
bitationum offundere: tradere uitæ beatæ rationẽ
ac regulam, & in ipsa constituenda beata uita, sum-
ma cum miseria & pertinacia, turpissimis altercatio
nibus, & maximis contentionibus conflictari. Quæ
quoniam me bona ex parte uobis demonstrasse ar-
bitror cuiusmodi sint, & quàm inania ab his, qui se
magistros uolunt, & doctores sapientiæ esse, non
suscepta solùm, uerum etiam inconstanter, leuiter,
contentiose, nequiter & disputata & tradita: deq́ꝫ
parte hac, quatenus quidem pertinet ad mores, sa-
tis est dictum: quæ reliqua sunt breui iam sermone
percurramus. Restat enim pulchella & concinna,
non iam illa matrona, sed meretrix Dialectica: De
qua quid est cur iam multa dicamus? Etenim ea si
corpus suum haberet, & propriam subiectam huic
arti materiem in rebus & in natura positam, in qua
se uersaret, formamq́ꝫ sibi inde alicuius certæ excu-
deret disciplinæ, esset fortasse aliquid, quod contra
eam seriò dicere possemus. Nunc autem quid aga-
mus? suscipit illa iudicis, disceptatricisq́ꝫ personã.
cuius munere decuriæ? Nullius; neq́ꝫ enim in albo
prætoris ulla mentio: & suscipit tamen, uerùm im-
pudenter: neq́ꝫ adeò huius indignitate impudentiæ
stomachum

ſtomachum ut hominibus,ſed ut riſum moueat:ueri ſe & falſi ait eſſe diſceptatricem, & de ea re laturã iudiciũ. Quos inter?num Medicos,ſi quid incidat (ut aſſolet) controuerſiæ de genere morbi, & num mittendus ſanguis,aut aluus ducenda ſit? hic uerũ illa diiudicabit,aut falſum. Quo pacto? aut quid ad eam attinet de medecina loqui? An inter Mathematicos? quid eius ullam in partem intereſt,puncta,numeros,lineas,ſonos, motus,interuallaq; cognoſcere? nam cum duabus cæteris, quas nos paulò antè perſtrinximus,Philoſophiæ partibus,ſi quid haberet communitatis,aut commercij,nequaquam eſſet illa ab his partis ſuæ proprijs inſignibus,& ipſo nomine diſcreta. Quid ergo eſt? nudata rebus omnibus,excluſaq; doctrinis, ut eſt nimium ambitioſa, & in numerum procedere cupiens,format ſibi ipſa atq; fingit articulam quandam uerborum ſcilicet, & eorũ nouorum,ut aliquid ſaltẽ hoc pacto eſſe uideatur: terminos,propoſitiones, ſyllogiſmosq; fabricans,& ſyllogiſmorum figuras, tum ſimpliciũ, tum (ut uocat ipſa) connexorum: quas etiam memoriæ uidelicet,& docilitatis cauſa carminibus cõpræhẽdit,ſane quàm lepidis. Atqui uideamus quã rem agat: Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo animal. Quid ad te dialectice, homo animal ſit nec'ne? hoc Phyſices eſt,& eius diſciplinæ, quæ rerum naturalium profiteatur notionem. Nihil, inquit: ſed exempli cauſa infero, ut argumenti uis intelligatur.

telligatur. Ergo tu ſerias res exempli cauſa affers, ut friuolas amplectare? Agam, inquit, alia ratione. Omne, b, eſt, a: Pulchrè: Omne, c, eſt, b: Probe: ergo omne, c, eſt, a. Admodum. O libidinē effrænatam garriendi: tanti'ne eſt hæc perplexa ueſtra cognoſcere? quorum perceptio difficilior eſt propter nouitatem nominum nimirum, & contortionem argumētorum, quàm ſit cuiuslibet alterius ſcientiæ integra diſciplina. Similia ſunt illa: Si eſt, a, eſt, b: non eſt, b; non eſt ergo, a. Ne ſit ſanè. Quid enim quoniam quidem à ludo literarum diſceſsimus, noſtra quaſi refert? Verùm tu grauis planè iudex, ueri diſceptator & falſi, quid habes dicere, cur tua iſta ars aliquid ueri nos doceat, cùm ſit inanis tota, nec habeat quicquam in natura rerum conſiſtens, quo tanquam fundamento niti poſsit? falſi uerò uitandi, quî nos efficiat cautos, cùm ſi quid tamen agit, illud potiſsimum agat, ut captioſis & fallacibus concluſiunculis, ſi cui quid perceptum eſt, & comprehenſum, id inuito, ingratiſq; extorqueatur? Vnde enim Sorites? unde mentiēs? unde illud Corneum, præclara ſophiſmatum, & cauillantium argumentorum nomina? nam ignauam rationem (ἀργὸν λόγον uocant Græci) optimè in hos conuenire non negarim, ueluti è qua omnis eorum uita dependeat. Sed quæro, num ſtatutū etiam nunc nauis illa, XXX. remorum in portu Athenis, qua uectum in Cretam Theſeum Minotauro interempto, ſeptem illos no-

biles pueros in patriam reduxisse incolumes fama narrabat, sit'ne ea ipsa, quæ fuerat Thesei? an prorsus alia? cùm quod ex ea uetustate deperierat, deinceps fuisset refectum? Quin & alia hisce consentanea: Est'ne tacentem loqui? nequaquam: at cùm lapidem loqueris, tacentem loqueris: acutè: quid ergo uetat lapidem esse te, etsi loquaris tamen, sed quę lapidibus digna? Item illud: Est'ne sanctè iurantem peierare? nihil minus: atqui iuratus se peieraturum, ubi peierauit, sanctè iurauit: igitur tu, qui ueri tibi arrogas iudicium, horum testium, qui ut sanctè iurent, libenter peierabunt, fidem dicto adiungendam putabis? Nam mehercule illud festiuum: Quo Coriscum uerberari uidisti, hoc Coriscus uerberabatur: Næ: at uidisti oculo Coriscum uerberari. Cernitis ut plena omnia ineptiarum sint, nihilq; ab hac disciplina solidum, nihil sit firmum: neq; aliud quid tamen, quod in usum prudentiæ aliquem, aut scientiam nos inducat, sed in ea laqueos tantummodo & tendiculas confici captandis ingenijs adolescentulorum: quibus si qua antea ordine statuta sunt, mox destituãtur: ut Penelopen telam suam ferunt quantum texuisset interdiu, tantundem nocturno opere retexentem. Eadem cum essent nomina rerum causa indicandarum reperta, primùm ipsa rebus omnino prætermissis, in ipsis nominibus uersandis, ac citro ultroq; torquẽdis operam omnem sumit. Deinde etiam alia sibi fingit, tanquam ex argilla, & luto, quæ

to, quæ non rerum nomina sint, sed nominũ. Tum autem toto isto in genere usque eò illudit tortuosè, atq; ambiguè, usque eò sibi in eo uehementer placet, si quem inexpectatò, & præter concessorum sententiam captionibus includat, inopinantemq; irretiat, ut casum pro casu, genus pro genere, tempus pro tempore, nomen pro nomine permutet sæpe, & apertissimè atq; impudentissimè cauilletur, puerilemq; sibi ex hac re gloriolam & laudem intempestiui acuminis quærat. Quapropter melius Zeno, quanquam & hic Philosophus, attamen ille melius, quàm aut Menedemus, aut Stilpho, ipsi quoque probati in Philosophia & clari, quorum in his sophismatis & argumentorum fallacijs omnis industria consumpta est. Etenim Zeno cùm dialectico argumento esset ab adolescente quodam lacessitus, atque uti responderet efflagitaretur: Amabò noli, inquit, ad studia me puerilia reuocare. Stilpho autem tantùm in his nugis posuit, ut capta per uim patria, cùm admoneretur à propinquis, si quid de bonis suis seruatum uellet, extra urbem ut efferret, responderit, omnia se bona sua secum ferre. Quanto hic arti suæ plus autoritatis contulisset, si illaqueasset argutijs Demetrium Regem, ne quod ille instituerat, Megaras urbem opulentam militibus diripiendam permitteret. Nam Menedemi fertur illud in primis: Alterum ab altero alterum est; prodesse, alterum à bono; igitur prodesse non bonum. Di-

gnus cui Rex Macedonum Antigonus, qui in hunc Philosophum plurima contulit, nunquam quicquã prodesset: ut quod non erat bonum, eo illum ne afficeret. Sed hæc friuola, eaq; innumerabilia, quippe in queis tota ista ars & studium est situm, prætermittenda nobis sunt: finisq; faciendus, tum quòd satis iam de tribus partibus Philosophiæ disputatũ est, omniumq; inutilitas & uanitas demonstrata: tum ut ne in idem ipsi uitium garrulitatis incidamus, quod in his repræhendimus. Reliquum nunc est, idq; extremum, ut uideamus quid afferant, non dico isti, qui Philosophiæ palàm omnem honorem tribuunt, qui sine illa arbitrantur nullius esse momenti uiuere: nam hi quidem sua stultitia dupliciter mulctati sunt, & quòd ineptissimis in rebus tempus omne suum, & studium disposuerunt, & quòd ne hoc ipsum quidem intelligunt, se oleum (ut dicitur) & operam perdidisse: Sed qui cùm tantùm Philosophiæ non deferant, affirment tamen non esse illiberale hæc ipsa cognoscere: scientiam enim omnem in partem bonorum esse: ita Philosophiæ studium, ut nihil magnopere prosit, tamen nihil obesse: Qui mihi uidētur non ea loqui, quæ sentiũt: sed quia si plena manu collaudēt Philosophiam, sibilum metuunt, cùm cupiant dissimulare, uereri ne ipsi quoq; ad Philosophorum numerum irrisione uulgi aggregētur, si qui præsertim prouectiore iam ætate hoc faciunt: nam pueris & adolescentulis (dicam

cam enim ingenuè quod sentio) hæc quidem concessa sit potestas Philosophos tantisper sectandi: omnis enim illam ætatem decet ludus, quòd non grauitas ab ea, non consiliũ postulatur: quin habet aliquam indolem ingenij, aliquod specimen ingenuitatis ista ipsa in pueris, ut balbutiendi, sic etiam Philosophandi grata intuẽtibus naturæ incohatio: uerum ubi grauiores anni accedunt, diesq; ipsa aliam uitã affert, alios mores postulat, perseuerare in his rebus, & ludicris exercitatiũculis serias res posthahere, summæ non solùm ignauiæ, uerum etiam amẽtiæ est. Etenim nobis posita est ante oculos uita cõmunis, quæ nos incendere habeat studio, & cupiditate earum rerum assequendarum, in quibus cunctorũ studia & cupiditates flagrare cernimus: Sunt honores, qui specie ipsa pulchritudinis & dignitatis alliciũt ad sese animos nostros, & aduocãt: Sunt imperia, in quibus constituti qui sunt, cùm Deorũ quasi similitudinem uideantur referre, fruuntur cultu multitudinis, & magnitudine potẽtiæ suæ: Sunt opes atq; diuitiæ, subsidium uitæ, ornamẽtum ocij, uirtutis atq; prudẽtiæ necessaria supellex, solatiũ in laboribus, auxilium in periculis, quarum qui potiuntur, ij neque ullam ipsi frustra suscipiunt cupiditatem, & cæterorũ quoq; cupiditatibus liberaliter inseruiendo, studia sibi hominum, & uoluntates ad quodcunq; libuerit perficiendum, adiungũt: Est autoritas, atq; existimatio, quam qui in ciuitate sua

obtinent, fide sibi apud omnes comparata, facilius & tutius, tanquam inobseruatis uestigijs, quò intenderint, possunt peruenire: est denique tota illa domi splendida, in foro illustris, ad populum gratiosa, in senatu grauis ratio uitæ, atque descriptio: quæ cùm sibi in omnes partes congrua & consentanea fuerit, cumque ea se ingenij, & fortunæ munierit apparatione, ut beneuolis gratiam, inimicis metũ posit afferre: neque aut propter debilitatem animi in aduersis rebus succubuerit, aut propter insolentiam in secũdis immoderatius fuerit elata: sed eum semper tenorem, eam cõstantiam adhibuerit, ut neque animo unquam labefiat, nec consilio: admirabilem quandam speciem profert summi & excellentis uiri, qualem nos omni iandudum sapientiæ laude decoratum esse uolumus. Atque hæc tot atque tanta, quæ qui hominis prima & præcipua esse negant, homines mihi non uidentur ipsi, cùm optabilia ipsa per se, & suapte ui expetẽda sunt, tum hòc magis inflammãt mentes nostras ad appetitionem sui, quòd omnium studijs atque uotis uehementissimè conquirũtur: incitamur enim omnes profectò similitudine & æmulatione quadam ad id certatim agendum, in quo uideamus ab omnibus certari, ut in eo maxima prorsus uis naturæ eluceat. Quis enim in stadio currentibus subitò cæteris, non cõtinuò ipse animatur ad cursum, ut etiã si se tenere uelit, nerui nihilominus uenæque turgescant, & tanquam signum expectantes

tes pulsu uegetiore ad prosiliendum concitentur? Quis aut in lachrymis circunstantium siccos, aut in plausu & lætitia merentes tenuit oculos? cui quãuis timido & insolenti sonitus tubarum, & Martius ille clamor prælium poscentium militum, non perfudit animum alacritate quadam, ut ad eadem arma tractanda cupiditate tacita inuitaretur? Quem aut proximorum metus ad formidinem, aut fiducia ad spem nõ iniecit? ac ut breui comprehendã, id quod in fidibus lyræ uidemus accidere, ut si cõtentæ duæ eisdem tonis fuerint, alterno pulsu resonent inter se: sic cùm in omnibus rebus, quæ natura eadem communicant, tum autem in hominum genere, in quo præcipue, tanquam in pulcherrimo & nitidissimo speculo natura cernitur, magna uis est similitudinis, eaq; maxime naturalis: cui qui repugnare conantur, nec eodem cursu ferri, eadem cum populo opinione atq; sententia se permittunt regi: ĳ Philosophiam non sapientiæ, ut ueritas ipsa cõuincit, sed amentiæ & peruersitatis amplectuntur rationem. Quòd si hæc ipsa, quę modo numerauimus, eximia atq; ampla, lusu quandoq; & temeritate fortunæ nõ ad industrios & laboriosos homines, sed ad desides inertesq; deferuntur, non tantam tamen afferunt iucunditatem, ut si sint eadem studio & labore quæsita: mirabile enim est quantopere his delectemur, in quibus ipsi elaborauimus: & quàm omnis magis nos afficiat uoluptas, quã aliqua molestia antecessit,

tecessit, & solicitudo: uel quia omnis boni mali'ue, suauis ac molesti iudicatio, in comparatione quadã est: uel quòd bona nostra, quæ ingenio autore nobis ipsi effecimus, chariora multò nobis sunt, quàm quæ à fortuna accepimns: nihil quidem natura ut sit fructuoso labore iucundius: sed quem in hac tanquam acie populari, in tanta uarietate & copia rerũ amplissimarum, quibus quidem intermixtæ sint difficultates non mediocres, odia, pericula, contentiones, inuidiæ, aptè & nauiter uersari oporteat: profectò cernitis cuiusmodi eum esse necesse sit, acrem, firmum animi, consilio cautum, celeres motus habentem, non solùm mentis atq; ingenij, sed corporis etiam atq; oculorum: ut tectus ipse & ab omni parte munitus, quatenus quidem expediat, inimicis pericula, amicis commoda creare posit. Protrahamus nunc medium in forum consuetudinemq; communem Philosophos istos uestros, ut quam Philosophiæ debeant gratiã ab ipsa instituti & aliti possimus coràm cõstituere. Ac primum hos nõ tanquam ex equo Troiano claros duces, sed uti narrãt eos esse, qui sub terram aliquãdiu fodiendis metallorum uenis detenti sunt, squallenteis & horridos, sordida barba capilloq;, cadauerosa (ut ille inquit) facie esse reperietis, qui primo sui aspectu moueant admirationem, ut percontentur homines inter se, illud'que Plauti habeant in ore, Vnde est ista auis? Et hercule, quoniam quidem auium

auium mentio facta est, non maiores ad noctuam mirantium auicularum, quàm ad hos barbatos concursus uulgi fiunt. Expectatur itaque ab his nouum aliquid & inusitatum simile habitus & coloris, & eius quam gerunt frontis, ac supercilij. At illi tanquam modò de tenebris extracti, ne rectis quidem oculis diem & lucem intueri ualentes, perinde ac cunctos paulò antè habuerint participes inaniũ curarum & commentationũ suarum, effutiunt euestigiò aliquid, aut de scientiarum uarietate inter indoctos, aut de prudentia inter fatuos, aut de iustitia inter eos, quorũ nunquã futurum est iuris partem ullam administrare: & hactenus quidem feruntur, quod ad uultum quidem attinet, atq; uocem: nam odore corporis non sunt ferendi: uerum ubi ipsis uicissim aliquid earum rerum tractandum est, quas uita postulat communis, usque eò apparent absurdi in omni genere atque incompositi, tantosq; risus concitant, ut conuerso quodam, & præpostero modo, quæ paulò antè Philosophi species contractionem animi & tristitiam denunciabat, ea nunc rursum pro ridiculo & delectamẽto omnibus fit. Quapropter mirari satis non queo, quid Platoni in mentem uenerit, Socratem doctorem suum sic uituperare: siquidem in Gorgia quasi gloriari uidetur Socrates, quòd cùm tribus sua prærogatiuam ferret, atque ipsi sorte contigisset, ut custos esset suffragiorum, punctorumq; numerum ad consilium defer-

ret, se quòd aptè id facere nesciuisset, totius populi risum concitauisse. Atqui riserint sanè tunc illi haud iniuria inscitiam ineptiasq́ Socratis: ego quòd ipse de se hoc prædicet, & uelut gloriãdo commemoret, non solùm risu, sed maxima irrisione dignum puto. Quanquã quid in uno insistimus Socrate, cùm turbam legamus Philosophorum tantum sibi assumpsisse licentiæ, usqueadeò à pudore, à modestia, à communi usu hominum, ab ipsa lege præscriptioneq́ naturæ absuisse, ut sine ullo rubore, uelut animo abalienati, ea palàm in foro ipso, in cœtibus hominum facere & perpetrare auderent, quæ nos in conclusis, & semotissimis cubiculis uix audeamus: quæ ne aperte commemorem (equidem pudore impedior) cum illi homines planè lauti atque mundi ita porrectis digitis ratiocinando concluderent, nihil esse re uera turpe, nec cum rubore agendũ, quod necessitatem uel etiam causam haberet naturalem: ita quorum nos propè parietum ipsorum ac noctis conscientiam formidamus, in ijs illi & populum, & lucem uolebant habere testem. Verùm sit hoc genus quoddam ineptum & rude Philosophorum, qui sine mente, sine ingenio, lingua tantùm uolubili & concitata, nec quando, nec quatenus, tanquam qui in tenebris uixerint, nec uerò quid, aut etiam apud quos pensi quicquam ducentes, ludos se maximos reddunt hominibus: ijdem omnium prædæ & contumeliæ expositi: quod quidem non iam liberi

beri hominis, sed abiectissimi mancipij est existimandum. Sunt alij odiosiores, qui dum uolunt concinni esse, atque urbani, primum isti ipsi Philosophiæ (cuiusmodi eacunque est) non uerè, neque ex animo, sed ostentationis causa dant operam: domi otiosi & desides, in compitis lectioni dediti, semper aliquid librorum in manibus habentes, commurmurantes ipsi secum, & tanquam ad ea quæ legunt acrius animum attendant, nunc collum subrigentes, frontemque & supercilia conduplicantes rugis, tanquam scopulo in legendo, sic ambiguitate aliqua offensi, mox continuò exhilarati, nutu significantes quod obstructũ aliqua difficultate fuerat, ingenio esse patefactum: interdum constrictis & compressis buccis admirationem in uultu deformantes, quasi præclarum aliquid inuenerint tum maxime atque diuinum: sæpe cogitatione tacita in obtutum oculorum defixi, suffurantes interim oculis, si qui fortè prætereuntium obseruet se, & diligẽtius intueatur: ijdem in circulis & corona, ubi ad disceptandum aliqua de re est uentum, contentione pertinaci tantis rem agentes clamoribus, ut facilè appareat, nihil esse tam diuersum, neque tam discrepans, quàm à uita Philosophorum orationem: Hi ipsi cùm se ad familiaritates hominum, præsertimque locupletum, & ad conuiuia sodalitiorum dediderint, tanta in utroque intemperantia feruntur, ut nec poscendi unquam modum, nec liguriẽdi finem statuant: sæpe

etiam madidi uino & semisomnes è conuiuio auferantur: atque dum se urbanos uolunt ostendere, quòd nulla salis neq; facetiarum norunt condimenta, aut apertè & asperè maledicunt absentibus, aut in præsenteis turpiter & conuitiosè inuehuntur: nec uerò lucello aliquo oblato non omnia perpeti animum inducunt, quæ fœdis assentatoribus, & leuibus parasitis sæpe sunt proposita: ut non oblîtos uultus solùm, colaphorumq; messem perferãt uberem: sed aulas quoque interdum, quemadmodum poëta ait quidam, in caput suum commeare patiantur. Horum nimirum turba fores Dionysij tyranni refertæ fuerunt, cùm ille nescio quibus propositis pecuniolis, Philosophorũ undique greges atque examina, & in his tanquam Regem Apium Platonẽ ad sese illexisset: ubi tum, quæso, erat uirtus, ubi continentia, ubi illa tantopere laudata & expetita libertas? quam prodebant ultro ipsi profectò, cum se ex Sophocleo carmine in domum potestatemq; tyranni, hoc est, in seruitutem dabant: nempe tota in libellis relicta domi, in queis omnis semper Philosophorum sapientia fuit: nullam eius partem in animo, nullam in uita gerebant: itaque per abusum contemptumq;. tyranni, adigebantur subire ea, & perpeti, quæ ne liberis quidem mulierculis ducerẽtur tolerabilia: ut & procumbere in faciem adorantium gestu, & in cõuiuijs nudi, uel muliebribus stolis induti saltare cogerentur: quanquam erant ex eo num

eo numero, qui iocis & cauillis eleuare conarentur tantam illam impositam Philosophiæ contumeliã. Tertium genus est eorum qui ingenio acutiore, animo aliquantum sublatiore à natura instructi, cùm se de principio uel parentum culpa atque inscitia, uel fortuito casu aliquo ad Philosophiam contulerint, multumque in ea tẽporis, optimamque partem ætatis consumpserint, nec sapientia sibi ex ea comparata, quòd uerbis & syllogismis sapientia non traditur: nec usu, more, studijsque hominum satis perspectis, propterea quòd in illo inani studio occupati, serijs rebus operam dare nequiuerunt: ubi tanquam è somno expergefacti referre instituunt sese ad ciuiles occupationes, cõsuetudinesque communes, profundunt ex se subitò agmen ueluti omnium cupiditatum, furentesque ambitione importuna, ac summum in locum quoquomodo ascendere instituentes, non callide neque dissimulanter (non enim astutè aptéque consilia exequendi, aut artem ullam nouerunt, aut modum) sed uastè, atque perfractè perrumpunt, omnia cædibus, incendijs, rapinis: nihilque sibi faciunt reliqui, dum ad eum perueniant, quem cupiditatũ duntaxat exatiandarum causa appetierint principatum: ut quidem nulla usquam maior, quàm ab hoc genere hominum pernicies atque calamitas liberis ciuitatibus & Rebuspub. inuecta noscatur. Declarant hoc ueteres Græcorum historiæ, quæ ex eorum numero multos, quos sapientiũ nomine insignes fuisse

diximus, ciuitatibus suis cladem & seruitutē prædicant intulisse: Quorum in primis unus è septem Periander Cypseli nobilissimam ferè totius Græciæ altam urbem Corinthum tam sæua tyrānide tenuit oppressam, ut posteaq; cædes ciuiū maximas fecisset, matronas palàm die festo atq; solenni omni mūdo muliebri perornatas dispoliasset, sacra profanaq; omnia ad suum commodum libidinemq; conuertisset, miserit ad extremum nauim onustam puerorum nobilium, qui execandi donabantur, nescio ad quem barbarum Regem: quæ postrema nimirū ciuitati illi calamitas incidisset, nisi eos ipsos pueros in nauigando Iunonis Samiæ numen, & religionis illius cerimonia liberasset. Quid illas deplorem, omnium artium ingenuarum inuentrices Athenas? quæ cùm è satis amplo potentiæ & dignitatis gradu in humilem locum essent deiectæ, cùm multas domi seditiones, multos exterorum hostium incursus, plurimas inimicissimorum Regum & finitimorum Philosophorum iniurias pertulissent, nunquā tamen adeò grauiter affectæ, neq; tantis sunt exitijs & calamitatibus afflictæ, & perditæ, quàm cùm ab Aristone Philosopho in acerbissimam seruitutem fuerunt redactæ: qui homo sceleratus & impius, omniq; bellua longè immanior, cùm stupris, & ui nefaria omneis ferè familias nobiles dehonestauisset: ciues qui uirtute atq; ingenio præstare uidebantur, exilio partim, partim cædibus sustulisset, omnium

bona

bona atq; fortunas prædam suam duxisset, permisisset seruis Thracibus & barbaris possidēdam urbem, ad extremum obsessus ab exercitu Romano, L. Sylla Duce, maluit ciuitatem omnium clarissimā interire secum direptione atq; incendio, quàm unus ipse cedēdo liberam incolumemq; relinquere. Hæc sunt præclara, atq; eximia Philosophiæ istius uestræ documenta: sic ab ea uirtus hominibus & sapiētia traditur: tales ab ipsius cura atq; lacte prodeunt alumni, qui nec rectam ipsi uiuendi rationem ullam tenent, nec si ad potestates & ad imperia efferantur, cæteros sinunt tenere. In hac deniq; ars est, & ratio, & consilium, & autoritas bene, beateq; uiuendi: è qua qui progrediuntur, & se dant in conspectum, aut tarditate ignauiaq; perridiculi sunt, aut scelere atq; malitia nobilitantur. Quanquàm quid ego de uiuendi ratione Philosophiam insector? cùm ipsa se mortis commētationem esse dicat? utinam quidem esset, sicut in Cleombroto Ambraciota fuit, quem ferūt lecto Platonis libro de immortalitate animi, uale soli dicentem (ut in Græco epigrammate est) in mare sese ex altis rupibus præcipitauisse: eandem uiam tenerent cæteri, ne'ue commētatione tam diuturna indigerent, discederent aliquando è medio nugaces isti, suaq; nos obtundere loquacitate desinerent. Sed fortè expectant illud eis dum obijciam, in quo maximè gloriari sunt soliti, infestam in primis & inimicam religioni esse istorum artē. Quod mediusfi-

mediusfidius non faciam: neque ullam in hos ex aris atque templis, sed suis ipsorum, & proprijs ex criminibus inuidiam colligam: simul locum haud præbebo ostentandi ingenij, inque eo gloriandi, quasi longè & multò plus uideant ipsi, quàm nos faciamus, qui maiorum institutis & legibus facilè acquiescimus: iccircoque ob eam rem imperiti ab his, & idiotæ appellitamur. Sed per Deos immortales, erit'ne aliquis ad spes magnas institutus, qui in hac uanissima, inertissimaque scientia ætatem rectè conteri putet? qui ueras arteis, studia grauia, occupationes illustres, quibus ad cõmoda uitæ & ad dignitates aditus sit, postferendas esse ducat fictis & cõmẽtitijs iam non illis rerũ, sed uolitantium quarundam opinionum simulachris? fora relinquat, ut domi sit deses? consuetudinibus uiuentiũ careat, ut cũ mortuis fabuletur? ea quæ sunt, & quæ extant in promptu, ingenio industriæque parata, cõtemnat omnia, dum quæ uel nusquam sunt, uel si sint, utilitatem tamen aliquam hominibus afferre non possunt, inani studio consectetur? Quæ ego omnia tibi in primis, Sadolete, prouidenda esse censeo: illudque maxime uidendum, ne in tua ista Philosophia, quam ceu sororem osculari unanimem uideris, longius progrediare, quàm ut pedem postea referre facilè queas. Non ornat ea homines, sed cõtaminat: nec instituit ad uirtutes bonum ingenium, sed corrũpit. Quòd si tu neque amicorum monitis, neque eis, quas suprà

aduersus eam attulimus, rationibus facilè cedis: etiamne spem tuorum, quæ in te uno posita, & opinionẽ principum uirorum, quæ de teipso suscepta est, falli omnino sines? Habes optimum & clarissimum uirum patrem tuum Ioannem, qui cùm ingenij memoriæq; gloria, tum iuris ciuilis singulari quadã scientia cùm præstet omnibus, haud profectò tantùm in te erudiendo studij & laboris impendisset, neque te à se diuelli fuisset passus, nisi huius urbis, & curiæ cõmercio, honores domum te, & fortunæ præmia referre uoluisset. Habes patronũ, ad quem te applicuisti, summa grauitate, summa sapientia, genere, honore, existimatione, copijs, sacri senatus principem Oliuerium Carrapham Pontificem Neapolitanũ, qui admirabili qua est præditus prudẽtia, docere te posit, quæ sit uia ad nomen & ad decus in ciuitate obtinendũ maximè accõmodata: ut tibi exemplum degendæ uitæ idoneum quærenti, grauior non sit autor requirẽdus: quæ si ualere cuncta apud animũ tuum sines, neq; sanis eorum, qui te diligũt, & fidelibus consilijs obstrues aureis tuas, & auguror mecum certus, & tibi spondere non dubito, magnũ in te ornamentũ domui & familiæ tuæ, magnum amicis commodũ, ciuibus tuis præsidiũ paratum fore. HIC ILLE finem cùm fecisset, nosq; aliquandiu admiratione defixi silentium teneremus: GALLVS, Quid est, inquit, Sadolete, ecquid tibi Phædrus uidetur, non subita neq; improuisa, sed & accu

rata & præmeditata oratione ad euertēdam Philo-
sophiam accessisse? Quantum in illo copiæ, quantū
neruorum fuit? Equidem intelligo magnum tibi onus
respondendi esse impositum, neq; adeò, quòd tam
difficile sit pro Philosophia, quàm contra Phædrū
dicere: sed tollendum id tamen, ne & nostra summa,
quæ nunc pendet cùm maxime, per te destituatur
expectatio, & tu eam, cui te totū dicasti, quamq; ego
etiam te autore complexus sum, hoc maximè neces-
sario tēpore prodas Philosophiā ac deseras. TVM
EGO, Id, inquam, Galle, tacitus mecum nunc me-
ditabar: nam si aliàs unquam in dicēdo fuit aliquid
Phædrus, hodie mihi uisus est se ipso longè fuisse su
perior: nec uerborum solùm ubertate, & sententiarum,
quibus omnis eius referta & locuples redundauit
oratio: sed quòd earum Philosophiæ partiū, in quas
inuectus est, omniū mihi uisus est esse peritissimus.
Itaq; aut desistamus aliquid contrà, aut longius no-
bis spatium ad cogitandum sumamus. MINIME,
inquit Citrarius, neq; ego à te patiar deteriorē in lo-
cum, quàm nunc sit, Philosophiā tuam deduci: quæ
si tua hac subita dictione defensa, & aduersus torrē-
tem orationis, qui modo ab ore Phædri profluxit,
stabilis & firma retenta fuerit, erit causa, cur de illius
grauitate & præstantia amplè existimemus: sin ali-
quid offenderit, ascribetur tempori & inapparatio-
ni culpa, non Philosophiæ. Quamobrem aggrede-
re quæso, & da te in certamē, in quo tibi, ut ego qui-
dem

dem ſentio, nec turpe eſt uinci, & perhoneſtum uincere. CONANDVM nobis eſt, inquam, quando quidem uos ita uultis. VOLVMVS, inquit Gallus, necq; eſt aliud quicq;, quod uelimus potius. Sed quoniam æſtus increbreſcit, nec ſatis iam nobis aduerſus ſolis uim in harum arborum umbra præſidij eſt, ad uillam cenſeo reuertendum: ibi inferiorem ad partem ſpatium eſt, locusq; opacior, & exędra, huic diei tempori, & noſtro ualde opportuna ſermoni. HOC ſic omnibus cum placuiſſet, paucis ſanè paſſibus ad uillam nos recepimus.

IACOBI SADOLETI AD MARIVM MAFſeum Volaterranum de laudibus Philoſophiæ, liber ſecundus.

ON me præterit, Mari Volaterrane, fore non paucos, qui, cùm ego tantum laboris, tantumq; operæ in optimis artibus & ſtudijs ponẽdum putem: plusq; ſtatuam multo in his, quàm in ambitione honorum, & in conquirendis opibus eſſe elaborandum: grauiter hoc meum conſilium inſtitutumq; reprehendant: ad eamq; me curamatque cogitationẽ potius opinione ſua uocent,

ut cùm in foro atque curia uersari cum aliqua autoritate cœperim, iamq́ꝫ à summo principe consilijs fuerim interioribus adhibitus: eam uitæ sectam studiosius persequar, per quam ad spem honoris, ac fortunarum munitur uia, aditusq́ꝫ facilis ad amplissimam dignitatem comparatur. Quæ quidem horum repræhensio uehementius me moueret, si non aut ab leuissimo autore proficisceretur populo: aut si uiderem, id quod minime intueor, eos qui ita egerunt, ac popularibus hisce opinionibus obsecuti, per summos labores, maximasq́ꝫ contentiones ad concupitos sibi honores tandem euecti sunt, cum eodem populo in gratia & in existimatione bona esse. Nunc autem cùm intelligam id quod omnibus est apertum, quid de istis sentiant homines, qui dum splendorẽ honoris duntaxat sibi ante oculos proponunt, ad eumq́ꝫ unum studio omni inflammati feruntur, illud nequaquam attendunt, quod erat hominibus ueri honoris cupidis maximè animaduertendum, quanta indignitas sit, quanta abiectio animi, ac leuitas in affectando, & ambiendo: non est causa, opinor, cur magnopere conturber uulgi sermonibus, aut cur de ea animi constantia firmitateq́ꝫ decedam, per quam neq́ꝫ pecuniæ augendæ, neque honoribus consectandis uolo esse addictus. Non dico hoc loco quod mihi & cæteris, qui accuratè uoluerunt attendere, perceptum planè, obseruatumq́ꝫ est: eos esse plerunq́ꝫ horum ambitiosorum exitus,

ut neminem uel paulò temperatiorem, mediocris ſtatus ſui, minus'que inuidioſæ fortunæ pœniteat. Quanquàm fortibus quidem, & bonis, & ſapientibus uiris, qui in quôcq; honoris gradu collocati ſunt, & poſiti, nullam maculam uult afferre oratio mea: ſed tamen illud euenire ferme cernimus, ut nullorum ſit quàm iſtorum, qui domeſticæ inanes & uacui dignitatis, externam aliam quandam & aduẽtitiam dignitatem tantopere expetunt, cùm angoribus animorum, tum uolubilitate, incõſtantiacq; opinionum ac uolũtatum, uita perturbatior. Mihi uerò aliò rationes meas dirigenti, ſemper id uerisſimum eſſe uiſum eſt, quod eſt à ſapientisſimis proditum: re ſcilicet familiari antea commodè conſtituta, eisq; paratis fortunæ ſubſidijs, quæ & ad ſubueniẽdum necesſitatibus uitæ idonea ſint, & ab inuidia omni infamiacq; remota, maiorem quandam nobis tum demum & longè diuiniorem ſequendam eſſe uitæ rationem, per quam adniteremur, non ut honorum inſignibus è turba emineremus, ſed ut ad Deum proximè adiungere nos poſſemus: quod tamen nobis natura eſt ita inſitum, ut qui in aliam partem ac rationem ſua ſtudia contulerunt, optimum hi ſibi hominis ſtatum inuidiſſe uideantur. Etenim quis eſt (modò idem ſit qui ingenio uegetiore à natura præditus, animum quocq; habeat ab his terrenis ſordibus liberum) cui cùm cœlum in conſpectu ſit, & hæc cœleſtia, quę tanta mente ordinecq; gerun

tur, ut eorum solennem, æquabilemque in summa uarietate constantiam, nulla hominis ratio arte imitari queat: non præclara ipse cupiditate accēdatur ad cognoscendum, & considerandum? cumque rursus aciem animi in hæc humana deflexerit, tumultūque aspexerit uagæ huius, ac fluctuantis, & cum tempestatibus omnium perturbationum ceu conflictantis uitæ, non alium sibi potiorem uiuendi ordinem, alia consilia rerum gerendarum esse ineunda putet? quod quidem iam est proprium sapientiæ munus, cuius adipiscēdæ Philosophia sola magistra est, aut nullo alio pacto ad eam potest perueniri. Quanquā de his quidem quæ ad Philosophiæ officium pertineant, deque eius artis diuinæ ac præcellentis utilitate, atque præstantia, satis à me explicatum esse arbitror in hoc secundo libro, in quo illa à me defensa est, cùm esset oppugnata, & repræhensa à T. Phædro. Quem quidem ego hominem, Mari, ualde dilexi semper, idoneumque existimaui, cui hanc potissimum personam imponerem, atque eas tribuerem in sermonibus nostris partes, ut esset ille disciplinæ nobilissimæ accusator. Erat enim (ut tute nosti ac optimè omnium quidem: quippe qui illi & municipio, & propinquitate, nonnunquam etiam contubernio solebas esse coniunctus) ad obtrectandum dictis, & lacerandum aliquantum inclinatior: nec tam maleuolentia ille quidem, mihi ut uidebatur, quàm ardore quodam animi, & celeritate ingenij: quibus

rebus fiebat, ut nullum paulò facetius, idemq́ꝫ aſpe-
rius & mordacius dictum facilè poſſet continere:
cæteris quidem partibus officij, ſuauitatis, diligen-
tiæ, cum optimo quôqꝫ erat comparandus. Qua-
propter nos, quando ipſe agnoſci ex ſuis ſcriptis
haud ita iam poteſt: quæ etſi multa, egregiaq́ꝫ con-
fecit, orationibus maximè pangendis, quas antea
pronunciaſſet: illa tamen neſcio quo pacto effuſa
poſt mortem eius, diſtractaq́ꝫ euanuerunt: iucundũ
etiam nunc nobis amici nomen, ab obliuione homi
num uindicare ſumus conati. Quod idẽ, ſi uita ſup-
petet, de eis omnibus ſtudioſe faciemus, quorũ no-
bis in amicitia ipſorũ, ac familiaritate & uirtus ani-
mi cognita, & ſpectata erga nos uoluntas fuit. Ge-
nus quidem orationis, Phædriq́ꝫ cõſuetudinem di-
cendi, quantum aſſequi potuimus, in his libris ex-
preſsimus: Quos ad te, Mari, potiſsimum ut mitte-
remus, cùm ingenium tuum, ac uirtus, excellensq́ꝫ
ſcientia artium optimarum, tum ſuauiſsimi mores
tui, dulcisq́ꝫ illa coniunctio & ſtudiorum, & animo-
rum, quæ ſumma inter nos beneuolentia nos aſtri-
ctos reddit, ſuaſit mihi uehementer atqꝫ hortata eſt:
amo enim te in germanum modum, tuoq́ꝫ in nomi-
ne libentiſsimè acquieſco: teq́ꝫ in primis habere cu-
pio meorum ſtudiorum & cognitorem, & partici-
pem. Quare attende, quæſo, num tibi in his libris
Philoſophiæ uis ac poteſtas ſatis diligenter à nobis
uideatur eſſe expoſita. Vt enim ad porticũ ſub uilla
peruenimus,

peruenimus,atq; in Xysto, loco sanè amœno id tēporis & salubri, aduersi consedimus omnes,cæteris in me unum intuentibus,sic ego exorsus sum:

QVAE fuerit Phædri nostri in accusanda Philosophia dicendi uis,qui orationis cursus,quæ copia,nil me referre nec cōmemorare attinet: ipsi uos paulò antè iudicium fecistis:quippe qui eius orationem non uoce laudeq; uerborum, quod ipsum admodum iam uulgare & usitatum, sæpe etiam temporis causa suscipitur & simulatur: sed admiratione potius tacita fuistis prosecuti.Nam, ut laus illorum sit quæ quamuis rectè atq; concinnè, ex communi tamen,& penè quotidiano more fiunt: sic admiratio eorum,quæ hominum usu, ac facultatibus uidentur superiora. Sed quò huius uel oratio plenior,uel ingenij uis acrior,& uehemētior uobis uisa est,hòc mihi grauius onus respondendi est impositum.Ad eas enim partes repentè defendēdas accedere me sentio,quas hic ut oppugnare atq; euertere facilius posset, assidua iandudum commentatione se instruxit:in quo neq; ingenium illius apparationi defuit,nec tempus ingenio:cùm ego utroq; horū nunc quidem deficiar.Nam & tardior sum ad excogitādum,quæ sint accommodata causæ,& propter subitam,improuisamq; dictionem imparatior.Accedit illud prætereà incommodum, quòd ei succedo statim orationi,quæ nō præteruolauit aureis uestras,sed in uestris animis & mentibus penitus insedit.

dit. Vt enim Corybantas ferunt numine illo percitos, etiam posteaquàm tibiæ canere desierint, gerere usque tamen illarum in auribus concentum, & ad earum modos incitari: Sic non dubito, quin quãuis tacente iam Phædro, tamen eius ipsius in intimis mentibus uestris & uigeat adhuc, & loquatur oratio. Hanc uim dicendi fuisse in Pericle, qui princeps Græciæ habitus est, æquales temporum illorũ poetæ deprædicant: ut cùm concionaretur, non solùm tonare, fulgere, ciere fulmina: sed post dictionem etiam aculeos relinquere in animis auditorum putaretur. Quid ergo est? prodam'ne causam, & deseram? Minimè isthuc quidem: non enim uiri foret boni, & eius qui se iam diu Philosophiæ addixerit, idq; certo iudicio atque explorato fecerit: subitò ab illa discedere, atque eam summo illius tempore destituere. Sed sequar officium, opinor, uestræq; unà autoritati, qui hoc me deposcitis, obtemperabo: cùm præsertim sperem atque confidam, uos onus hoc mihi quod imponitis, eosdem etiam esse subleuaturos. Nam si in aliqua populi concione, aut corona cuiusquemodi, dicendũ mihi cõtra Phædrum esset, næ ego uerbo hiscere non auderem: non quòd diffiderem causæ: quid enim uerius, quàm & laudare & defendere Philosophiam, cuius usus atque tractatio Deorum uitæ est simillima? sed quia concitatos iudices extimescerem. Nunc uobis duobus doctissimis, prudentissimisq; iudicibus, in pace &

silentio suum obtinebit locum ueritas. Itaque Phædro nostro eloquentiæ palmam dabimus, ut suum ueritati honorem non negemus: Est enim ueritatis tum noscendæ, tum agendæ etiam atque nauandæ studium profectò sapientia. Vtemur enim hoc in Philosophia uerbo, tametsi in eo Phædrus facetè nos admodum, & crebrò eluserit. Sed qui duas hasce res arcta naturæ cognatione inter se coniunctas, eloquentiā dico & sapientiam, quando utraq; res perfectio quædam, & altera mentis uirtus est, altera orationis, diuellere primus & separare est ausus, siue Leontinus ille fuit Gorgias, siue alius quis: maximā is profectò sementem malorum omnium in humano genere iecit. primus enim docuit, id quod omnium rerum est deterrimum, mentiri uirtutem: aut si omnino uirtus mentiri non potest, nec falsam eiusmodi personam sustinere, instrumentum certè primarium uirtutis, ipsam interpretem animi & mentis orationem, falsos suscipere uultus coëgit: ut cùm à uera sapientia non esset profecta, assimulatione tamen, imagineq; sapientiæ, quàm plurimos in fraudem & in errorem induceret. Ex quo linguæ cordisq; dissidio, ingens hæc, quam cernimus, in omni uita secuta est perturbatio. Fraudes enim & malitiæ, omnesq; fallendi & ementiendi artes hinc exortæ, hinc sese in hominum studia, moresq; profuderunt: omnis inquam hinc falsitas, omnis circunscriptio, & insidiæ omnes, ab hoc primo erroris fonte

fonte manauere. Nam cùm ex duobus inter se quasi de regno decertantibus, alterutrum in nobis dominum constituere nos oporteat: siue rationem uelimus tanquam aliquem Deum, siue cupiditatem ueluti belluam quandam: non tantum in eo mali est (quanquam nec mediocre illud est malum) uerumtamen non usq; eò id pollet ad pestem, perniciemq; communem, oppressam plerunq; & perditam meliorem iacêre partem, insolentem autem cupiditatẽ in animo dominari: quàm illud est & horribile, & exitiosum, linguam sæpe instructam cupiditatum fallacijs, perferre foras mandata legationesq;, perinde ut à sancto & legitimo intus rege, ac nõ ab improbissimo tyranno, ipsa uidelicet cupiditate, missa sit: quæ æquitatis & ueritatis fucatis coloribus, callidas suas machinationes depingat: quo labefactatis bonorum consilijs, eorumq; fracta & imminuta autoritate, aditum sibi ipsa ad omnium fortunas patefacere possit. In quo mirari satis non queo, non intelligere eiusmodi homines, cùm tantum uirtutis simulatione proficere se putent, quanto se plus arbitrarentur uera uirtute esse profecturos. Sed ut ad naturam redeamus: nil potest esse tam copulatum inter se omni necessitudine, uinculoq; naturæ, neq; tam consentiens, quàm aut cum affectionibus animi uultus, aut cum uoluntatibus sermo: ut enim lætitias mœroresq; intestinos frons atq; oculi, sic uoluntates & consilia lingua continuo refert: quæ si

officio fungi ritè atque legitimè, suumq; planè illud munus tueri uelit, non solùm uerè & incorruptè consilia mentis, atque decreta reddat necesse est, sed qualia etiam illa intus sunt, talia ea foris proferat, atque exponat: quod in utro defecerit, dedecus ibi statim existit, & claudicatio: hoc est, non integrum illa, sed mancum sui officij munus assequitur. Itaque & ampla magnificè disserere illa debet, & copiosa largè, & alta sublimiter, tenuia subtiliter, misera dolenter: deniq; ut quo habitu intus ornatus animus, & quibus copijs instructus fuerit, talem eum extrà efferat, & repræsentet oratio. Hanc speciem eximiam perfectæ, absolutæq; sapientiæ, quæ in potissimis uitæ nostræ ducibus, mente, orationeq; uidelicet, & in eorum inter se concordia conspiratione consistit, si quis facilem esse & in promptu omnibus putet, nempe ille fallatur: Omne enim præclarum rarum: & quæ communia cunctis esse possunt, nunquam in magno honore sunt habita. Sed est tamen in ea consectanda, & adipiscenda ordo quidam, ac modus: ut si ad summum perueniri non posit, in eo quod quisque adeptus fuerit, cum quadam prudentia, moderationeq; uersetur: neque se amplius ostentet, quàm quoad idoneus est præstare. Hoc enim qui sic egerit, ut totam sapientiam non possideat, non minimam is tamen illius partem fuerit cõsecutus: intelliget enim quid sit illud, quod in quaq; re est decere; quod unum est præcipuè sapientiæ

ſapientiæ omni propoſitum: noſse enim, & tenere „ quid in quaq; re deceat, maximè proprium putatur „ eſſe ſapientis. Qui ergo ad ſummam ſapientiam „ omni ſtudio contendens, aliquo in inferiore gradu reſtiterit, & mediocritatem in ea fuerit aſſecutus: uel cum in alterutra illius parte ſe exercuerit, alterius factus ſit expers: ut ſi quis in cogitãdo quidem eruditus ac prudens, idem in eloquendo infans atque imperitus ſit: aut contrà, cùm abundet orationis copia, magnarum tamen rerum cognitionem non teneat: is ſi finibus ſe ſuis continuerit, nec in ea parte ſtuduerit ſe iactare, cuius ſit imperitior: ſapientis ille laude & exiſtimatione non carebit. Non enim exiguas in ſapientiæ laude poſsidet partes illa uirtus, quæ à temperatione, & modo, præclaro quidem uocabulo, eſt appellata modeſtia. Ac ut in ædibus atque templis, etiam ſi magnificentia abſit, ſæpe tamen opere in paruo decor nihilominus elegantiaq; artis apparet: Sic anguſtioribus interdum hominum ingenijs, exiguisq; facultatibus, ſapientiæ aliquis radius poteſt illuceſcere. Si qui non maximis fuerit ingenij opibus præditus, is cohibuerit ſemetipſe, nec ultra id quod potuerit, progredi erit conatus. Verùm ut horum numerus exiſtat aliquis, qui mediocriter effecti ſunt ſapientes: ad illam quidem ſummam & abſolutam laudem accedere ſapientiæ, paucis adhuc eſt datum: quorum nimirum nomen colimus tamq; conſecratum immortalitati

litati. Ac ut omittamus de eis loqui, quos non ex ipsorum scriptis, sed aliorum testimonio cognitos, & Græcæ, & Latinæ nobis indicant literæ: ut de parente totius Philosophiæ Socrate, de Anaxagora, de Empedocle, Democrito, Pythagora, Varrone, Nigidio, aliisque compluribus: isti ipsi quos nouimus, quos mirantes legimus, quos in manibus semper habemus, Platonem dico, Aristotelem, Theophrastum, Ciceronem, & reliquos, qui ad horum principum emulationem studia sua contulerunt: quales tandem nobis hi, & cuiusmodi uidentur? non'ne eximij, non'ne admirabiles, non'ne undique atque in omni parte summi, atque perfecti? An aliquid est in illis præterea quod requiramus? quorum ut tabulæ egregiè pictæ luce atque die, sic istorum incredibilis rerum prudentia, orationis lumine longè fit illustrior: qui ita implent sensus, animosque legentium docendo, & disputando, ut neque ad intelligentiam rerum quicquam mens nostra, neque ad iucũditatem animi amplius auris requirat. Sed, ut cœperam dicere, qui ad hoc fastigium ascendere nequiuerunt, si ijdem, in suo genere quisque, modesti prudentesque extitere, non caruerunt parte meritæ laudis. Qui uerò cùm totam sapientiam perseequi neglexissent, & ad captandas magis opiniones uulgi, quàm ad ueritatem doctrinæ se exercuissent, maiores tamen quàm erant, uideri studuerunt: hos uideo ferme in duo genera esse distractos. Alij enim

rerum omissa & posthabita cognitione, in uerbis tantùm ipsis, & in quodam loquendi artificio elaborauerunt: Alij præ studio percipiendæ doctrinæ, excolēda oratione minus sunt exercitati. Quorum utrorunque non mediocris error, & ad inspiciundam sapientiæ uim, obtusa atque hebes mens eorum extitit: quanquàm priores quidem illi malitiæ, inscitiæ posteriores magis sunt arguendi: hi enim non tam astuti mediusfidius, neque tam uafri, qui diuinarum rerum atque humanarum notitiam professi, à cultu & elegantia sermonis longissimè absunt, quàm incomptè & ridiculè in liberaliores cœtus sese dent, ipsi uidetis: in eo quidem admodum nobis odiosi, quòd libris quotidie edendis, & conscribendis, semetipsos nobis, & opinionibus nostris intrudere conantur, uimq; quodammodo sensibus student afferre, quò de illorum bene ingenijs existimemus: in quo imprudentia labuntur: non enim unquam mihi, neque cuiquam præterea (ut ego quidem arbitror) ingenuè instituto persuadere poterunt, ut cùm barbara & lutulenta utantur lingua, genusq; scribendi adhibeant inconditum, & illiberale, iudicari debeant Græca aut Latina eruditione esse prædití: cùm neque id, quod sapientiæ proprium esse diximus, uidere in re quaque quid deceat, in ipso primo aditu sui conatus intelligant. Nam quæ horum ista esse sapientia potest, quæ prima egressione è penetralibus suis, ut primùm in

con

conſpectum hominum proditura eſt, turpiter ſeſe in oratione ipſa dare, progrediq́ꝫ indecorè ne animaduertit quidem? Atque hi tamen, cuiuſcemodi ipſi ſunt, minus multo ſunt nocentes, atque malefici, quàm illi, qui ex ornatu ſolo, copiaq́ꝫ uerborum, doctores ſe ſapientiæ populis ſunt profeſsi: maiore enim ij perfidiæ inſtrumento ad euertendas hominum fortunas parati acceſsere. Rurſusq́ꝫ hi dupliciter: aut enim cùm ſe ad Rempublicam gerendam contuliſſent, propter ubertatem, elegantiamq́ꝫ ſermonis, fide ſibi prudentiæ atque uirtutis in populo falſò comparata, ciuitatibus ſuis pleriq́ꝫ exitio fuere. Quo in primis malo, & rhetorum orba ueris ſapientiæ dotibus eloquentia, nō illæ modo tot præſtantium ingeniorum eductrices Athenæ, ſed cuncta olim Græcia planè concidit. Aut qui non tantum habuerunt roboris, ut ſe regēdis & moderandis hominum cœtibus iudicarent idoneos, ij ſordidiorem etiam fallendi & decipiendi artem ſecuti ſunt: ut cùm per omnem uagarentur Græciam, adoleſcentes ad ſe uanis pollicitationibus allicerent, quòd his ſe notitiam gubernandarum ciuitatum, & illam præcipuè artem dicerent tradituros, per quam ſcirent illi & tenerent, quemadmodum cauſa inferior (ſic enim loquebantur) dicendo fieri ſuperior poſſet: hoc eſt, quemadmodum falſitas ueritatem, æquitatem autem atque iuſtitiam iniuria ipſa ſuperaret. Sophiſtæ hi nominabantur; quorum

Sophistæ

quon

quondã multitudine & cœtibus uetus Græcia abundauit, nomenq́; eorum aliquandiu in magno honore est habitum. Sed cùm ijdem illi ciuilium rerum peritiam, uirtutisq́; & uitij profiterentur notionem: ipsi uerò moribus atq; uita à contemptissimo quôque nil differrent, spreti postremò ab omnibus, atq; illusi, dederunt locum Philosophiã uituperare uolentibus, ut id maximè secundo populo facere possent: in quos extrema in oratione, me quidem perlubente, inuectus est Phædrus: qui si has huiuscemodi Philosophias falsa appellatione in nomen sapientiæ temere inuadentes, sumpsit sibi uituperandas, adscribat licet ad iudicium suum opinionẽ etiã meam: sin autem id molitur, & agit, ut omnino abijcienda sit, & repudianda Philosophia, non est nobis committendum, ut desertam illam & indefensam relinquamus. NANQVE hercule, inquit ille, hoc etiam restat, ut plureis iam pro una Philosophias habeamus. NON ITA res sese habet, inquam: nec tu istam multitudinem artibus ipsis attribueris, sed facultatibus potius eorum, qui dissimiliter illas tractant, atque suscipiunt: omnis enim ars una in sese, simplexq́; semper & eiusdem modi, non eodem tamen modo adhibetur ab omnibus: quod ne longè abeas, in tua ipsius arte potes, Phædre, perspicere: cùm enim te oratorem nobis præbeas grauem, atque magnum, quod idem facere nituntur in hac ciuitate

permulti, quid causæ est, quòd te dicente concurrimus omnes undiq;, attendimus, admiramur, tuæq; eloquentiæ fulmina quasi extimescimus: quod sentimus idem usu uenire nobis in Camillo Porcio: est enim ille ex tua & disciplina, & amicitia tibi in hac laude geminus, ac propè par. Laurentium autem Colaianum, & hunc stultissimum omnium hominum Pionem, qui obsoletis, & horridis consectandis uocabulis, laudem in his dicendi se assecuturum putat, etiam eludimus, atque aspernamur. Num tu hanc uarietatem & discrepantiam arti, ac non hominibus ipsis attribuis? Omnis ars, Phædre, quæ quidem digna hoc nomine sit, una ipsa in sese, & sui undique similis, dissimilitudine illorum qui eam tractant, dispares aliquando suscipere uidetur formas: cùm ita, ut fit, uariè ex ea ingenia afficiantur, ab alijsq; rectè exerceatur illa ars, ab alijs perperam: & in his munus ipsa egregiè tueatur suum, in illis minus id possit. Quod cùm similiter in principe artium Philosophia eueniat, quid obstat, quin tollatur omnis controuersia: & cùm ego Philosophiam ueris laudibus extulero, tu malos Philosophos iure redarguendos ducas? NEQVAQVAM hoc sic abierit, inquit: ego enim illã ipsam accuso, quam tu necessum est confiteare, tot huiuscemodi nebulonum & nugatorum esse ueluti matrem. HOSTIS, inquam, Philosophiæ es, Phædre, asperéq; nimium exerces inimicitias. Sed quoniam uideo te nullam omnino

omnino uocem æquis auribus admittere, quæ nomen modò Philosophiæ cum honore aliquo pronunciet: aggrediar ad defendendum, si pauca antè de meo officio fuero præfatus. Etenim ego cùm plurimum te amo, idq; merito tuo: multa enim signa uicissim tu mihi, neque ea obscura, amoris tui erga me tribuisti: & in ijs hoc recens, quòd Curtianum meum carmen humanissimis uerbis prosecutus es: Tum mihi illud in te usu uenire experior, quòd ullius unquam uix familiaritate æquè sum delectatus, ac tua: nihil enim fieri te uno aut amabilius potest, aut salsius: quod si ita non esset, tuum tamen excellens ingenium, tua egregia uirtus, humanitas, literæ, non solùm meam, sed omnium tibi beneuolentiam facilè conciliarent. Quòd autem me sæpe & multum monuisti, ut dimisso Philosophiæ studio, ad grauiores res tractandas me conuerterem: probasti mihi in eo tu quidem studium & uoluntatem tuam: consilium uerò & iudicium non ita: non enim si tibi omnia amicitiæ officia præstare debeo, quod faciam equidem semper, & faciam sedulò, iccirco tuis etiam opinionibus annuere sum obstrictus: assentatoris esset, non amici, sic agere: tibiq; ita obsecũdare, ut cùm meam rectè ac commode tutari possem, tuam potius sententiam sequerer, atq; amplexarer. Illud cũ dolore aliquo fero, quòd uideo esse in hac causa necessarium, ut mihi tu oppositus sis, quem refellere coner: in quo tu meliore

multo conditione usus es, qui tibi Philosophiã quã oppugnares, non me ipsum proposuisti. Quamobrem si redarguendi causa acrius agere interdum fuero coactus, quæso ut bona tua cum uenia facere id mihi liceat: non enim tui refellendi, sed eius confutandæ rationis gratia, quæ ex ore tuo modò Philophiam ut euerteret, equis uirisq; connixa est: uehementius mihi nonnunquam erit agendum: quod tu in bonã partem accipies, mihiq; pro ueritate, tanq; pro patria propugnãti, hanc curam, & hoc studium etiam ascribes laudi. Illud item peto, si contigerit aliquo loco, ut mihi de re quapiam interrogandus sis, id quod uides in tam graui causa fore faciendũ, facilem te mihi in respondendo, & clementem præbeas. INTERROGES licebit, inquit, sed parcius: nam ego audire continentem orationem malo. GERAM tibi morem, quoad potero, inquã. Sed ut nonnunquã opus est in ea disputatione, quæ ex contrarijs partibus defendatur, inueniundi ueri causa interrogare, & interrogari, refellere, & refelli, quòd aliter sæpe nihil expediri, nec ad exitum commodè deduci potest: Sic illud non solum Philosophia, uerum hominis etiam mediocriter eruditi prudentia indignum, utrumuis istorum cum iracundia, aut cum pertinacia efficere. Enimuero unde ego nam potissimum ordiar? aut quod initium meæ orationi sumam? an ab eo sapientiæ uerbo, in quo tu omni cum sale, cùm Priscos illos septem, tum Philo

Philoſophiam omnem eludendo exagitaſti? in quo etſi nos mirabiliter delectaſti, uel uarietate rerum earum, quæ à te ipſo proferebantur, uel lepôre ſententiarum: tamen, quod pace dixerim tua, fluctuare interdum: curſusq; magis & copiæ, quàm aut diſtinctionis aut ordinis cupida, ferri tua mihi torrens uidebatur oratio. QVID ITA, inquit: aut quæ nam fuit iſta fluctuatio? QVIA, inquam, cùm temeritatem illorum, & arrogantiam reprehendebas, qui primi ſapientium ſibi nomen, & profeſsionem uſurpaſſent ſapiētiæ: nimiumq; ſibi eos, & quod ferri non poſſet, appetijſſe dicebas: ea re quidem, quòd (ut aiebas ipſe) nihil ſit omnium rerum neque in cœlo, neque in terra ſapientia diuinius: mirabilem quandam rem profectò, & cæterarum omnium longè maximam, huic ſapientiæ uerbo conſtituebas ſubiectam. Rurſus ubi eorundem leuitatem & inſcitiam irridebas, qui profeſsionis ſuæ titulo inflati, & tumidi, præſtare cæteris ſe arbitrarentur, propter illud unum ſapientiæ nomen, quod in reliquas omnes etiam abiectas & ignobiles conueniret artes, fabrorumq; ſapientiam in eo & Homerum teſtem adducebas, nihil huic uoci relinquebas ſubiectum, quod æſtimatione ulla uideretur dignum. Ita cùm duabus diſiunctiſsimis in rebus, una eximia atque primaria, altera porrò abiecta atque ignobili, eodem ſapientiæ nomine utere re: quid mirum ſi fluctuare mihi oratio tua, nihilq;

ſtabile & firmum in animis noſtris conſtituere uidebatur? Atqui ignoſco equidem: ſunt enim iſta rhetorum: pompam quærunt & gloriam: nec tam exactam in audientium animis earum rerum ſcientiam, quas tractant, quàm exigui temporis poſtulant opinionem: non enim docere propoſitum illis eſt, ſed mouere. Itaque nullis certis in dicendo finibus continentur: quocq; fuſiores, & abundantiores ſemper ſint, ut litigioſi uicini terminos, ſic iſti uocabula, rerum notas confundunt: cumcq; unius uerbi inuolucro plura complectentis, in quam commodum eſt, uſi fuerint partem: tum ubertate & copia, numerocq; bene compoſitæ & iucundæ orationis in auditorum animos influentes, uim ſæpenumero afferunt ueritati. Contra hæc omnia Philoſophia, rem ipſam aperit, ambigua diſtinguere uult, inuoluta euoluere: hoc ipſo tamen imbecillior, quòd ut ferè acerrimæ inter ſanguine coniunctos eueniunt diſſentiones, ſic iſta ab ea, cui germanitatis uinculo coniuncta fuerat eloquentia, deſerta, non modò minus habet ſplendoris ad illuſtrandam, uirium ad confirmandam uirtutem: ſed eius ipſius eloquentiæ inimiciſsimos impetus uix ab ſeſe poteſt propulſare. Quo utique diſsidio (ut antè dixi) magna hæc, quam cernimus, in omni uita exorta eſt perturbatio. Quòd ſi mea uox unquam quicquam habuerit autoritatis: omni ope adnitar, ut omnibus ſuis partibus & numeris perfecta, integracq; ſapientia

tia

tia, ingenuis mentibus restituatur. Ergo in nomine sapientiæ ambiguus Phædrus: Quid in ipsa re? Describit enim ipse sapientiæ quoque formam ueræ illius atque eximiæ. Audio: Sed tamen eam totam è uulgi iudicijs esse aptam uoluit. Vnde tantum repentè in uulgo autoritatis? Nam & hoc loco quæro, Dixeras illos septem, si populorum suffragio dicti essent sapientes, non habere eos causam iure gloriandi, propterea quòd stultorum de sapientibus iudicium nullum existeret. Quo pacto igitur qui de sapiente nec iudicare quidem possunt, horum iudicijs niti & opinionibus, ea sola iudicabitur ritè sapientia? Sic enim (si memini) positum abs te est: Quicquid in bonis numerarit populus, & quæ studia cunque magni fecerit, in his necesse esse apprime uersari sapientem, si uelit esse sapiẽs: nec eum à populi studijs, & uoluntatibus uel tantulum discrepare. Quid habet igitur præclari ista sapientia, si nil aliud ipsa sit, quàm uulgi opinio? Nam nos quidem cùm notionem sapientis, quam in animis nostris natura inseruit, ipsa nominis uoce excitati, cogitando pertractamus: proponimus nobis longe præstantius quiddam, quàm quod assequi, quóue aspirare uulgus ipsum facilè queat: speciemque eam in animo informamus, in qua nihil temeritatis insit, nihil festinationis, nihil inconstantiæ: quæ quidem uulgi & populorum uitia sunt notissima. Neque est quisquam uersatus inter homines, & qui

ipse

ipse modò sibi notus sit, qui aliam formam sapientis mente concipiat, quàm hominis grauis, atque firmi, nequaquam pro temeritatibus uulgi sua studia regentis, sed ipsius ultro moderantis, ultro cohibentis populum, si populus autore eo uti ad capessenda rerum gerendarum consilia uelit, sin minus, sententiam tamen suam præstantis, non populi. Quod de Phocione claro Athenis uiro memoriæ proditum est: qui cùm reclamante populo Atheniensi, dissuasor fuisset eius belli, quod post Alexandri mortem aduersus Antipatrũ, & Bœotios, duce Leosthene, gestum est: resq; initio prosperè Athenas renuntiarentur, essetq; ob eam rem in lætitia, & gratulatione ciuitas: interrogatus, ecquid illa sic cecidisse molestè ferret, quæ contra eius sententiam suscepta essent? Nequaquam, inquit: uerũtamen ego in sententia mea nihilominus permaneo. Satis declarauit eo responso uir prudens, non ex fortuitis euentibus sapientiam, neque ex leuitate, iactationeq; populari, sed ex grauibus, certisq; consilijs pendendam esse. Et sanè quidem illius exitus belli Atheniensibus extitit calamitosus. Atqui talis nobis ob animum uersatur sapiens, qui frænis sæpe quibusdam quasi contineat populum temere ruentem in ea, quæ concupiuerit: non qui conuellatur ultro ipse, & auferatur à populo: qua specie quidem in sapiente, nihil nec cogitari potest indignius. Tu contrà, nouo de sapiente iudicio uteris, nihilq; neque

neq; rectum, neq; graue existimas, quod non à populo prius probatum, adscitumq́; sit: ut tibi in hoc paulisper assentiar (nam quid uerius sit, mox uidero) Agè sanè, Sit munus primarium sapientiæ studia uulgi persequi: Rationem atq; tempus huius fungendi muneris quæro: non enim semper (ut tu ipse inquiebas) modo eodem conuenit. Quid ergo? cùm uulgus semper uarium incertumq́; sit, atque ut in euripis, & fretis undarum assidua est cōflictatio, fluctusq́; fluctum identidem & impellens, & reuocans: sic temeritas populorum incitata & uolubilis, contrarijs ueluti æstibus frangat sæpenumero, impediatq́; semetipsam: quod erit populo tempus iudicij faciendi, ferūdæq́; de sapiente uiro sapientiaq́; sententiæ? Tum'ne, cùm repentino aliquo studiorum motu incitatus, ad appetendum aliquid feretur effusius? An pòst, cùm repræhenso errore, uel etiam sola mobilitate pœnitens, repudiabit illud quod paulò antè intenderat? In hac inquam uarietate, & in his errantibus populi opinionibus & studijs, utrum tandem quasi æstum sequens sapientia, ius suum & nomen ritè obtinebit? ut de Q. Fabio Maximo legimus, eo qui bellum cum Annibale gessit. De quo Ennius:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem:
Non ponebat enim rumores ante salutem:
Ergo magis magis atq; uiri nunc gloria fulget.

Atqui gloriam ille istam fuerat adeptus, quòd à

populi uoluntate dissentiens, fortunam Reipub. in discrimen prælij non adduxerat, ob eamq́ue rem ab eodem postea populo sapiens est iudicatus. Quæro igitur, quando sapiens? cùm populi & militum incitatis ad pugnandum studijs obsistebat: & quia minus illorum cupiditati obsequebatur, suæ famæ & dignitatis detrimentū accipiebat? At non hoc modo pendeat è uulgi opinionibus sapientia: An pòst, cùm cunctorum uoce & concursu maximè laudatus est, quòd leuia uulgi iudicia contempsisset, suumq́ue ipse iudicium fortiter retinuisset? At hoc posteriore populi iudicio, id quoq́ue est ab eodem populo iudicatum, nequaquam esse sapientis imperitæ multitudinis studijs obsequi, nec consilia sua ex populi opinionibus moderari. Ita inanis in omnē partem sapiētiæ iudex est populus: minimeq́ue idoneus, cui hoc tantum munus committatur: atq́ue id decretis non solùm grauium atq́ue prudentum, uerum etiā suis. Verùm hoc fortasse haud ita uult Phædrus, neque omnibus ipse populi scitis sapientiam adiungit: sed ea sola in hanc laudem recipit, quæ non mobilia & uaga, sed firma constantiaq́ue sunt, nec ulla unquam uicissitudine permutantur: ac ne multis, ad ea bona nos reuocat stabilia atque rata, quæ semper populus maxima iudicat bona, diuitias, honores, imperia, uoluptates: huc enim conuersam omnē uult esse sapientiam, ac in his potissimum appetendis, cum populo eam ait consentire oportere: musq́ue

nusq́ sapientis præcipuum esse, ut referat is ad sese omnia quæ concupiscat populus, partesq́ suas in ijs longè principes esse studeat, neq; alium esse arbitretur, qui illis potiatur, se ipso digniorem. Quod si ita sit primùm, quî conuenit, eundem populum, quem temeritatis & inconstantiæ plurimarum rerum arguas, atq; condemnes, repentè una certa in re, & ea quidem maxima, idoneum statuere sapientiæ autorem? Quis hoc sic dijudicauit? Quis distinxit? Quis has ueluti prouincias sic partitus est? ut ex eodem autore quæ prodeunt, horum partim sapienter decreta existimari debeant, partim stultè. Deinde, si hæc semper fixa de diuitijs & uoluptatibus populi est opinio; quomodo tu non frustra illam nobis imaginē ante oculos effinxisti, qua paratum ad subitos excursus sapientem constituebas: cum quidem eum ueluti Scytham aliquem, aut Nomadam, cui nullum usquam certum domicilium esset, tanquam in rheda collocasti, ad prosiliendū attentum: ut simul atq; populus nouo æstu aliquo cupiditatis efferuescens, delabi quopiam, confluereq́ cœpisset, eôdem ipse præcurrere & aduolare niteretur? Quid inquam opus fuit hac mobilitate, & hoc tanto excubandi, uigilandiq́; negotio? & cur non protinus sapientem in ipso opum & uoluptatum regno constituisti, fruentem pacato animo eis rebus, in quibus fructus sapientiæ præcipuè cernitur, nulla eiusmodi ancipiti cura distractum, tanquam rescissurus ali-

quando populus decretum suum, & de huiuscemodi bonis sententiam mutaturus sit? Iam illud quidem, quod maximè ad rem pertinere arbitror, quærendũ in primis mihi statuo, Vnde tanta sit æstimatio hisce bonis: Ex ipsis'ne? hoc est, ab ipsorum conditione atq; natura, ut sint ipsa per se & sua ui æstimanda? An à populo? eò quòd populus illis hoc tantum autoritatis attribuat? Si ab ipsis, quonam sapienti opinione populi multitudinisq; iudicio fuerit opus? An dubium id est, quin ipse melius & consideratius multò, quàm imperitum uulgus soleat, de eo quod bonum est, constituturus sit, & iudicaturus? quippe cùm sapientiæ in primis sit, non aliena eam subsequi, sed sua ipsam iudicia proferre, quæ alij potius sequantur: aut ne nomen quidem suum ipsa retineat, si in iudicando alijs concesserit. Si uerò bona illa magni iccirco facienda sunt, quòd eadem plurimi fiunt à populo, nullum erit illorum ueritate neque natura, sed tantum uulgi opinionibus bonum: ita in bonis existimatis & opinatis, non in ijs quæ uerè bona sunt, egregia ista popularis sapientia enitebit. Quid ergo illa, quæ uera bona sectatur, & in illis appetendis utitur iudicio non uulgi, neque imperitorum, sed suo: quo tandem nomine fuerit appellanda? Num ea quæso indignior habebitur, quæ sapientiæ nomen obtineat? & iccirco eam popularis sapiẽtia anteibit, quòd hæc ueritatem bonorũ amplectitur, illa

ipsa duntaxat opinionem? nisi fortè nullum omnino re & ueritate est bonum, omnisq; boni ratio ex sola opinione existit. Quod si ita esse suscipiatur, rursus Protagorea ratio inducatur necesse est, nihil re ipsa uidelicet, neque natura uerum, neq; bonum esse: sed quale cuique quid uideatur, id illi tale existere. Quæ positio Sophistæ in primis (ut tum habebatur) nobilis, diu & multum in Græcia iactata, ad extremum doctissimorum disputationibus fracta, atque conuicta est. Etenim tum perspicuè est demonstratum, si ita se res haberet, primùm, contraria in eodem & repugnantia simul conuentura esse, quod nullo modo fieri potest: quippe cùm contrariè diuersis de quaq; re uideatur: deinde artem omnino nullam neq; scientiam habere locum posse: nihílq; interfuturum esse inter doctissimos & imperitissimos, neque inter eos qui omni rerum prudētia usuq; se excoluissent, & eos qui nunquàm animum omnino ad agendum quippiam, aut considerandum appulissent: Ita omni omnium rerum penitus sublato delectu, omnibus cōsilijs iudicijsq; peremptis, fore planè nihil quo res rei ulli momento aliquo antecelleret. Sed nos illis disceptationibus omisis, quæ latiores sunt, quàm ut angusta & breui oratione concludi possint: ad ea quæ nobis sunt propiora redeamus: idq; dicamus, quod reticentibus etiam nobis necesse est intelligi: si boni ueriq; ratio opinionibus duntaxat pendenda sit, po-

pulum ipsum iure unum appellari conuenire sapiētem: Quippe cùm plurium concors consentiensq; opinio, singulorum sententijs sit anteponenda: Populus itaque solus sapiens. Quî ergo nobis constamus ipsi, dum hoc communi loquendi more errorem, inconstātiam, uanitatem populis ascribimus? uerbaq; stultitiam & temeritatem significantia, in genere sapientissimo usurpamus? Num aut maiores fortè nostri aberrauerunt hi, qui rebus imposuere nomina? aut nos illa ipsa nomina perperam præposterèq; accipimus, alienaq; prorsus loquimur, cum ordinem, grauitatem, constantiam, cæterasq; huiusmodi uirtutes ab errore leuitateq; disiunctissimas, unanimes comites sapientiæ attribuimus? At enim æquius multò est unum concedere sententijs plurimorum, quàm unius plurimos: sic enim dicebas: Quid cùm plurimi ex contrarijs partibus dissentiunt, multitudinesq; ipsæ inter se sunt discordes: numero'ne semper, nūquam autem pondere grauitateq; disceptantium lis dijudicabitur? Quid cùm non hominibus solùm, sed populis uniuersis diuersæ sunt sententiæ? Lacedæmone furari ingenuis adolescentibus est permissum: Athenis nihil minus. Contrà, Atheniensibus lege ocij erat mulcta: at liberale uel maximè id apud Lacedæmonios. Ex quo illud legati Spartani dictū, qui Athenis quendam damnatum ocij duci cùm uideret, quæsisse fertur perstudiosè, quis esset ille, qui tam

libe

liberalem subijsset mulctam. In dissimilibus ergo duorum principum populorũ opinionibus & sententijs, utram tandem ueriorem & sapientiæ congruentiorem dicemus esse? aut si non facile id est iudicatu, tuam scilicet, Phædre, sapientiam adsciscentibus: constituemus quidem hoc certè, quod est necesse, hominem unum atque eundem Lacedæmone sapientem, Athenis stultum fore: ut cùm secum foras extollere domesticam sapientiam nequiuerit, in alienam ciuitatem, quemadmodum hospes, sic etiã insipiens introijsse dicatur. Verùm ut congrediamur propius, ac de eo ipso genere bonorum, quò Phædri ista in primis aspirat sapientia, de diuitijs inquam, ac uoluptatibus uerba faciamus, quando horum bonorum iudicium omne ipse attribuit populo: si uaria existant hac quoq; de re populorum decreta, quid erit tandem statuendum? Lacedæmone durissimis Lycurgi legibus, quoad illæ uiguerunt, neque ad pecuniam, neque ad delitias aspirauit quisquam. Nemo igitur illis tot seculis in ea ciuitate sapiens: ne Romæ quidem, qua tu è ciuitate exemplũ omnis sapientiæ & uirtutis in nostros animos transcribebas, primis illis CCCC. LXXXIIII. annis diuitiæ admodum in usu, aut in honore ullo fuere: neque publicè id adeò, neque priuatim. Ac publicè quidem, Q. Fabio Pictore, L. Quintio Conss. nummus in hac urbe primùm argenteus signatus est, annis quinque ante primum Punicum
bellum

bellum: cùm antea graui ære, inepto ad coaceruandum, ac seponendum, omnes uterentur: priuatim uerò qui argẽtum posſidere comperti eſſent, hi neque legum pœnas, neque cenſorias notationes effugerent. Ita in hanc urbem aditus omni illo tempore ſapientiæ interclusus fuit: niſi forte tum populi Romani opinione & iudicio, ex alieno quodam genere ſapientia extitit, non uoluptatis & copiarum, ut nunc eſt, ſed abſtinentiæ, frugalitatisq; magiſtra; cuius tamen moris ac diſciplinæ temporibus optimis Pop. Rom. non pœnitebat, tum cum ab aratris accerſebantur homines, quibus magiſtratus, curationes, imperiaq; mandarentur, totaq; Reſpublica committeretur regenda: quorum quidem conſilijs, fortitudine, iuſtitia potiſsimum effectum eſt, ut hæc ciuitas ex minima, ad ſummum rerum humanarum faſtigium perueniret: nam ab hac quidem populari ſapientia quotus quiſque eſt, qui ad gubernacula Reipublicæ trãslatus, officium ſuum, atque operam ualde probet populo? Quòd ſi populum quoque uelim in hac ratione defendere, non'ne id dicam, quod ab omnibus concedi neceſſe ſit? non hoſce cupidos & ad omnia progredientes, quibus omne in pecunia, & in ambitione honoris poſitum bonum eſt: qui'que quò plurimum in ſua ciuitate poſsint, anxij ſemper, atque ſolliciti, omnes intendunt machinas, omni uia moliuntur: ſed abſtinentes, ſed moderatos, ſed graues, eos eſſe,
qui

qui à populis præcipuè & probentur, & diligantur, quorum se fidei libens multitudo ipsa committat. Videtis campum, in quo exultare posit oratio mea. Sed mittamus: sitq; sanè & Phædro, & populo teste, opum & iucunditatum consectatrix sapientia: Illud quæro: in quo uim & facultatē istius sapientiæ ponitis? Vtrum si adipiscatur commoda fortunæ hæc, quæ uos tantopere extollitis: an si uiam, rationemq; commonstret adipiscendorum? Hoc est, Vtrum in euentu adipiscendi, an in consilio duntaxat insit sapientia? Si in euentu, atq; ut adipiscatur, quî iam distinguemus fortunatū à sapiente? aut cur non idem atque unum fortuna ac sapientia fuerit? Et quidem hunc honorem in scena & à Comœdia cernimus Fortunæ datum, Centum doctûm hominum consilia hæc una deuincit Dea Fortuna: atque hoc uerum est, perinde ut quisque ea utitur, ita præcellet, atq; exinde sapere eum omnes dicimus. Bene ubi cui discimus consilium accidisse, hominem cautum eum esse declaramus: stultum autem illum, cui uertit malè. Nostis carmen profectò, quo, scenæ uulgiq; iudicio, in sede sapiētiæ fortuna constituitur. Et ridiculus Pacuuius, qui de Fortuna secus sentit: Fortunam insanam, & cæcam, & brutam perhibent Philosophi, saxiq; instar globosi prædicant uolubilem. quî enim ea poterit uolubilis atque insana esse, si cum sapientia semper coniuncta sit? Quanquàm Pacuuius (quod ita Phædro

uideatur necesse est) nequaquam satis idoneis testibus Philosophis, fortunam in crimen & in uituperationem uidetur accersere. Sed persequamur, ut cœpimus, hocq; urgeamus: si in adipiscendo & potiundo uitæ commoda sapientia tantummodo sit, nihil inter eam, interq; fortunam interfuturum esse, casuq; & fortuito quenq; effici posse sapientem: ut enim ad honores quis & ad diuitias euectus fuerit, ita sapientiam euestigio fuerit consecutus. Vbi circunspectio igitur, ubi consilium, ubi illa accurata & diligens consideratio, quæ habita est semper propria sapientis? qui se nunquã in præcipitem locum committit, certáque ratione dirigens appetitiones suas, diuitias & potestates sæpenumero prætermittit, quò se bona existimatione in populo communiens, ueras uitæ uoluptates, quæ ab honestate & innocentia seiunctæ esse non possunt, tranquillo animo consequatur: nihilq; unquam molitur, in quo subductis calculis non plus consilij & rationis insit, quàm fortunæ. Quòd si non tam in adipiscendo, quàm in acutè acriterq; peruestigando quibus ad fortunæ præmia itineribus ueniatur, sapientia magis elucescit: equidem non negarim hoc sapientiæ munus magis congruere. Adest enim, iam consilium & cogitatio, quæ sunt cognata & familiaria sapientis. Sed quid, si, omnia ipsa cum egerit, uehementerq; elaborauerit (quandoquidem euentum atq; fortunam præstare nemo potest) spe & conatibus

bus

bus suis fuerit decepta: retinebit'ne sic elusa atque irrita, sapientiæ nomen, nec'ne retinebit? Si non retinebit, falsum erit in explorādo, & indagando spectari sapientiā: rursusq; omnis sapientis approbatio à casu, & à fortuna erit repetenda. Si retinebit, poterit iam certè esse aliquis sine fructu ullo & sine emolumento sapiens. Quod neque tu Phædre ita uis, & ego maximè alienum à sapiētia statuo. Quid enim, rem'ne unam omnium pulcherrimā & maximā, ad quam nostra uota & desideria præcipuè cōtendunt, possideri sine fructu, atq; adeò sine maximo fructu, in animū inducere poterit quispiam? non cadit hoc in cogitationē hominis, nostræq; id mentes penitus respuunt: potius quicquid uitam exornat atq; excolit, facitq; ut pacatè & splendidè, & cum uoluptate uiuamus, totum consilio & sapientiæ refertur acceptū: ut cui sapientia ipsa adsit, ea illi inutiliter & sine maximo fructu nequeat adesse. Relinquitur igitur, ut iunctū utrunq; & copulatum, sapientiā cōstituat: hoc est, ut uera, germanaq; sapientia sit, cùm potiri fortunæ bonis, tum studio ijs nostro, industriaq; potiri. Quod sic recordor abs te fuisse positum, iucundiora esse munera fortunæ, quæ aliquis labor antecesserit & molestia, q̃ ea quæ sua sponte nec opinãti adueniunt: propterea quòd uoluptas omnis ex contentione ipsa molestiæ percipiatur uberior. Si inquā ita sit, suauioraq; sentimus, quæ cum labore quodā & solicitudine animi, nobis ipsi expugnauimus, q̃

quæ ultro accepimus oblata: optanda est mala ualetudo, ut eius prosperæ atq; bonæ lætitia amplior nobis adueniat. Falsò igitur est in cõmunibus uotis usurpatũ, rem esse optandam nobis, non partam labore, sed relictam. Quanq; ista quidẽ leuiora sunt: illud porrò graue, grauiterq; animaduertendum: Quòd si ab industria coniunctè & à fortuna efficiatur sapientia, neq; alia conditio quæpiam modusq; alius apponatur: hoc est, quo cuiq; ordine, qua temperãtia, qua etiam à malis facinoribus abstinẽtia, ad opes & imperia peruenire sit licitũ: nil causæ fuerit, quin quæ ad quæstũ maximè, & ad pecuniã appositæ fuerint artes, eæ potissimũ nomine sapientiæ ornentur. Erunt igitur fœneratores in hanc laudẽ uocandi, erunt circũscriptores, erunt testamẽtarij. Deniq; quotquot sibi periurio, & fraude, & malis artibus rem aut potentiã quærũt, modò assequãtur id, quod cõcupierint, prouidi hi, & solertes, & sapiẽtes esse iudicabũtur. Quid ergo? hanccine placet constitui sapientiã, & talem eam in hominum conuictus, commerciaq; produci, quæ populatoribus humanæ societatis non solum impunitatem, sed gloriam etiam nominis sui proponat? non'ne plurimũ intererit, quo pacto quisq; ad opes, honoresq; perueniat, & qua ad fortunæ bona nitatur uia? Nam qui iustè & castè id egerit, idemq; ea fuerit constantia præditus, ut maius sibi bonum in uirtute atque honestate, quàm in uoluptatum, opumq; affluentia constituat,

tuat, cum ſanè nos uirum bonum appellabimus, maximamq́ illi fidem rerum omnium habebimus: ſapientem uerò etiam, ſi cum integritate unà & cum iuſtitia, mentis præterea ingenijq́ acumen habuerit coniunctum: quod omnino ſapientiam in actione mentis, & quaſi ingenij uigilia quadam conſtituimus: quæ ſi à uirtute & innocentia diſiuncta ſit, ſuisq́ propriè conſilijs abſque iuſtitia ueritateq́ nitatur, non iam ſapientia, ſed malitia ſit nominanda: ut quæ celeres quidem animi motus, & ad uidendum quid expediat acutos: ſed eoſdem prauos & inconſtantes & perfidioſos habeat. Quapropter decuit abs te, Phædre, ſapientem tuum ex hoc genere conſtitui, qui polleret quidem mentis intelligentiæq́ conſilijs, uerùm idem omnia tamen ad uirtutem, æquitatemq́ referret. Quem tu nunc cuiuſmodi, quæſo, & quo ex genere nobis effinxiſti? occultum quendam & cautum deſignaſti artificem ſimulandi, diſsimulandiq́, qui cùm ſpecie quadam ſplēdida & liberali oculos noſtros quaſi perſtrinxiſſet: intus autem copi pectore (ut ille inquit) arcana continuiſſet ſtudia malitiæ ſuæ: tum ut ſeſe ulla aperiret occaſio, reiectis inuolucris diſsimulationis, ad illa fortunæ bona prorumperet, quorum adipiſcēdorum gratia, nec uiolare ius faſq́, nec cæteros ſupplantare indignum arbitraretur: qui ſi non uaſtè ac præruptè, ut de Philoſophis ipſe dicebas: at elegantiore quadam improbitate magisq́ concinna, præ-

riperet cæteris adipiſcendi palmam. Vafrum inquã nobis hominem,& aſtutum, plenumq́ꝫ doli ac perfidiæ deſcripſiſti: atqꝫ eum qui cùm nullam ueram ſpeciem ſapientiæ noſſet, uirtutemq́ꝫ ac dignitatem utilitate ſola metiretur, præſtare ſemper arbitraretur pudere magis, quàm pigere: multoq́ꝫ plus doleret non adeptus, quod concupiuiſſet, quàm in impuritate aliqua facinoreq́ꝫ deprehenſus uerecundaretur. Detorquebas interdum tu quidem, & ſplendidis ac ſonantibus uerbis umbram illi appingere uirtutis contendebas. Sed facilè patebat, totamq́ꝫ ſe indicabat oratio tua: Dum enim inobſeruatis ueſtigijs aiebas curaturum eſſe ſapientem, ut quò intendiſſet expeditius perueniret: non mediusfidius lucem neque diem, ſed noctem & tenebras quærebas ſapientiæ. Quòd ſi huiuſcemodi ſapientiam eſſe placet, quæ eos, quibus æmulatur, tyrannos imitetur: ut quemadmodum illi ſegregatos ab ſeſe habent omneis bonos, ſeruorum autem & facinoroſorum & barbarorum circum ſe comparant manum: ſic ipſa ueris uirtutibus eiectis, fraudum inſidiarumq́ꝫ comitatu, ad opes ſibi acquirendas ſtipata incedat: nimirum nobis prætereà nihil eſt dicendum: quandoquidem non parte aliqua, ſed tota ſapientiæ ratione diſſentimus: nam ego illam ex alieno longè genere, prorſusq́ꝫ contrario eſſe ſtatuo. HIC GALLVS, Nequaquam hoc uereare, Sadolete, inquit, ut quiſq́ꝫ noſtrum (nam pro Citrario tibi

etiam

etiam ſpondeo) ſapientiam cum ſcelere, & cum perfidia putet iungi: neque uerò Phædrus hoc perſpicuè poſuit: uidebatur quidem interdum oratio eius abundans & concitata, labi huc, atque effluere. Sed noſti Rhetorum morem: mihi quidem ratio illa uehementer probatur, nec ſine ueris germaniſq; uirtutibus ſapientiam, nec ſine ſapientia uirtutes ipſas exiſtere: ſapientiamq; ingenij & mentis actionem, non fortunæ euentum eſſe ducendum. Sed quid ſi iccirco plurimi ſapientia ſit, quòd ea nobis bonæ fortunæ effectrix, atq; adminiſtra eſt: non malis inſidioſiſq; artibus, ut tu modò improbabas, in quo tibi planè aſſentior: ſed uirtutum choro nixa comite, fidemq; & ueritatem ad omnia adhibens: ut ſapientis ſit honeſtis rationibus uitæ copias conſequi: ſapientiæq; effectus fortunata uita ſit: num hoc quoque fuerit eiuſmodi, ut alienum grauitate ſapiẽtiæ eſſe uideatur? Mihi quidem notio illa, quam in animo inſculptam de ſapientia gero, hac ratione etiam pulchrior, magnificentiorq; occurrit, ſi ſapiẽtem omnibus ſubſidijs fortunæ florentem atq; ornatum eſſe uideamus: addet enim hic externus copiarum apparatus, illius profectò decori dignitatiq; permultum. DICVNTVR iſta, Galle, ſpecioſè, inquã, & aliqua ex parte etiam probabiliter: ſed uidendum tamen eſt, ne conturbemus. Etenim ſi hoc ita intelligatur, ut ſapientiæ fructus omnis in fortuna ſit, & cùm fortunam adepta erit ſapientia,

tum demum nomine illo digna censeatur: aut nihil ipsa omnino per sese fuerit: aut, quoniam fortunam præstare nemo ne sapiens quidem potest, sine ullo commodo & emolumento adesse nobis sapientia poterit: hoccine igitur tu ita uis? MINIME, inquit: Sed ego cùm maximas per se utilitates in ipsa sapientia inesse statuo, tum arbitror uberius illam fore ornatam, si fortunæ quoque benignitas accesserit. FACILE hoc tibi concesserim, inquã: dum ne illud ita sentias, omnem uim sapientiæ huc intentam esse, ut fortunæ ea nobis conciliatrix sit. Sequitur quidem ferme fortuna sapientiam: rarumq; admodum, & difficile factu est, ut sapiens idem & infortunatus sit. Ex quo dictum ab antiquis, Suæ quenque fortunæ sibi fabrum esse. Sed tamen fortunarum consecutio appendix quædam bonorum consiliorum est: modicaq; semper est, ritè æstimantibus, ad sapientiã fortunæ accessio. Nanque ipsa sapientia maiores sibi multò opes, & præstantiore ex genere in se paratas habet: neq; ex alienis generibus bonorum, sed ex se, & sua ui commendat nobilitatem suam: quæ si domesticis fructibus non contenta, alienis opibus perficere se cogatur, non iam neq; libera ipsa iuris'ue sui, nec ullius compos dignitatis fuerit: seruiet enim necessariò fortunæ, totamq; sese ad illius nutum finget, atque conuertet, ut suum bonum, quod habet in illa repositum, illius ipsius beneficio possit consequi. Quare si huius

ſi huiuſmodi ſapientia ſit, quibus ea, quæſo, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis poterit eſſe prædita? Nam ut ſeruire hominem homini dicimus, non eum ſolùm qui emptus pecunia & mancipio acceptus ſit: uerumetiam illum, qui cuius ipſe rei egens eſt, eam rem cogitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cùm propter fortunam ſapientia expetenda ſit, iam non ipſa domina rerum, ſed pediſequa fortunæ exiſtimãda eſt. Etenim quicquid amatur aut appetitur propter aliud, id non ipſum appetitur per ſeſe, ſed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tanquam intermedio itur atque contenditur: ut poſteà finem, atque extremum quod optabamus conſecuti, horum quæ adhibuimus tanquã adminiculorum ad potiundum & conſequendum, iam ne reminiſcamur quidem: eorum enim cõſumpta opportunitate, nulla reliqua in ipſis remanet dignitas, quæ noſtros animos teneat. Sed noſtrum omne bonum in illo ſummo agnoſcimus, ad quod de principio iam tum tendebamus: ſic ut portu adepto, nauigio non amplius opus eſt: & uictoria conſtituta, arma deponuntur bellica: Sic fortunæ opibus comparatis, inanis de cætero ſapientia eſt. Igitur in hoc ordine, & tanquam curriculo quodam interuenientium rerum ad alioſque fines properantium, ſapientia ſi conſtituatur: non ea ſpoliata ſolùm ſuo decore, ſeruiat & ancilletur fortunæ neceſſe eſt: uerùm cum fuerit ad fortunam peruentum,

s nullam

nullam iam ulterius partem commodi, neq; æſtimationis obtineat. Quod eſt rurſus illa ſapientiæ notitia indignum, quam in animis noſtris natura ipſa deſcripſit. AGE AGE, Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione aſſentiri, fortunam non eſſe ſapientiæ dominam: quæ uideretur fore, ſi ad eam unam ſapientia tota pertenderet: Sed quin ſit ſapientia ex comitatu bonæ fortunæ ſplendidior, hoc'ne inficiari quiſquam, & deterere dicendo ex animis noſtris poterit? QVID poſsit, inquam, alio loco uidero: Nunc hoc ſic habeto: Si acri acie mentis naturam rerum intueri uolueris, te non difficiliter animaduerſurum, in tanta uarietate & artium & operum, quanta hominum labor atque induſtria quotidie efficit: nihil in eis rebus ineſſe dignitatis, quæ ad propulſandũ incommodum duntaxat, & ad neceſſarios uitæ uſus repertę ſint: quòd huiuſcemodi quæ ſunt, ſeruiunt omnia neceſsitati: neq; habent in ſe quicquam ſoluti, & liberi: ſed alienis aſtricta legibus tenentur. Quòd enim fugere incommodum atq; malum à natura ipſa cogimur, idcirco ſunt iſta ui & neceſsitate expreſſa, ut naturæ præſtò ſint, uitamq; ac ſalutem hominis cuſtodiant. Nihil autem coactum ſuapte natura eſt laudabile. Vbi ergo exiſtit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quæ neceſsitatis ſoluta uinculis, ipſi noſtræ uoluntati ſunt libera: Nam quoad laboramus & tendimus, ut ſubſidijs fortunæ conquirendis fulciamus,

& tueamur uitam nostram, quoniam id non sponte, sed naturæ lege atque imperio facimus, hactenus sumus & laudis, & criminis expertes. Quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis est, quandoquidē nulla in hoc animi nostri neq; ex uirtute, neque ex uitio declaratur affectio. At cùm superesse incipit necessitatibus nostris diuitiarum copia, & fortunæ quasi quædam ubertas, materiemq; habemus ampliorē, in qua liberè uersari uoluntas nostra, & suo se arbitratu gerere in ea possit: tunc si rectam rationē, consiliumq; bonum administrandis fortunæ facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna sapientiam: sed propter eam causam ornabit, quia ipsa antè à sapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, & prudēs aptaq; dispositio, tractatioq; opum & fortunarum, sapientiæ tota est: atque eadem sapientia ea est, quæ in potestatibus & opibus, omnibusq; bonis, muneribusq; fortunæ, lumen illud accendit pulchri atq; decori: cuius non solùm oculi hominum ad aspectum, sed mentes etiam ad admirationem conuertuntur. Nam ipsa quidem fortunæ bona, si per se illa spectes, quid habent in se præclari atq; magni? quæ iacerent penitus inanimaduersa & mortua, nisi actum tanquam animam à ratione utentis acciperent: perinde autem ut quis utitur, ita efficiuntur & laudis participia, & uituperationis: si enim ordine & ratione disponuntur, nihil spectabilius: si per

inconsultam, cæcamq; cupiditatem effunduntur, nihil fieri potest turpius: ut cùm ad homines indignos delata sunt, augeant potius & cumulent illorum indignitatem, quàm quicquam illis splendoris aut ornamenti afferant. Igitur quicquid ex fortuna est, quod superfluat, ultraq; usus uitæ necessarios sit, totum supellex est, & instrumentum liberæ uoluntatis: particepsq; hactenus & uirtutis & uitij: ex alio genere utile, quàm quomodo ea sunt, per quæ necessitatibus uitæ subuenitur: illa enim ad incolumitatem duntaxat utilia sunt: hæc ad amplitudinem, ad gloriam, ad dignitatem: cuius quidem pulchrioris, præstantiorisq; utilitatis amore & studio, liberæ in primis mentes & ingenuæ excitantur: plus'que multò sibi statuunt in honestatis decore, quàm in salutis incolumitate esse repositum. An uos aliam esse causam, & rationem putatis, quamobrem non solùm erectioribus animis qui sunt, uerùm ignauiores etiam alij & demissiores, nisi illi similia brutis mancipia omnino sint, flagrent nimis acriter interdum studio rerum gerendarum: seseq; adhibendi in aliquod opus illustrius, sui'que ingenij periclitandi cupiditatem habeant insitam: nisi quòd amplitudinis splendore illo ad amandum arrepti, cupiunt sese in illa luce constituere, & nobilioris fieri naturæ participes? uegetiore uerò qui sunt animo, ut requietem nullam inueniant, ut tanquam œstro quodam exagitati & perciti, The-

mistocleo

miſtocleo exemplo, nihil aliud noctu interdiuq; cogitent, quàm quemadmodum queant maiores atq; honoratiores cæteris exiſtere: atque ardorem animi ſui, quem compreſſum, atque retruſum ferre nõ poſſunt, in illuſtribus actionibus exponere, ac patefacere: hinc honorũ ambitus, hinc magiſtratuum, hinc omnis opum pecuniæq; cupido, ſuſcepta quidem illa primò honeſti decoriq; cauſa, ut in oculis hominum ſplendidi incedamus, ut aliquid ipſi eſſe uideamur: uerùm pòſt ob inſcitiã ueri boni, erroremq; ignaræ mentis, ad inanem oculorum oſtentationem, improbioresq; exaturandas cupiditates, quæſita atque translata: quam nunc quidem ſectãdæ ſapientiæ rationem, frequentiorem nimirum magisq; in populo uſitatam, Phædrus omni ſua oratione communiuit. Sed nos qui ex eo genere hominum uolumus eſſe, quod rarius quidem eſt, uerùm multò præſtantius: quodq; amore diuinæ pulchritudinis incẽſum, dignitatem ſibi præcipuè proponit: ferturq; omni ſtudio ad illud potiundum bonum, quò naturæ ipſius inſtinctu ferè omnes, certo iudicio ſanè quàm pauci nouerũt niti. Si Philoſophiã nobis ducem adhibemus, quæ ſe effecturã ampliter pollicetur, ut ſine errore ullo, ſine offenſione, optatum animi noſtri ualeamus conſequi: quis hoc nobis iure aſcribet uitio, ac non laudi potius ducet, quòd in cupiditate tanta, nos tamen ita contineamus, ut non impetum animi, nec quicquid ſtatim

nobis expetendum occurrerit, sed certam consilij & rationis regulam, cuius quidē sola Philosophia magistra est, in dirigendis nostris opinionibus persequamur? HIC CITRARIVS, Probè loqueris, inquit, & contineamus sanè nos, si modò quod pollicetur, præstare idonea Philosophia est: cuius tantam hanc uim iandudum expecto nobis ut patefacias. TEMPVS admonet, inquam, & res ipsa eò iam me uocat: nam adhuc quidem uelitati magis inter nos sumus ego atq; Phędrus, quàm iusto prælio cōgresi. Nunc quoniam legibus iam, & ritu Philosophorum differendum mihi est, qui captiones uerborum excutiunt, nihilq; obscurum neque ambiguum in oratione esse patiuntur: nomē mihi primò sapientiæ non definiendum nunc quidem (alius enim erit magis aptus ad id faciendum locus) sed in qua ponatur re, peculiariter est indicandum. Etenim cùm duo sint à ueteribus illis uerborum & linguæ repertoribus facta uocabula, quæ ad duas res in tota hominis natura multò præstantissimas, significandas ualeant, prudentia uidelicet, & sapientia: equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum usum ab optimis interdum autoribus promiscuè fuisse sumptum: quod (ut mihi uidetur) & sæpius, & liberius facere solet Plato: Aristoteles quidem, & prorsus cæteri omnes, ubi ad germanas & proprias rerum declarationes fuit ueniendum, sic distinxerunt; ut prudentiam eis rebus

humanis

humanis præficerent ratione consilioq́ gubernandis, quæ in motu & in uarietate semper essent, nullamq́ certam haberent in se, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturum quicquam esset, causam aut necessitatem: quam illi partem rerum opinabilem omnem uocant, habitumq́ animi illis imperantem & moderantem, prudẽtiam; Alteram uerò partem diuinarum rerum & immutabilium, quarum perpetuus semper & uniusmodi esset status, sapientiæ uoluerunt esse subiectam: ut in ijs cernendis contemplandisq́ duntaxat, nullo alio munere, districta sapientia teneretur. Hac diuisionis & nominum ratione, Græci eos nominauerunt prudentes, qui autoritate in publicis rebus & consilijs floruere: quæ in illis magis locis ualuit nominatio, ubi minus roboris in legibus, & in communibus moribus minus firmitatis, maior autem uis in subitis populorum scitis, quæ psophismata appellant Græci, extitit. Qua de causa plures Athenis prudentes fuisse memorantur, quàm fuerint Lacedæmone: quòd ualidæ illic leges Lycurgi, atq́ firmæ, minus ingenio loci & callidis consilijs dabant. In rebus autem incertis, & uariè se habentibus, maximè existere uideatur prudentia. Quod etiam Phædrum nostrum similitudine induxit, ut cõsiliorum hanc uarietatem, mutationemq́ actionum sapientiæ ascriberet. Sapientia porrò est, ut ex communi hominum sententia cõstituamus hoc nomen: siquidem

dem uerborum usus & significatio à populo, rerũ autem intelligentia à sapientibus est petenda: Sapiẽtia inquam est, ex qua eos etiam, qui huius, quam diximus, prudentiæ expertes & essent, & haberentur, in astrorum cœliq; & rerum illarum sublimiũ ac mirabilium aspectu, contemplationeq; uersatos, sapientes nominandos Græcia censuit: cuiusmodi septem illos consensu populorum uocatos fuisse, literis proditum est: prudentem autem Periclem, & eum, qui fluctum Barbariæ è Græcia expulit, Atheniensem Themistoclem: Quam nos eandem sermone nostro patrio rerum nominumq; distributionem, acceptam à Græcis, secuti sumus. Quòd si ratio quoque reddenda huius distinctionis sit, nimirum ea esse intelligatur, quæ etiam est in communibus hominum sensibus posita: decreui enim, quoad quidem potero, non difficiles aliquas uobis, neque contortas, sed è medio sumptas, proponere rationes: ad quas percipiendas, non exquisita quadam doctrina, sed parua tantummodo admonitione opus sit. Est hoc igitur in omnium ferè hominum opinionibus insitum, ut unus sese quisque ad res gerendas autorem esse idoneum arbitretur: sibiq; persuadeat, si ad rectionem Reipubl. ipse adhibeatur, facilè se & magnitudini rerum, & expectationi hominum satisfacere posse. Itaque nemo est ferme tam imbecillo animo tam'que abiecto, qui non aliquam partem prudentiæ, sua sibi ipse opinione arroget

roget: usque eò quidem, ut in genere illo non facilè alteri cedat: & si alium uiderit honore atque autoritate in administratione rerum publicarum sibi antecellentem: felicitate quadam, non ingenio, se ab eo putet uinci & superari: qua rursus populari confusaq; existimatione, in idem uidetur fortuna & prudentia conuenire. Ac de prudentia quidem, ut uidetis, sic sentiunt omnes: animiq; habitum hunc communem & uulgarem esse putant: hoc est, in communibus quasi principijs naturæ, omnibus hominibus insinuatum & traditum. Sapientiam uerò, cuius est nomen positum in altissimis rebus, quarum rerum cognitio à uulgo est longè semota, cuiusmodi cœli illa, & cœlestium rerum indagatio est: illis attribuerunt, qui in sola mentis atq; animi exercitatione uersati, res in natura abditas, ad quas populus ne aspirat quidem, inuestigare sunt conati. Itaq; sapienti unusquisq; de populo, in facultate illa & cognitione rerum sublimium facilè cedit: prudenti, & perito rerum gerendarum haud ita cedit. Quoniam autem ars ista indagandæ, speculandæq; naturæ in suo munere occupata, curam rerum gerendarum non sæpe admodum appetit: suisq; oblectationibus contenta, quas & plurimas semper, & maximas habere solet, in hos populares æstus ambitionum & cupiditatum se ne committit quidem: iccirco & totum sapientiæ studium tanquam inane, atq; iners à Phædro conuitijs agitatum est: & priscis item tem-

t poribus

poribus, ſapientes in ſocietate hominum, & rebus publicis inutiles, infructuoſiq; ſunt exiſtimati. Ex quo & Thales ab anicula, & Socrates ab Atheniẽſi populo, Crates quoq;, Anaxagoras, Democritus à ſuis ciuibus iure luſi uidentur. His ſic demonſtratis, accedamus propius ad declarandam Philoſophiæ uim: quæ cùm harum duarum rerum præſtantium & ſingularium, ſapientiæ, prudentiæq; uidelicet, ſiue eas facultates quaſdam, ſiue ſcientias, ſiue habitus animi præclaros atq; diuinos, uelimus intelligere, notitiam & adeptionem, ſi ſe ſequi uelimus, daturam nobis polliceatur: diligenter inſpiciunda ipſa à nobis eſt, & undiq; excutienda, an quod profitetur, præſtare parata ſit. In quo ſenſim tamen nobis & conſideratè eſt progrediendum: ut quoniam excelſum faſtigium conſtituere uolumus, habeant fundamenta ſoliditatem ſtabilem. Ac ut, quemadmodum cœpimus, ab inſitis in animis noſtris notionibus ducamus exordium, quas in nobis penitus hærentes, ſed longa forſitan deſuetudine obſcuratas, aliquantum opus eſt extergere, & illuſtrare, quò facilius mentibus noſtris illuceſcant: agnoſcimus ſic natura comparatũ eſſe, ut omnium rerum, quæ gignũtur, & fiunt, præſtantior ſemper ſit uſus; quàm cuiuſque rei effectio. Exempli cauſa: Fabrica æraria, quæ lebetes, & cacabos, & labra, uaſaq; eiuſmodi plurima efficit, cuidam alteri arti deſeruiat, & famuletur, opus eſt, quæ uaſis illis utatur; ſiue ea

ars coquinaria, siue balneatoria sit: atque usque eò quidem deseruiat, ut suum in excudendis illis iudicium ipsa adhibeat nullum: sed tantummodo eius quæ his usura est artis lege ac præscripto moueatur: formam enim ab altera arte & modum efficiẽdi accipit: neqꝫ hoc solùm, uerùm id quoqꝫ euenit, ut si æneis uasis, ars quæ utatur nulla existat, ne ærariæ quidem fabricæ in natura rerum sit locus: tanta est uis & potentia ipsius usus, non solùm ut præcipiat, & imperet efficienti arti: sed in numero etiam rerum ut illa sit, tribuat: quod una in arte demonstratum, ualet idem in cæteras: Etenim si non sit qui maritimis cursibus utatur, quæ sese ars pangendis nauigijs addicet? Et si equitandi peritia nulla sit, quis frænorum & ephippiorum fuerit artifex? Denique ut in unum omnia comprehendamus, perspicuè intelligi arbitror: artes efficientes, earum quæ utantur nõ solùm ancillas existere, sed hoc ipsum omnino, quod sunt, & in natura locum & partẽ ipsæ habent, ab illis totum obtinere. Hoc similiter & eodem modo in natura tota est, in qua nihil est non ad aliquem actum usumqꝫ creatum: sed est fortasse consilium naturæ in plerisqꝫ obscurius: reuelemus igitur illud quoad potest & proferamus: atque ita, uti planè queat conspici. Etenim si esset aliquid in natura rerum quod nihil ageret, neqꝫ ullum sui exhiberet usum: cùm causa fuisset nulla cur gigneretur, ne genitum quidem fuisset: Siquidem nil absqꝫ causa

aliqua gignitur: quocirca esset id omnino nihil. Cur quicq; autem gignatur, causa ea est, quæ in fini extremoq; generationis, uel gignenti arti, uel naturæ ipsi est proposita: Vt si dicamus, baccas arborum propter eam causam genitas à natura, uel ut ex illis pastus animãtibus sit, uel ut arboribus plantisq; ad perpetuandam speciem suæ cuiusq; naturæ sit progressus: uerè quidem dicamus alterutrum, & utrũq; etiam simul: nam & ad propagandũ genus cuiusq; suum, & ad animantium uitam sustentandã, fruges & poma à natura creata sunt: sed hic tamen est finis naturæ aliquantò remotior: quod sic intelligi uolumus, ut naturæ quidem consilium & procreandi ratio, ad hæc ulteriora extremaq; perueniat: labor autem & operatio eiusdem non perueniat: ut enim primùm ad speciẽ suam quæq; res à natura perducta, & naturalem facultatem agendi ex sese, & operandi nacta est: tunc conquiescente ibidem naturæ opere, sua ui ipsa, & sua spõte deinde cætera molitur: quod in feris manifestissimè cernimus: hæ enim catulos cùm genuerunt, eosq; nutricatu, & multa assiduitate confouerunt, usque ad eum terminum, quoad illi per sese niti, & sibi conquirere uitæ subsidia possint: tum deserunt ac derelinquũt illos, atq; ad alia ipsæ sibi naturalia munera conuertuntur. Ex quo patet, naturam, cùm in quaq; re speciem illius rei propriam finxerit atque insignierit, ad peculiarem aliquam agendi facultatem finxisse rem illam &

genuisse: quæ si nullum sui usum præstaret res aut haberet proprium, uel nulla ipsa specie insignita, nusquam etiam locorum existeret, uel illud frustra retineret insigne. Quid ergo referret, esset'ne insignita, nec'ne esset? uolo enim per hoc insigne accipi, illud suum cuiusque & singulare, quo differt à cæteris, uimq; & naturam habet sibi uni congruentem: quòd si nullam ad peculiarem actionem natum sit, quid, aut quale sit, ne cogitari quidem potest: Quēadmodum de materia intelligimus, illa ultima loquor, in quam & intereunt omnia, quæ dilapsa occidunt, & ex eadem cuncta rursus efficiuntur: hæc enim quòd nulla specie propria insignita est, ne sentitur quidem uspiam esse, nullamq; suā habet actionem propriam: sed tantummodo efficientibus causis parata est, ut ex ea concrescat aliquid, atque gignatur: ubi uerò aliqua iam impressa forma, suum & certum genus in numero rerum accepit, statim ad actiones cōuertitur suæ naturæ proprias: quòd omnis est uis, omnis actio, omnis nitendi aliquid, operandiq; facultas, ex specie cuique rei sua peculiariter insita. Quamobrem, hoc quoque constituto, quicquid creatum & genitum in natura rerum sit, ad aliquem usum esse genitum, usumq; rei semper effectione potiorem existere, ipsumq; in causa esse, cur quæque res & gignatur, & fiat: uideamus dehinc, inter ipsos usus num discrimen aliquod sit, & differētia eiusmodi, ut alius alio debeat duci præ-

ſtantior: quod quidem dupliciter neceſſe eſt ita eſſe: nam & rebus uti nobilitate imparibus, ad eandem actionem poſſumus: ut ad procurationem rei & priuatæ & publicæ, uel liberis hominibus, uel ſeruis: ad militiam ijs, qui aut ſtipendia multa meruerunt, aut tyronibus: in quo, non uſus, ſed res adhibita ad uſum, diſcrimen habet dignitatis & indignitatis: Et ſæpe in ipſo uſu per ſeſe, cùm res illa, qua utimur, eadem unaq; ſit: ea differentia ineſt, quòd & bene uti & malè eadem re poſſumus: ſed quoniam nihil eſt neque ab arte, neque à natura ad eos fineis effectum, ut peruerſè & præpoſterè in uſum adhibeatur, ſed ut aptè & conuenienter: ſit, quod paulò antè dicebamus uſum rei effectione ſemper præſtantiorem eſſe, nunc ſic nobis interpretatum, ut de laudabili & recto uſu dictũ intelligamus: hoc eſt enim id ipſum, quò contendit natura, & in eo uim ſuam omnem poſitam agnoſcit: ut quodcunque gignitur ab ea, atque fit, id ad exequendum munus ſibi congruens ſit procreatum, atque factum: Quòd ſi & rei, qua utimur, nobilitas, & uſus illius rectus id efficit, ut quæ illo modo aguntur & geruntur, bene, præclarè, ſapienter, utiliter dicantur geri: nulla nobis poteſt eſſe præſtantior actio, neque ad naturam uitamq; accommodatior, quàm nobiſmetipſis, qui in ordine rerum, ſummum propè & nobiliſsimum genus ſumus, rectè & commodè & cõuenienter uti: in quo & naturæ noſtræ perfectio maximè ineſt, &

uera

uera uitæ felicitas. Ac nos quidem uocabulis abutimur, si quid fortè pronuntiamus in rerum natura se ipso posse uti, nisi quod ratione præditũ sit: nam quæ inanimata sunt, nullo modo ipsa se ipsis, sed illis alia utũtur: quæ autem uitæ & sensus sunt participia, ut uideantur utentium imaginem quandam habere utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & semetipsis ad conseruationem sui uolucres, atque feræ: itemq; in aquis quæ demersa animantia sunt, suos rerum sibi congruentium usus habent: non tamen usus illiusmodi laudem recipiunt, aut uituperationem, propterea quòd non à soluto, & libero animi iudicio, sed tantùm ex instinctu naturæ proficiscuntur. Qua etiam de causa, eodem semper propemodum fiunt modo; non enim uisis & imaginibus rerum, quæ occurrunt, atque offeruntur, resistere bruta possunt; sed permouentur & cedunt, eoq; necessariò feruntur, quò appetitus ea traxerit. At nos, qui rationis dono diuino atque mirabili, à natura ipsa locupletati sumus, non in appetitu potissimum insistimus, quærentes quid uel delectet duntaxat, uel prosit, quæ duo nobis cum brutis communia sunt: sed sequentes nostræ naturæ diuinum ducem, ad illa expetenda in primis ferimur, quæ sunt ipsorum uel præcipua bona Deorum: ut decus, ut laudem, ut dignitatem; ut amplificationem quandam nostri met, & quasi ex hominibus in Deos conuersionem, potissimum persequamur

mur: quorum quidem bonorum, neque participes nobiscum ullo pacto belluæ sunt, & nos in his uersando ac proficiendo, id certè assequimur, ut perficienda ac perpolienda natura nostra, cognationem nostram cum Dijs arctiorem faciamus. Proprium igitur naturæ nostræ munus tum maximè obimus ac fungimur, cùm ad ea quæ sunt laudabilia & honesta, usum nostrimet adhibemus. Et est hic quidem rectus nostri usus, ad quem sumus facti à natura atque geniti. Sed quoniam ea ipsa ratio, quæ, ut tanti boni consequendi facultatem habeamus, uim nobis præbet: eadem etiam dat menti nostræ libertatem, & consectandi huius boni, & aspernandi: neque ulla ad alterutrum necessitate nos astringit: iccirco ad utram partem nos dederimus, iure nos insequitur laus, aut uituperatio: Quorum neutrum, si ad alienum præscriptum agere omnia nobis esset necesse, ad nos ipsos pertineret: sed eò potius referretur, unde illa nobis inuecta esset necessitas. Quamobrē, ut concludamus: cùm in solis nobis iure possit pronuntiari & asseri, nos esse unos, quibus conueniat nobis uti, quòd soli ex libera uoluntate id agamus: sit autem una quæque res nata ad id agēdum, quod ipsi est rectissimum: uel in primis confitendum est, nos ad usum nostri rectum & laudabilem esse natos. Verùm ista laus nō simplex, neque uniformis, sed in duas partes principes distincta: suos deinde unius cuiusque partis & uarios habet gradus: non enim

enim in ijs quæ ratione recta geruntur, pulchrum & conueniens in omnibus idem est; sed plurimum interest, ut semper consilio mouearis & ratione, quos fineis tamen tibi proponas & intueare: finium enim diuersitas, differentiam quoq; actionum facit: in quo illud accuratè est animaduertendũ, omnium rerum quæ sint, fiant, atq; gerantur, bonum in fini atque in extremo esse positum: quò cùm peruenerit, res quæq; conquiescit. Porrò bonum cùm dicimus, id uolumus intelligi, quod cuique naturæ potest esse optimum: siue illud splendidis & magnificis uerbis exponendum sit, ut quod pulchrum, decens, honestum: siue commodis & uoluptabilibus, ut salutare, iucundum, utile: sunt enim omnia hæc uocabula cum bono ipso tanta cognatione constricta, ut diuelli non possint. Sed ad nos ut reuertamur: Pulchrum & bonum eorum, quæ recta à nobis ratione gerũtur, in fini semper inest. Interest igitur, cuiusmodi sit ipse finis: qui prima, ut dicebamus, diuisione est duplex; quòd aut extra nos, aut in nobis ipsis est situs. Etenim cùm quid suscipimus & molimur, si alterius cuiusdam rei extra nos efficiendæ causa id agimus, non in nobis, sed illa ipsa in re quam effecerimus, bonum omne hærebit: si uerò nostra actio nihil spectabit externum, sed in se ipsa conuersa, finem suum & ultimum intus continebit: tunc erimus nos ijsdem qui agimus, totius boni ac decori compotes. Superioris generis artes ferè sunt

omnes, quæ in subiecta aliqua materia, corpore & manu operãdo uersantur: cuiusmodi statuaria est, & ædificatoria: quarum quidem artium & similium cæterarum, facultas omnis & apparatio, non se ipsa finita est, sed ad aliud extra se tendit, & elaborat extremum, in quo suum bonum positum sibi sentit. Quæ uerò ex uirtute geruntur, & ex animi quadam moderatione, quoniam se ipsis terminata sunt, suo ipsa, & eo insito fruuntur bono: neq; id in alio, quid sit à se diuersum, exponere coguntur. Approbat hoc tacito suo, parum quidem in uulgus notato animaduersoq; iudicio, natura ipsa: quæ in templis & ędificijs magnificè structis, simulachrisq; affabre factis, facit nos nec opinanteis, oculos mentemq; defigere, opusq; ipsum intueri: ab eo uerò, qui fuerit operis artifex, auertere, atque amouere: quod ratione ea fit, quia bonum artis in opere ipso, tanquam in extremo & fini, non in artifice inest: incredibile autem est, quantopere nos & amore boni natura ardeamus, & aspectu delectemur. Itaque nemo unquã fuit, qui nõ Iouem Phidiæ multò magis, quàm Phidiam ipsum sit admiratus: at ubi actum aliquid est magnanimè, temperatè, prudenter, fortiter, cuiusq; hominis talibus actionibus referta uita sit, in quibus præsertim adhibita fuerit constantia: quòd non subiti animorum impetus, sed liberum, cõsideratum, perpetuumq; iudicium factis tribuit dignitatem: tunc, quoniam bonum omne in eo

ipso inhæret, qui sese in his sæpenumero probauit, concursus in eo fiunt, & spectationes, & admiratio eiusmodi, illa ut dicantur, Hiccine est Telamon ille, quem spectabant, cuius ob os Graij ora obuertebãt sua? Themistocles quidem post explicatã maximis è periculis, & suo unius consilio liberatam Græciã, cùm ad Olympia accesisset; ac multitudo, quæ ad ludos frequentissima conuenerat, dimisso certaminum spectaculo, ad eum unum intuendum cõuersa omnis esset, maximum tum se laborũ suorum præmium percipere dixit. Et re uera, auersis etiã nobis, & aliud cogitantibus, tacitè insinuat ipsa natura, ut eas potissimum actiones appetamus, quarum splendor & dignitas in autore ipso permanet: non in alio extrà opere quopiam est spectanda. Sed quorsum hæc tot & tanta? Nempe huc ut ueniremus, quod iam breuiter compræhendendum est: summam esse hominis præstantiã ac nobilitatem, rectè semetipso uti, ad eos quidẽ usus, ex quibus decus, & dignitas, & pulchritudo: non in externa aliqua re, sed in eo ipso, qui utitur, hæreat & constituta sit. Hoc si aliena lege, præscriptoq; gereretur, & ad tenendũ uitæ ordinem hunc atq; cursum, sine errore ullo natura sola sufficeret: non esset, opinor, causa, cur disciplinam aliquam agendæ uitæ quæreremus: principijs enim naturalibus abũde suppeditati, superuacaneis laboribus & curis non implicaremur. Si uerò hoc lumine obscuro atque occulto, naturæ quidem ipsius in-

ſtinctu, ad magnas quaſdam res appetendas agi, & ſtimulari nos ſentimus: quæ uerò illæ res & cuiuſmodi, quo'ue in loco poſitæ, & conſtitutæ ſint, propter ignorantiã minime ſæpe animaduertimus: nobiſq; tanq; in tenebris errabũdis, aliud pro alio frequenter accipitur: ex quo offenſiones, & peccata, & præcipites lapſus, ſcopuli deniq; uitæ penè innumerabiles exiſtunt. Amabò ſi qua eſt ars, aut ſcientia, quæ ſe nobis caliginem hanc ab oculis erepturam, iterq; rectã demonſtraturã polliceatur, & ad eos fineis nos deducturã, qui maximè è natura ſunt, & in queis ſumma & abſolutio uitæ noſtræ contineatur: erit'ne quiſq; tam abhorrens ab æquo, & bono, qui ad hanc uocẽ occludere aureis ſuas, tantiq; promiſsi magiſtram deſpicatui ducere, & præterea exagitare cõtumelijs audeat? Atqui hoc promiſſum, hoc munus, hoc officiũ Philoſophiæ eſt: illaq; nobis hanc doctrinam pollicetur, ut nobis q; optimè uti, & dirigere actiones noſtras ſine errore ullo poſsimus. Quid ergo eſt? Nihil'ne hoc uobis uidetur: an cæterorũ omniũ longè maximũ? nam reliquis quidẽ rebus cùm utimur, agro, ueſte, ędibus, equo, mãcipio, neq; omni tempore illis, & cum eis unà nobis quoq; ipſis utimur: noſtri autẽ uſus, cùm plurimus ubiq; eſt, tum nullo unquã uel minimo temporis momento intermittit: ſiue enim laboramus, ſiue requieſcimus, ſiue ruſticamur, ſiue ſumus urbani, ſiue publicam agimus rem, ſiue priuatam, ſiue cum alijs, ſiue

ſoli

ſoli nobiſcum,ſiue in ſerijs, ſiue in ludicris ſumus: nulla unquam eſt intercapedo temporis, quin aſsiduè,perpetuò, ſine intermiſsione ulla, nobis ipſis utamur:quod,cùm in omnem prorſus uitam permanet,atque pertineat, ſi prauè perperamq́ agatur,miſeram mehercule & infelicem neceſſe eſt à nobis degi uitam:contraq́ ſi bene, ac prudenter, beatam atque felicem. Hoc totum igitur eſt,quod Philoſophia profitetur: daturam ſe nobis uiam & rationem, qua nobis ipſis quàm rectiſsimè utamur: quod cùm promittit, eadem nobis opera beatam uitam ſe daturam promittit. Atque hæc eſt illa una omnis ſapientia,quæ nos ſimiles Deorum immortalium,& eorum uitæ æmulatores eſſe facit:quæ ſola conſtituit beatam uitam atque confirmat, ſi nobiſmet ipſi aptè, decorè, commodè ſemper utamur. Quam quidem ad excellentiã cognationemq́ diuinam,niſi lumen nobis Philoſophia præferret, non modò aditum nõ inuenire, ſed ne ueſtigio quidem ullo duci ad indagandum poſſemus: ut ſine ſenſu, ſine guſtu, ſine ſapore ullo præſtantiſsimæ uitæ,futuri ſemper fuerimus, niſi ducem nobis ad uiuendum adhibuiſſemus Philoſophiam. Declarat hoc,& magis quidem quàm uellem,communis hominũ uita:quæ uulgò ignara ſuimet, ſeſeq́ in uſum quemadmodum adhibere debeat, parum attendẽs: in tantis uerſatur errorum, & ignorantiæ tenebris, ut non incredibile modò ſit,tantam uim mentis at-

que ingenij, quãtam in hominibus natura inseruit, cæcamq́, & propè amentem aberrare rationem: uerùm etiam miserandum. Quotus enim quisque est, ex eo genere etiam hominum, Phædre, qui sapientiæ illius tuæ præceptis instituti, diuitias & potestates sibi potissimum asciscũt: qui cùm sibi optimè consulere credat, dum bonum illud occulto naturæ instinctu appetit, cuius formã & faciem propter ignorantiam nesciat, non ruat præceps in aliquod dedecus: eosq́ æstus animi, atque angores contrahat, qui uitam efficiunt amarissimam? Neminem nominabo, neq; sanè necesse est: obruimur enim exemplorum copia. Sed certè communis uita usque eò ueris bonis, & recta uiuendi regula, ac ratione orbata est, ut neque in cupiditatibus modum, neque in aduersis secundis'ue modestiam sciat retinere. Cuius quidem erroris tam latè diffusi, tamq́ uniuersi, correctionẽ, sola Philosophia pollicetur, si qui reperiantur, qui se illi curandos instituẽdosq́ permittant. Sit igitur hæc à nobis, tanquam primis ducta lineamentis, simplex adhuc, & inchoata Philosophiæ descriptio: esse eam scientiam uidelicet, semetipso rectè conuenienterq́ utendi: atque ita utendi, ut totius hominis usum, & uniuersam in homine rationem ipsa complectatur. Nam cæteræ artes atque scientiæ, quæ nominatim alicui certo generi addictæ præfectæq́ sunt, & in eo uno uersantur, nõ sunt hominis propriæ ut homo est, sed talis

hominis, puta geometræ, aut statuarij, aut musici. Philosophia autem totum illud ipsum quod est homo, perficit, atque exornat: id porrò integrũ quiddam est, & uniuersum, è quo ceu fonte ex amplissimo, deducti riuuli, in singulares deinde, & limitibus certis circunscriptas diuiduntur artes: in quas singulas tantum de homine ingreditur, quantum de ratione, quod multò quidem contractius, angustiusq; est, quàm totus homo, & tota ratio. Quare quæ uniuersam rationem scientia perpolit, ea meritò ars artium nominanda est, & scientia sciẽtiarum. Sed quando primam Philosophiæ quasi formam delineauimus, ducendi nunc colores sunt, singulaq; illustranda: & omnes eius pulchritudines, quæ innumerabiles penè sunt, in suo lumine collocandæ. Diximus Philosophiam scientiam esse bene & laudabiliter semetipso utendi: in eoq; munere, si quis id aptè riteq; exequatur, beatam uitam præcipuè contineri diximus. Nunc istud ipsum munus præclarum atque eximium, quibus ab initijs nascatur, intelligi nobis oportet: nempe enim rectum nullius rei usum tenere possumus, nisi prius cognouerimus, quid illa res sit, & quam uim habeat, quasq; ad res agendas à natura sit parata. Itaque primo inceptu, statim ad præceptum illud reuocamur, quod in foribus Delphici templi inscriptum, quia superius ingenio uidebatur esse hominis, uni omnium Deo prudentissimo est attributum: Nos uidelicet ipsos

ipsos ut noscamus. Et nimirum si commodè uti nobis ipsis uolumus, ab hac cognitione proficiscamur oportet: quî enim poterimus rectum tenere iter, si neque naturam nostram ipsi, nec quæ naturæ consentanea sunt, percepta habuerimus? Noscendi igitur nobis nosmetipsi, & in id curriculum uitæ inducendi, in quod natura ipsa nos immittit. Quæ sanè nostrum cognitio, non ab exquisitis & abditis primò rationibus, sed à communi hominum intelligentia petenda est: fit enim posteà increbrescente studio, & progredientibus rationibus, ut nostri nobis notio in dies reddatur certior. Quæ ex his quidem in præsentia quæ sunt in promptu, & omnibus patent, explicanda nobis est, in conspectuq́ ponenda. Perspicuum enim est, idq́ planè extat, treis esse in hoc inferiore mundo animantium naturas: quorum partim uiuunt duntaxat, idq́ alieno munere, nihil ipsa afferentia ex sese, quam ob rem hoc magis, quàm illud sequi, & appetere uelle uideantur: quam uitam degunt cuncta ea, quæ tenentur sŏlo infixa, eamq́ uegetabilem uitam appellamus. Partim iam sensibus prædita, & suum aliquod nacta uiuendi iudicium, uim habent à natura insitam discernendi quodcunque oblatum illis fuerit: idq́ uel appetendi, uel aspernandi, uel insequendi, uel fugiendi. Tertium porrò genus & reliquum est, quod cùm ambo ista contineat in sese, ut & uiuat, & sentiat: habet præterea præpositam hisce omnibus,

& an

& antecellentem honore, atque imperio, rationem, ſupra quam nullus iam eſt ullo ex genere uitam hîc degentium, nobilitatis aſcenſus. Atque hæc tria ſimul copulauit in genere humano, intexuitq́ natura. Sed duo hîc animaduertenda ſunt, unum quod patet ex ſe, manifeſtumq́ eſt, in his tribus ſcilicet naturæ quaſi generibus, quod maximè neceſſariũ ad uitam ſit, id cæterorum eſſe indignißimum, maximeq́ ignobile: quod iam cum ſuperioribus noſtris ſermonibus congruit, quibus dignitatem à neceßitate nunquam non ſegregatam eſſe diximus: & re uera ſeruum ſemper eſt natura id, quod obnoxium neceßitati eſt: liberum enim ius ſuum nullum id habet, ſed ad alienum imperium præſtò eſt ſemper, nec ullo dignitatis ſuæ honore cenſetur: hoc itaq́ unum non tam nunc quidem poſitum à nobis eſt, quàm à natura omnibus propoſitum, animam illam quæ uitæ ſoli ſit attributa atq́ addicta, quam uegetabilem appellamus, in toto animali genere longè ſubiectißimam atq́ ignobilißimam eſſe, infimumq́ eam locum obtinere. Alterum uerò duorum, quæ diximus, diligentius aliquanto nobis eſt attendendum: omnem uidelicet naturam, quæ non ſolitaria ſimplex'ue ſit, ſed ex pluribus quaſi rebus conflata conſiſtat, genus habere ſuum, propriamq́ generis appellationem, ex illa parte ſui, quæ in quaq́ re eiuſmodi princeps ſit: quòd in coniunctione plurium, uni ſemper naturæ traditus principatus eſt. Quod

cùm ita ſit, & in nobis longè dominetur ratio, principatumq́ ipſa teneat: quicquid ſumus ipſi, totum id accipimus & poſsidemus è ratione, ut ſit ratio illud ipſum planè, quodcunque eſt homo: Sequitur deinceps, ut diſtinguamus quæ harum partium cuiuſq; uis, quæq́ facultas ſit, ſeorſum primùm & per ſe, deinde in iugatione cum alijs partibus copulatuq́ expoſita: Etenim aliud eſt, quòd unaquæq; animæ pars per ſe ſingulariter agere nata eſt: aliud, quòd in aliarum partium comitatu & coniunctione: quòd naturæ ſimplicis, ſimplex eſt actio: conflatæ, mixtæq́ coniuncta. Sed de mixtis mox: nunc ſimplicia illa munia, atque officia ſingularum animæ partium uideamus. Ac illius primùm quæ ſine cura ulla noſtra, ſine rectione uiuit in nobis ac uiget, quam uegetabilem animam nominamus: ea enim eſt qua alimur, & ſuſtentamur, & extenuamur, & augeſcimus, accipimusq́ habitum hunc, & figuram corporis quæ in nobis eſt, & fingimur carnibus, oſsibus, neruis, cute, ſanguine, & ad gignendum quod in eodem genere ſimile nobis ſit, natura proni ſumus: cui ſunt animæ quædam membra attributa, quæ ſine nutu noſtro, & conſidant, & excitentur, eaq́ eſt una fundamentum & ſtabilitas animarum reliquarum: quæ niſi adeſſet, neque ſenſus in nobis, neque ratio eſſe poſſet: & tamen ipſa ita eſt neceſſaria, ut ſit reliquarum longè infima. Atque hactenus ferè huius animæ pertinet poteſtas. Illa

uerò

uerò sentiens, quæ aliquo iam cognoscendi iudicio prædita est, uim habet sibi peculiarem uidendi, audiendi, tangendi, olfaciendi, gustandi: atque inter hæc sensilia differentias notandi, contrariaq; in suo cuiusque sensili genere distinguendi: necnon rerum motus, figuras, magnitudinesq; percipiendi, oculis quidem & aspectu quàm maxime, sed cæteris quoque sensibus nonnihil. Eiusdem est animæ officium, ea quæ sensibus semel compræhensa sunt, etiam postea quàm illa abierint è conspectu, interiore nihilominus animi facultate quadam, imaginibus repræsentare, & tanquam in thesauro in memoria recondere, aliquantumq; ibidem temporis spatium custodire: quòd illis formis & imaginibus, ad inquirendum maximè aliquid, & ad declinandum, animalia moueantur. Tertia est ratio peculiaris generis nostri, quæ nullo alio in genere animantium cernitur: per quam nos omnibus mundanis rebus præfecti sumus, cuius munus proprium & primaria facultas est, intueri quidem illud primò, & per se, quod semper idem est, atque eodem modo se habens, quod necessariò immortale est, atque diuinum, in eoq; tanquam in familiari & cognato genere uersari, ueritatisq; ibidem pasci cibo, suauiore multo, quàm ambrosiæ & nectaris. Quando quidem in eis solis, quæ sibi perpetuò constant, & usquequaq; immutabilia sunt, habitat ipsa ueritas, eadem in fluxis & continenter labentibus, tanquam

 simul

ſimulachris, & ſimilitudinibus illuditur. Sed ſi ad hæc quoque, quæ non uniuſmodi ſemper ſunt, ipſam conuerti rationem oporteat, in ijs eius ſit officium præſcribere, ordinare, dirigere, imperare: quod huius naturæ præcellentis ac diuinæ ſolius eſt imperandi, & præcipiendi poteſtas. His ſingulatim de unaquaque partium animæ à nobis ſic expoſitis, ueniendum deinceps eſt ad functiones eas, quæ ex partium coniunctione inter ſe, copulatúque exiſtunt: quarum mediusfidius incredibilis eſt multitudo: nec numero ea ſolùm, ſed modis etiam, & conditionibus, multiformis, ac uaria. Sed nos genera duntaxat ipſa perſtringemus: ad minutiſsimas partes explicandas non accedemus. Ex parte igitur ſentiente, & uegetante, ambarúmque inter ſe iugatione, atque complexu, primum cura & ſtudium cuſtodiendæ ſalutis, deinde uoluptas, moleſtiaq́; exoritur. De ea uoluptate nunc loquor, quæ maximè ſentitur in ipſa coniunctione moleſtiæ: ut ſitientis eſt ideo cum uoluptate bibere, quia cum moleſtia ſitiat: cuius quidem moleſtiæ ea eſt uis, ut cùm primùm defierit ſitis, ſimul item deſinat bibendi delectatio: hoc genus uoluptatis (nam eſt aliud quoddam purius, atq; præſtãtius, quod nulla omnino admixtum moleſtia eſt, de quo alio loco fiet mentio) hoc inquã mixtę uoluptatis genus, quod etiã uehementius uideri ſolet, propter appoſitionẽ, adiũctionẽq; cõtrarij. Dicimus ex hac copulatione

pulatione sensibilis, & uegetabilis animæ primò nasci, ut in ipsa quidē uegetabili situm, fundatūq; sit, à sentiente autem percipiatur, & iudicetur. Verùm habet id terminatas in animantibus cæteris uarietates: in homine uerò si rationalis anima huic curæ se submiserit, & ad sectandas huiusmodi uoluptates sit conuersa, crebrius idem multò & multiplicius factum, innumerabiles illas gignit cupiditates, quas uolitare in anima ipsa passimq; discurrere ac tumultuari sentimus. Hinc iræ, hinc reconciliationes in gratiam, hinc amores, hinc odia, hinc libidines, hinc ambitus, hinc suspiciones, obtrectationesq;, hinc alacritates, consternationesq; animorum, & quæ quasi capita omnium huiusmodi perturbationum sunt, spes, metus, letitiæ, dolores. Sed nos his breuiter percursis, ad illam alterā complexionem, temperationemq; rationalis animæ cum reliquis duabus naturis, accedamus. Ex qua quidem copulatione non pauciores profectò q̃ ex cæteris effectus proueniunt: etsi ex alieno hi tamē sunt genere. Nanque ipsa ratio, quæ si pura sit per se, atque simplex, in eo, quod idem semper est, cōtemplando, perpetuò inhæreat: neq; sponte se usquā à diuina illa disiungat ueritate: indidem huc euocata, atque huic corpori nodo inextricabili, quoad in his fuerit locis, adstricta, comitatu importuno sensuum & cupiditatum, desciscat à semetipsa necesse est: & ad hæc infirma, instabiliaq; consideranda torquea-

tur: quorum primo obtutu tanquam caligine occæcata atque conniuens, ut quæ ex illo illustri æternæ ueritatis loco, in tenebras repentè uenerit, aduocare sibi cogitur communes quasi administros & suos, & sensuum, per quos item cõmune opus cum illis unà peragat, atque exequatur, fidem, opinionem, consilium, cogitationem: quorum fides quidem, mentis animíq; est assensio, assertioni credentis, quæ sine ratione quippiam confirmet: opinio autem intus concepta existimatio est, non sine ratione quidem, sed tamen infirma ratione subnixa: quæ rem aliquam arbitratur aut esse, aut non esse, aut huiusmodi eam, aut alio modo existere. Ac in his duobus ratio consistit tamen, & requieta est, quòd eo est contenta, quod quoquo modo sibi fuerit oblatum: in illo autem altero pari, consilio, cogitationéq;, iactatur adhuc, positáq; est in motu: necdum eò peruecta, quò affectat & tendit: est enim cõsilium, quasi itineris & uiæ inuestigatio quædam, conquisitióq; adiumentorum, quibus id queamus, quod designauimus consequi: cogitatio uerò eiusdem ferme modi est indagatio: uerùm non ea efficiendi quidem quippiam, sed tantùm intelligendi causa suscepta. Hactenus informata nobis sit, & tanquã leui ducta penicillo agnitio nostrimet: quæ etsi propria Philosophiæ consideratio est, non maxima tamen uidetur indigere admonitione ad spectandum & percipiẽdum. Nunc hoc rationale animal

mal,quod uocatur homo, tribus ex naturis cohærens, atque conflatum:quod fungi debeat actiones, & singularum naturarum proprias,& omnium cōmunes:fungiq́ꝫ ratione, & ordine, si uitam eam uelit degere,quæ felix & beata sit:tradamus Philosophiæ instituendum, ac poliendum: ut uideamus si dictis eius atque promissis,facta etiam consentiant. Quid promittit illa autem? nempe scientiam se, & facultatem homini præbituram, qua is semetipso commodè uti,& ad omnia rectè exhibere se possit. Atqui nihil omnium rerum melius, neque præstabilius profectò est:neque ego solus hoc dico, sed tu quoque Phædre, & quicunque educti liberalius sunt:nemoq́ꝫ potius omnium mortalium tam abiecto animo,tamq́ꝫ infima & sordida conditione uitæ est,quin si diligentius consulat semetipsum,& cogitationes suas expendat, hanc huiuscemodi scientiam omnibus anteponat opibus, atque fortunis: quippe qui ex ea se assecuturum omnia optata sua confidat,& ad suorum uotorum summam peruenturum. Veniat igitur in medium promissum hoc magnificum,& graue,ut excutiatur à nobis,& consideretur,in quo sic primum ordietur Philosophia. Etenim fingamus sisti illi à nobis & commendari, ac de manu in manum (ut aiunt) tradi hunc eum ipsum,quem cupimus huius tam eximiæ facultatis, & præclari suimet usus fieri compotem: illa enim, credo,ut primùm aspexerit adolescētem, nostrosq́ꝫ

sermones

ſermones audierit, hac initio ſtatim oratione utetur: Equidem præſtabo (inquiet) quod pollicita ſum, uiamq; bene & beatè uiuendi ſine ullo errore tradam: ſed opus eſt animo non repugnante: quanquàm hoc fortaſſe non ſatis ſit: ingeniũ adſit oportet, & ueluti oculi in corpore, ſic in mente luminis acies, ad intuendam formam ueræ pulchritudinis à natura parata: quam poſtea ego quocunque fuerit opus, meo arbitratu dirigam, atque cõuertam. Sed quod dixi de non repugnantia, ob eam cauſam dixi, quòd ferè ad me qui accedunt, afferunt prauas ſecum è uulgo opiniones, quas nulla noſtra ratio poteſt euellere: aut enim in aliqua populari ſententia ſtatuti atque firmati, uelut expetendas præcipuè eſſe opes, honores ambiendos, uoluptatem ſequendam, ad omnem deinde uocem ueritatis obſurdeſcunt: aut etiam ſi rationi ſe præbeant dociles, uno aliquo uitio, nonnunquam etiam pluribus contaminati atque imbuti, permulta ſecus faciunt, quàm uera illis dictet, ac præcipiat ratio: Ex quo neq; illis magna ex me utilitas, & mihi grauis ex ipſis calũnia conflatur. Videor enim poſtea ob hanc præcipuè cauſam, ſapientiam tradere, non rerum, ſed uerborum: quod tamen ſecus eſt: mea enim diſciplinæ inſtitutio, ad res potiſsimum, & ad facta ipſa ſpectat: formatrix autem orationis hactenus quoque ſum, ut ſine fuco & fallacijs, cum optimis eam moribus, & cum præclaris animi cogitationibus uelim congruere

gruere. Quòd si tu (ita enim prosequetur ad adolescentem conuersa) ita ad nos paratus uenis, ut te nobis totum sis permissurus, eijcias è te ipso oportet omnem opinionem alienam constantis & firmæ rationis: animumq́ tuum mihi purum & purgatum præbeas, quo possim ego in eo diuinam illam speciem, quæ à me una fingitur, atque exprimitur magnanimi uiri & uerè præstantis inscribere. Quid respõdebit adolescẽs? primùm pudore credo deijciet oculos: pòst nouis quibusdam ardoris stimulis, ad spem magnarum rerum intrinsecus excitatus, quod de Alcibiade scriptum reliquit Plato, flens sese & salutem suam Philosophiæ commendabit. Sequetur itaq; primã illam nostrimet, quam diximus, cognitionem, altera præceptio: ut consideremus attenteq́ intueamur, cùm trium illarum partium, ex quibus cõstituti sumus, singularum proprij & sui fines sint, in queis cuiusq; earum sit positum bonum: nos ex naturis illis omnibus in unam rem cõflatos, non posse unius tantum partis extremo & fini cõtentos esse: sed quemadmodum treis animæ habitus & facultates obtinemus, ita tria nobis habere proposita bona, quorum singula partibus singulis, coniunctè autem omnia uniuersitati ipsi conueniant. Persequamur enimuero quod cuiusq; partis extremum, atque idem bonum sit: quò melius deinceps queamus iugum illud, & uinculum totius communionis aspicere. Illi igitur parti & animæ inferiori ac ignobiliori,

biliori, per quam sustentamur, & alimur, ceu finis, & ultimum incolumitas proposita est, quæ eadem salus & uita est intelligenda, genusq; illud boni, quod utile appellatur, in hoc genere animæ præcipuè est fundatum: utile enim potissimum id uocamus, quod ad salutem & incolumitatem uel dandam, uel conseruandam, uel restituendam etiam pertinet, quod inter reliqua bona maximè necessarium est: etenim est cæterorum tanquam sŏlum, fundamentumq; bonorum, quo subducto, atq; sublato, reliqua non uideantur bona uspiam posse consistere. Atque huius quidem etiam boni participia illa sunt, quæ omni carent sensu: ut stirpes, arboresq;, & cætera eiusdem modi, quorum est natura in toto animanti genere longè subiectior: nihilq; in se continens, nisi quod necessitatis sit: ideoq; honore nullo, nec nobilitate prædita. Altera est natura iam sentiens, uimq; & facultatem habens huiusmodi insitam, ut affici quodãmodo rerum appulsionibus, idq; ipsa sentire, ac propterea moueri ad appetendum, uel ad aspernandum, posit: cuius finis & proprium bonum intelligitur uoluptas: certè enim nisi aliud quid pręsit, quod moderetur, & corrigat, semper ut ad suum summum, summeq; expetitum bonum, sensus ad perfruendã rapientur uoluptatem. Tertium porrò animæ genus, quod rationis particeps, uel ea ipsa potius est ratio, cœleste atque diuinum: cuius præ nobilitate ac præstantia, reliqua genera

nera aut nullius quodammodo, aut certè ita parui ſint momenti, ut ne comparanda quidem ſint: finem ſuum & ultimum propoſitum ſibi habet, ſi ipſum per ſe ſolum ſpectes, ſcientiam & ueritatem: ſi cum reliquis coniunctum, decus atque honeſtatem. Eſt enim honeſtas, quam eandem dignitatem, decentiã, amplitudinemq́; appellare iure poſſumus: ſi acutè inſpiciamus, nil aliud profectò, quàm ueritas, cum reliquis aliarum partium finibus, utilitate uidelicet, uoluptateq́; coniuncta. Vt enim luminis natura candens ipſa per ſeſe, & ſuo quodam ſplendore lucida, ſi illuſtrãdis rebus admiſceatur, colores eos excitat, qui uarietate & pulchritudine decentes ſunt: Sic ueritas adiuncta hominũ ſtudijs & affectionibus, cùm in agendo, regendo, communicãdoq́; expromitur, illam in primis gignit, quam ingenuæ mentes tantopere mirantur, conuenientiam rerum omnium, & dignitatem. Atq; his tribus finibus proprijs trium partium iam cognitis, in quorum unoquoq; ſuum cuiq; parti bonum eſt: uideamus nunc totum hoc complexum, & copulatum, quod eſt homo, quos ad fineis à natura directum ſit, & quam uitam agere debeat, quoq́; modo ſemetipſum in uſum ſui adhibere, ſi ad extremum & ultimum ſuæ naturæ bonum ſit peruenturum. Atq; horum quidem trium, primum illud Philoſophia duntaxat docet: reliqua autem duo prætereà etiam tradit. Quid eſt autem quod doceat? Nempe ſicut nos coniuncti, & tempe-

rati ex tribus naturis ſumus, ſic tria illa bona in unũ miſcenda nobis eſſe, & capienda, ſi beatam, & expletam ſuis omnibus numeris uitam uelimus conſequi. Quid ais Zeno? Quid nouas uerborum contechnationes implicas, quibus nos captare, & illaqueare coneris? Bonum eſſe quod honeſtum ſit: Aſſentior, & ex præſtantiſsimo quidem genere confiteor eſſe bonum: At id ſolum bonũ, prorſus nego: niſi aut unicum tantũmodo bonorum genus in natura rerum ſit: quod cuinam quæſo queat probari? cùm omnibus rebus natura & ſpecie inter ſe plurimum differẽtibus, ſuum cuiq; earum in fini atq; extremo ſit poſitum bonum, quod eſſe idem diuerſorum non poſsit: & ni ita ſit, fruſtra pleraq; creata à natura, & nullos ad fineis effecta intelligãtur. Aut ſi alia quoq; bonorũ genera ſint, quoniam de hominis bono nominatim nũc quærimus, ex unica natura nos, hoc eſt, mente duntaxat & ratione, oporteat eſſe factos. Atqui alias præterea naturas in nobis obtinemus: Vbi ergo repẽtè deſerimus illarũ bonũ? quod ſi aſſequi poſsimus, intelligamus id certè ad aliquã partẽ noſtri pertinere: Niſi fortè reliquarum partium bona ſtare, atq; cõiungi cum rationis bono nõ poſſunt: quod uſq; eò falſum eſt, ut in illis præcipue ſibi accõmodandis, & concordibus ſecum faciẽdis, eniteſcat & elaboret noſtra ratio. Sumus ergo ad iſta tria bona & appetẽda, & cõſequenda à natura facti: quorum quidẽ cõmunio bonorum, in ipſa partiũ noſtrarum

ſtrarum coniunctione ſpectatur. Sic enim debemus exquirere, & conſectari ſingula, ut ad communitatem tamen omnia referamus; atque hic illud peruidendum eſt, uſque eò congruere tria hæc inter ſe bona, & uelut conflata eſſe, ut quãquam unum quodque illorum ſuo & proprio genere cenſeatur, ſocietatem tamen cum reliquis generibus, & naturalem quandam intelligatur habere cognationem: nam & quod utile cui eſt, id ſuapte etiam natura conueniẽs illi eſt, ac iucundum: & honeſtas ſuam utilitatem ac iucunditatem ſecum adiunctam habet: & cum uoluptate, quæ è natura ſit, ſua eſt utilitas, conuenientiaq́ꝫ coniuncta. In quo perſpicuè natura contra Stoicorum rationẽ decernit, illud uerè perfectum, & cumulatum hominis bonum eſſe, quod ſit ex his tribus in unum quaſi temperatum, atque mixtum. Sed nos cum ſuos cuiusqꝫ naturæ fineis appellauimus, illis nominibus ſingulos indicauimus, quæ præcipuam, & principem in una quaque natura rationem boni declararent, ad quam cætera adiuncta bona pro acceſsionibus ducerentur: quemadmodum in ſequentibus fiet manifeſtum. Etenim notatis iam, & conſtitutis finibus ad quos hominis uita, naturaq́ꝫ contendit, aperiendus dehinc eſt communis penè cunctorum hominum error: quos ignaros, quatenus quicquam cõueniat, illamq́ꝫ partium in nobis conſenſionem uiolantes & diſtrahentes, ſtultitia in uita, quaſi furia quædam, incitat, atque

perturbat:ut neque placati ſibi ipſi, neque cum cæteris concordes eſſe poſsint:quos cùm ab hoc tanto malo ſe abducturam Philoſophia polliceatur, & in poſſeſsionem ſummi boni inducturam, perſpiciamus, quæſo prius aliquantum magnitudinẽ mali: ut quantum deinde illi beneficium debeatur à nobis, melius agnoſcamus. Etenim ſi quiſquam eſt, cui hæc tanta communis uitæ confuſio curam aliquam inijciat noſcendi, & contemplandi, unde illa & quibus quaſi radicibus exorta, quotidie magis fruticetur, & ingraueſcat: is reperiet primùm ignorationem ſui in uno quoque, deinde prauum uſum, qui nec rectus eſſe ignoranti ſemetipſum poteſt, hanc tantam errorũ ſyluam profudiſſe, per quam excluſa luce ueritatis, totum ferme uitæ iter nobis impeditum atque cæcum factum eſt. Nam aut fines eos, ad quos natura generati ſunt, nequaquam homines mente, & intelligentia comprehendẽtes, feruntur fortuitò, & temere: & ut ad unum aliquod ſtudium, quaſi fluctu, delati ſunt, ita inhereſcunt in eo, cæteraq; noſſe & ueſtigare contemnunt: ex quo ſtatim diuellitur in nobis naturæ illa conſenſio, maiorq; pars noſtri neglecta à nobis inaccurataq; relinquitur: Aut qui plureis fineis tenere conſtituunt, ignari quid poſtulet illorum unuſquiſque, & quantum cuique tribuendum ſit: inepta & diſpari compoſitione, non illos conciliant inter ſe, ſed committunt: ex quo ſeditiones graues, & prælia in animis

intus

intus excitari necesse est. Ac ut rem exemplis notiorem faciamus, diximus utilitatem, uoluptatem, dignitatem, humanorum esse desideriorum ultima, copulata ipsa inter sese, quando & nos conflati ex triplici natura sumus: ut cuique naturæ suum ultimum sit, non illud quidem adiunctum omnino, & separatum à cæteris, sed proprium tamen cuiusq;, atque præcipuum. Quid ergo? Non'ne cernimus ex hominum numero nonnullos, qui cùm utilitatem nimis adamauerint, quòd ad eam sunt, aut con suetudine diuturna, aut propinquorum imitatione atque exemplo, aut æqualium hortationibus adducti, paruam uoluptatis eius quę alieno ex genere sit, nullam omnino dignitatis ducunt rationem: sed ambo hæc genera reliqua in una sibi utilitate constituentes, uni illi seruiunt uitæ, quæ animantibus quoque reliquis & stirpibus communis est: cuius fundamentum, & stabilitas in parte animæ ignobilissima consistit: reliquas uerò naturæ partes, deserunt, atque despiciunt. Itaque rei faciundæ maximè addicti, & mancipati, nullum sordidum, neque turpem iudicant quæstum, unde ad uitam utilitas aliqua perueniat: ex quo infinita in illis quotidie ma gis pecuniæ cupido adnascitur. Atque hi sunt, qui sollicitl semper, & anxij, minutatim, & pauxillatim omnia expendentes, nati esse uidētur ad omne perferēdum dedecus: litigiosi, difficiles, scrupulosi: qui ne irrisi quidem, & ludibrio habiti, animaduertere

possunt

possunt,quàm misera conditione uiuant: tantumque illud pertimescunt,ne quid ab ijs petatur, aut auferatur:itaque & fugiunt bonorum cœtus, & à consuetudinibus hominum abstinent: nec audent quicquam facere,aut dicere unquam fortiter. Hos tu homines esse statuas,infimæ illi uitæ, & ignobilissimo generi bonorum addictos:ac tanquam spongias lapidi,sic ipsos auro affixos,& pecuniæ? His è regione alij,nulla neque uitæ, neque utilitatis habita ratione,ad uoluptatem unam toti sunt delati: in eaque exquirenda undique ac perfruenda, summam sibi uitæ constituunt: cuius quidem uoluptatis, eius nimirum quæ populo & nota, & nominata est uoluptas,regnum in parte naturæ sentiente cōstitutum est: nam neque uoluptas est, nisi sentiatur, sensusque perfundantur, & deliquescant ex ea: Et memoria præteritorum,expectatioque futurorum, quæ ambo in solis sentientibus sunt,productas tempore & spatio,facit sentiri uoluptates: quas sola instantis breuitas temporis inanimaduersas, & imperceptas trāsire cogeret. Ergo ad uoluptatem qui sunt omni studio conuersi,cùm genus eius nullum repudient,nec prætermittant:in eo tamen genere plurimùm adhærescunt,quod ex sentiente ac uegetante anima coniunctum est:quando id quidem omnium est acerrimum,& ad concutiendum totum hominem maximè uehemens: est autem id positum in eo, ut cùm pars illa uitalis & uegetabilis, quæ cæterarum partium

tium rudis & corporea maximè est, defectionem naturæ suæ, & maiorem aliquem discessum à temperamento patitur, in quo molestia iam inest, & quasi naturæ tristitia quædam non mediocris: si subleuetur, ad naturamq; restituatur, incredibili quadam uideatur sibi perfrui suauitate: quòd ut in comparatione nigri color albus, sic in adiunctione molestiæ uoluptas acrior sensibus nostris appareat. Atq; hæ huiusmodi in primis plebeiæ & sordidæ sunt uoluptates, quæ ab hominibus nequam, atq; ignauis potissimum expetuntur: quarum uim conditionemq; cunctarum, in una si placet specie, eademq; notissima, parumper consideremus. Est enim morbus uulgaris sanè, & omnibus notus, quem psoran Græci uocant, nos uertimus scabiem: cùm sanguis intus biliosus & acescens, sparsim è cute conatur erumpere: & quacunq; funditur, propter acumen, stimulis pungit, inficitq; corpus, & inficiendo pruritus acreis ciet, qui sunt quasi fermenta quædam & nuncij appropinquantis doloris. Huic malo, & molestiæ subuenimus scalptione, atque unguibus, uel asperæ rei alicuius fricatione, & attritu. Ponite uobis nunc ante oculos formam atq; imaginem huius prurientis: uidetis'ne ut miserè ipse se exerceat, mixtamq; ex uoluptate, & ex molestia, indignantis simul & lætantis, exhibeat faciem? cumq; intrare eò digitis planè non possit, ubi maxime fodicat, & stimulat uis morbi, quemadmodum cutem suam di-

 laceret,

laceret, uocibusq́ inconcinnis obganniat, anhelitus efflet graues, & mirandum in modum corpus, uultum, membraq́ iactet, atque distorqueat? qualem hunc, quæso, & quo ex genere hominem esse statuetis? Atqui talis ferè est, attentè si inspexeritis, uniuersa eorum uita, qui se potissimùm dicant, & dedunt corporis uoluptatibus: alij enim in epulis, & ebrietatibus hoc idem efficiunt: alij in congressionibus corporum, turpitudineq́ libidinum: nonnulli etiam sitim medicamentis colligunt, ut sit potandi maior quædam iucunditas: plures sine fame & siti, & sine uehementi aliqua cupiditate, sola recordatione suauitatis adducti, uino, gulæ, libidiniq́ inseruiunt: qui semet etiam inuitant ipsi, excitantq́ languenteis: nihilq́ prorsus præterire earum rerum uolunt, quas aliquando nouerint afferre delectationem solitas. Quod quidem proprium & præcipuũ falsæ atque corruptæ in nobis rationis malum est: idemq́ non necessarias suscitans cupiditates: Nam cætera animantia quoquo pacto se gerant, cum contrarijs molestijs ad appetendas illiusmodi uoluptates compulsa sunt, naturæ tamen plerunq; finibus continẽtur. Homo solus corporis uoluptatem, non necessitate (nam ea quidẽ faceret sibi ipsa modum) sed ratiocinatione falsa demetiens, in eiusmodi genere cupiditatũ, insatiabilis prorsus, & infinitus efficitur. Atq; horum duorum generum quæ memorauimus, auari illius dico, huiusq́ uoluptarij, tanta est à

est à ratione recta animi & uoluntatis auersio, ut nulla bestia sit, quàm utrunque est istorum, aduersus uocem ueritatis agrestior: nam neque castigatores ullos hi perferunt, & rectè suadentibus semper sunt inimici: ipsi uerò ultro eludunt etiam cæteros, suaque cuique alibi studia, quàm in corporis uoluptatibus collocãda esse negant, propterea quia quicquid non manu & corpore teneatur, inane id totum, & superuacaneum iudicant esse. Sunt alij, nimis cupidi illi quidem, & studiosi uoluptatum, sed tamen in eo uitio aliquanto leniores, qui uoluptates potissimum eas consectantur, quæ sensuum propriæ sunt: nec ita magnam habent cum illa corporea parte contractam rationem, ut qui musicis & cantibus assiduè dediti, personare aures suas uocum, & fidium, & tibiarum cantu semper uolunt: aut qui oculis rapiuntur in omnem cupiditatem, ut signorum, tabularum pictarum, argenti uestisque stragulæ, gemmarum quoque & margaritarum studio propè infinito ducantur, domos autem suas ita refertas habeant atque exornatas, ut nil festiuius, neque concinnius ne cogitari quidem possit. Sunt etiam qui odoribus præter modum delectentur, & eorum innumerabilem undique conquirant uarietatem. In queis tribus sensuum uoluptarijs generibus, luxuria præcipuè ea inest, quæ etsi libero homine putatur esse dignior, frangendis tamen & uiri, & uirtutis neruis, uim permagnam habet. Restat ut de ge-

nere illo tertio & præcellente dicamus, quod si pecu liari suo solùm munere fungatur, & in una contemplatione ueritatis positum ad reliquas partes aspectum nullum referat: homines efficiet squallenteis & mœstos, nil ferè habentes cum humanitate commercij: & ad omnia quæ occurrerint quasi obstupescentes. Sin autem cum sensibus sociatũ atq; iunctum, illis ut ministret, & subseruiat, adductum fuerit: eò maximè adnitetur, ut popularem gloriam, & potentiam in primis assequatur: uimq; aliquam uehementiorẽ nactum, urbes, populos, regna sæpenumero euertet. Sin autem animo fuerit infirmiore, & tenuioribus opibus, ad illa cõuertetur, ut nimio uestitu cultuq; corporis, aut alio quodã ostentationis artificio, cogat se spectari. Sed quid ago? sanus'ne sum, qui tantam errorum molem, quantam omnis uita fert, euoluere me posse atq; explicare sim ratus?

Hic CITRARIVS, Imò fecisti tu planè operæpretium, inquit, qui ista nobis ante oculos adduxisti, ex quibus facilè deinde fit ad reliqua coniectura accedere: Video enim iam planè, & cum animo meo cogitans intueor: non hos solùm, qui in unius partis fini præcipuè insistunt, sed istos etiã qui cunctarum fines partium, atq; extrema cõsectantur, nisi apto cõmensu quodam, & bene examinata ratione id faciant, inæqualem eos, & confragosam uitam du cere, conficiq; semper solicitudinibus & molestijs: ut non minutissimis corpusculis Democritiũ inane, quàm

quàm huiuſmodi diſsidijs & conflictationibus animorum, refertior uita ſit: quibus quidem rebus lumen afferri, atque ordinem, præclariſsimam rem eſſe, intelligere mihi uideor: ſi tamen hoc præſtari à Philoſophia ipſa poſsit. ATQVI, inquam, pollicetur illa hoc quidem: Sed illud quoque, Citrari, intelligere te puto, ordinem iſtum, atque lumen, de quo narras, ſine cognitione certa earum rerum, ad quas adhibituri noſmetipſos ſumus, haberi planè non poſſe. QVID NI intelligam? inquit: an quiſquam rerum earum, quas minimè nouit, prudens director eſſe poteſt? QVID SI, inquam, homo eiuſmodi eſt, ut ſi ſe totum præſtaturus ſit, cuius rei diſciplinam, ut antea diximus, Philoſophia profitetur, omnia illa intelligat, & noſcat neceſſe eſt: quibus cum, commercio, aut uſu, aut cognatione aliqua eſt implicatus, num tibi uidebitur quicquam in rerum natura penè eſſe, quod non illi cognitum, & perceptum eſſe debeat? VIX uideor hoc poſſe inficiari, inquit. ATQVI confiteare hoc quidem neceſſe eſt: omnia enim prorſus illi noſcenda, & compræhendenda ſunt: uerũtamen modo quodam ſingulari atque ſuo: Eſt enim duplex rerum cognitio: Altera, quæ in partibus explicat ſe, atque diſpertit: Altera, quæ in genere ſummo, atque uniuerſo eſt collecta. Primam illam artes & opificia, & circunſcriptæ terminis, limitibusq; ſcientiæ: ſecundam uerò cognitionem Philoſophia ſola comple-

ctitur: atque ut dicebamus, talem præstare hominem, aut talem, huius esse, uel illius artis: ipsum autem hominem præstare quicquid ipse est, proprium esse Philosophiæ. Item dicimus nunc in cognitione talem esse rem, aut tantam, aut huiusmodi ad scientias artesq; peculiares: id autem ipsum simpliciter, quod res quæque est, ad Philosophiam unam ut cognoscat, pertinere. Quid est ergo quod uehementius homines in errorem inducat & fraudem, quàm inferioribus niti notionibus, superiores autem illas & primas non tenere? Vt puta, diuitias sibi bonum arbitrari, cum quid bonum sit, & quę sit eius rei uis ac natura, in uniuersum nõ intelligatur. In quo quidem uno principe bono atque summo, eiusq; cognitione & scientia, omnium deinde bonorum, quę ex illo effluunt, posita & collocata est ueritas. An tu alium fontem bonorum ullum & noscendorum & tenendorum existimas esse, quàm ueritatem? Veritas est lumen illud atque ordo, quem modò adhiberi rebus aiebas oportere. Quod cùm animi oculus cognitione, intelligentiaq; compræhẽderit, idq; & actionibus suis proponere, & præferre sibi ipse cœperit: tum tutò uestigia ponere, tum uanos illos terrores, inanesq; blanditias falsarum opinionum, quæ totam improuidam uitam perturbant, depræhendere, atque discutere, & se in arce ueri boni poterit constituere. Veritas enim est, quæ instruit nos & docet, quid quæque res, quantiq; sit, & quantum

eadem

eadem nobis conferat ad uiuendum. Veritas est, quæ nos nostrimet gnaros & prudentes esse facit: nec solum primam illam & inchoatam, quam suprà diximus, sed absolutam, & integram nobis dat nostrum cognitionem. Veritas, cùm res nobiscum, nosq; cum ipsis rebus comparat, atque componit, modum ipsa una & dimensum illum tradit, per quē res nobis, nósquemet rebus ipsis ita applicamus, & adiungimus, ut neque obruamur nimia copia earum, neque remaneamus ipsi uspiam inanes. Quid est, quod uerorum bonorum & intelligētiam monstrat nobis, & adipiscendorum tradit facultatem? Quid nos ipsa uia & explorato itinere ad optatos fineis ducit? Quid potissimum facit, ut sine metu, & sine pœnitentia rectis consilijs usi, pacatam, ac iucundam traducamus uitam? Nimirum omnium huiusmodi bonorum, & aliorum etiam maiorum, ac præstantiorum, quæ à notione uulgi magis remota sunt, origo nobis, & caput, & stabilimentum, est ipsa ueritas. Vt ambulare in tenebris sine lumine, sic periculosum, & præceps est peragrare, & conficere uitæ uiam sine ueritate: & mehercule, si alterutrum è mundo tollendum sit, multò minore incōmodo diurno sidere, quàm ueritatis luce careamus. Quis enim falso bono potiri uoluit aliquando: aut quis unquam extitit, qui duros, & graueis in uita cum exantlasset labores, eo ad extremum præmio contentus esse posset, quod inanis & falsa utilitas

attu

attulisset? Quapropter, Phędre, cùm sapiētiæ omne iudicium ad multitudinis opinionem contulisti, hanccine spreuisti Philosophiæ uocem, quæ ueritatis studium primarium esse omnibus uult: rectasq́ etiam opiniones, si quæ aliquando absque certa ueritatis cognitione existunt, cæcis comparat, casu rectum iter insistentibns? an est quod proferri indignius possit, quàm sapientiam nescire se ipsam, sed tantummodo quadam opinione de se niti? Quis hoc è uulgo infimus homo non facit? Ergo satis erit nobis, non quidem scire beatè uiuere nos, sed solùm opinari uiuere nos beatè. Quot multos enimuero hominum, quotidie ista opinio decipit? Non est hac opinione contenta, non in hoc nostra conquiescit Philosophia: Scire nos id ipsum ac nosse apprimè uult: Itaque tradit uias noscendi, & intelligendi, neque beatam uitam, nisi scienter illa animaduertatur, & agnoscatur, ullius nobis ad iucunditatem animi, esse momenti putat: non plus quidem quàm stipiti aut arbori, quę ramis pomisq́ insigniter adornata, suam ipsa uiriditatem feracitatemq́ non attendat. Quòd si ueritas quoque definienda est, & tanta res tam paucis in cōspectu quasi ponenda: Dicimus, ueritatem aliam in ipsis rebus inesse, aliam autem in nobis. In rebus ueritas est, primum illud ipsum, quod quæque per se res est, quod tantum habet una quæq́ res de natura, quātum habet de ueritate: Deinde, rerum ipsarum inter

se con

se consensio & concordia, cum responsus quidam in his sit, aptaq; compositio: secunda quodam modo naturæ ueritas est: orta illa quidem ex superiore illa, & simplice: sed nobis, qui ab humilioribus scandendo ad alta nos attollimus, anterior, & primò obuia. Ad has porrò naturæ percipiendas ueritates, cùm se applicat nostra intellectio, ad easq; sese componit, atque exæquat: tunc naturalis illa ueritas, tanquam in speculo, relucens in anima nostra, imaginem diuinæ nobilitatis in nobis constituit: si & noscamus opera, atque consilia præpotentis Dei: & quoad homini licitum est, in consilijs item nostris illa imitemur. Ac ut præclaro hoc ab auspicio, & ueritatis tanquam fundamento, proficiscamur ad reliqua: percipiendum uobis illud est, trinas illas in nobis facultates animæ atque partes, ex quibus nostra omnis natura compacta sit, non posse ritè præstare commune omnibus munus, nisi in suo quæq; peculiari munere priuatim prius instructa & erudita sit: quod in illa infima parte statim fit manifestum: ea enim sola à cæteris partibus abiuncta, opus tueri suum potest: in sensibus quidem, quis non uideat, non posse hoc album atrumúe, quod ad functiones uitæ pertineat, appeti aut uitari: nisi prius atrum cognoscatur, atque album? Quanquam de cæteris minus negotij fortasse sit: ratio quidem nostra, quæ illud ipsum est, quod sumus nos, domina & rectrix humanæ uitæ, per quã

A habe

habemus, atque obtinemus, non quod uiuimus duntaxat (id enim potuit uegetabilis pars, quæ infimi generis & muneris est, præstare) neque uerò etiam illud, quod cum uoluptate & suauitate uiuimus: Est enim sensilis in nobis facultatis in primis hæc oblectatio: Sed quòd decoram, & splendidam, & cum dignitate agimus uitam, præcipuũ est in communitate rationis munus, atque officium. Hæc igitur inquam ratio, nosse ipsa prius, & apprimè tenere debet, quid pulchrum sit, quid honestum, quid splendidum, antequàm illud in commercium reliquarum partium deferat: Et denique princeps omnis ueritas rerum illi percipienda est, antequàm eam exprimat, ac referat in ueritate actionum. Quæ cùm totam ratio uitam hominis contineat, partesque illi cæteræ pareant, eamque consequantur: nimirum de ea nobis potissimum sermo habendus est, ut uideamus primùm, qui rectus illi usus fuimet per semetipsam & separatim à reliquis sit: deinde qui in reliquarum partium comitatu & coniunctione. Quod his duobus rite expositis, cunctam uim Philosophiæ, ut opinor, explicatam & perspicuam habituri sumus. Est igitur rationis, cuius nomen à rato deductum est, discernere ea, quæ rata esse debeant: hoc est, uera, firma, constantia: quam facultatem profectò in his mortalibus & fluxis reperire ipsa nequit. Quocirca ad ea conuertat se, & conferat oportet, quæ sunt perpetua, & immortalia: quòd

quòd si etiam in his, quæ gignuntur passim, & intereunt, aliqua imago existeret perpetuitatis, qualis fortasse in ipsis generibus inest, quorum uniuersum semper permanet, indiuidua quotidie dilabuntur: in optima tamen, & constantissima parte naturæ illa quærenda est, ut ubi maximè lucet, ibi potissimum ueritas exquiratur. Est enim eiusdem scientiæ & facultatis, cùm tractare de re, quæcunque illi res subiecta sit facultati, tum de ea summa absolutissimáque tractare. Cùm igitur peculiare officium rationis sit, indagare ueritatem: in diuinis autem & sempiternis maximè existat ueritas: diuinorum indagatio in primis rationi est proposita. Hic me recens ista Academia non permouet, quæ percipi & compræhendi negat posse ueritatem. Neque enim illi ne istud quidem ipsum esse perceptum potest. Non est omnino de singulis argumentandi locus: Tantùm contrà dico, si ita res se habeat, quemadmodum autumat illa, & perstrepit: frustra & in nobis, & in natura ipsa factam & constitutam esse rationem: Vt enim suprà demonstrauimus, quod usum sui nullum habet, id non modò frustra est, sed neque ullo pacto esse potest omnino. Vt si intellectio non sit, ne ratio quidem existat: cuius officium cùm sit intelligere, solùm autem quod uerum est id intelligatur: adempta ueritate intelligendi, funditus tollitur è natura, &

exterminatur ratio, cui conclusioni constanti & firmæ quàm multa incommoda absurdaq́ꝫ sequantur, profectò intelligitis. Sunt alij agrestiores, negantes utilem homini esse diuinorum cognitionem: quos patet nullam utilitatem agnoscere, præter eam, quæ tactu & corpore percipiatur: At ea maxime bruta & aspernabilis præstantibus animis iudicatur utilitas. Sed ut redeamus, unde digressi sumus: Ratio semetipsa uolens uti, & separatim exequi munus suum intuendæ ueritatis, sensuum quidem adminiculo primum nixa est: initium enim illi primum animaduertendi, deinde pertentandi, ac paulatim altius erigendi se, atque attollendi à sensilibus factum est: ex admiratione enim eorum, quæ in natura sensili maximè spectabilia sunt, primùm orta esse dicitur Philosophia: pòst uerò ubi satis his instructa, & adminiculata ratio esse cœpit: cùm ad principes naturæ causas, illasq́ꝫ generales notitias, rerumq́ꝫ rationes inuestigandas se datura esset, ne simulachris sensilibus distraheretur, quæ uaria & multiformia, sæpeq́ꝫ inter se repugnantia, mentem, cogitationemq́ꝫ obturbant: necesse habuit subsidio sibi aduocare artes alias quasdam, tanquam puriores exercitationes suimet: quarum usu tractationeq́ꝫ assuefacta, posset paulatim extollere se, atque eminere, ut Arithmeticam, omnemq́ꝫ mathematicam cognitionem: cuius ea uis est, eáque

exerc

exercitatio, ut mentibus nostris rerum in corporibus iacentium, atque insitarum, naturam speciemq; proponat, sine ulla corporis mixtione. In primis autem & maximè adsciuit Dialecticam, quæ ars nulli nominatim rei naturæ'ue præfecta: ipsas tantummodo ratiocinationes per sese, & mentis quasi ex uno in aliud transitiones ac peragrationes, metiri, & perpendere, & æstimare nata est: quæ cui uidelicet ratiocinationi ratiocinatio conueniat, aptaq; sit: quam quæ antecedat, aut consequatur: quid sit repugnans in illis, & ambiguum: quid distinctum, & illustre: quæ sit plurium inter se ratiocinationum contextio, aut etiam disparatio: & quarundam insociabilitas, aliarum ita arctè hærens connexio, ut diuelli nõ posit: his enim ipsa ratio in se prius examinatis, ac perpensis, ubi uires suas domi iam perspexit, exploratasq; habere cœpit, tum demum sic egredi in aciem, & ad contemplationem naturæ tutò ausa est accedere. Ac primo quidem ortu Philosophiæ, antiquitus (sicut monumentis literarum est mandatum) ex rerum illa cœlestium aspectu excitata ad cupiditatem cognoscendi, cùm Solis & Lunæ, errantiumq; syderum, nec non eorum quę semper cœlo inhærent, motus, formas, pulchritudinesq; spectasset, uicissitudinesq; notasset anniuersarias, & cum admiratione maxima tantarum descriptiones rerum contemplata esset, ex ratis ordinibus eorum, perpetuisq; cursibus, eadem semper inter-

ualla lege certa ſeruantibus, ſuſpicari cœpit, eſſe autorem, & principem huic mundo quendam, cuius imperio & nutu mouerentur cuncta, & regerentur: Neque ſola hac ſuſpitione contenta, ad perueſtigãdum ſe dedit, ſi quid poſſet de eo firmi, certiq; concipere. Amoto igitur oculorum ſenſuumq; adminiculo, ipſum motum in ſeſe, ipſumq; tempus, & quæ horum duorum conſiderationi adiuncta ſunt, infinitatem diuiſionum, æternitatem ſeculorum, diuerſitatem naturarũ, inquirere eſt conata: cumq; uideret nil tam cognatum eſſe cuiq; naturæ, quàm motum proprium illi & congruentem, quòd in eo primum natura rei cuiuſque oſtenditur: perſpicere cœpit, ex diſsimilitudine naturaliũ motuum, diſsimiles item rerum naturas indicari: itaque & cœlum propterea ex alio genere eſſe intellexit: atque iſta inferiora corpora ſunt quatuor, quę generationi ſuppeditãt: quòd illud orbiculari motu deferatur: ipſa hæc recto. Et cùm orbicularis motus perpetuus eſſe poſsit, rectus autem nequaquam: diſtincta à terrenis cœleſtia mortalitate eſſe, & immortalitate intellexit. Porrò autem cùm motus omnis aliquid quærat, quod nõ habet in ſe: idq; cupiat aſſequi, ex quo omne quicquid moueatur, haud planè perfectum, nec cumulatum omni bono eſſe intelligatur: ipſum autorem & principem uniuerſi, unde omnis iſta tantarum rerum, motuumq; deſcriptio ortum atque ordinem ſuum obtinet, unum & ſempiternum, eundemq;

demq́ præpotentem & prorſus immutabilem ne-
ceſſariò eſſe cognouit: Ad quem intelligendum, ri-
teq́ comprahendendum, quando quidem ſine eo
nec ueritatis, nec ordinis, nec conuenientiæ ullius,
ipſiusq́ decori notio ulla firma & ſtabilis haberi po
teſt: cùm in primis uocet nos, & acuat Philoſophia:
utinam eò tam facilè aſpirare poſſent mentes no-
ſtræ, quàm nos id auemus, & cum ardore maximo
expetimus. Sed ſi minus nominatim, & directè, ali-
qua tamen circuitione, & exemplo, informanda no
bis nunc eſt præclara hæc, & admirabilis Dei ſum-
mi cognitio: cuius ſimilitudinem in ea re capiemus,
quæ ſenſibus noſtris una omnium maximè aperta
patensq́ eſt. Siquidem hoc Sole, qui fons diurni lu-
minis eſt, nihil nec cogitari poteſt illuſtrius. Quo-
niam autem ſicut omnis cognitio mente atque in-
telligentia nobis eſt comprahendenda: ſic ſenſum
quendam habemus, qui ſimili ferè modo naturam
luminis percipiat: noſcenda huius ipſius ſenſus uis,
actioq́ eſt, ut eam deinceps cum mente & actioni-
bus mentis comparemus. Nam cùm omnium ſen-
ſuum facultas, ad ea quæ cuiq́ ſenſui ſubiecta ſunt,
percipienda, nata ſit: in ſenſibus reliquis ſatis eſt
adeſſe ſubiectam rem ut ſentiatur: in oculo & uiſio-
ne non eſt ſatis: tertiam enim quandam naturam
adeſſe oportet, & eam quidem multo præſtantio-
rem, ſplendoris, luminisq́ uidelicet, quæ ad hanc
rem eam ipſam facta, creataq́ eſt, ut uiſioni ipſa ſit
adiu

adiumento: tantò fabricator ille cunctorũ sensuum Deus, uim uidendi cæteris pretiosiorem finxit: iugauit enim facultatem & uidentis rei, & uisæ, ut ad uidendi actum ueniri posset splendidissimo naturæ genere: nisi fortè uile & abiectũ est in natura quod nominamus lumen. Atqui huius tam ampli, tamq; preclari muneris, quod lucere est: itemq; eius, quod effluit, manatq; ex isto, quod est cernere, atque cerni, unum in cœlo dominum autoremq; agnoscimus, per quem optimè ista, perfectissimeq; fiunt: quem nuncupamus Solem: nempe quia solus cœlum atque terras lumine suo compleat, reliquaq; ab eodem astra mutuentur lucem eam, quam possidẽt: porrò oculus ad Solem, tanquam ad suum bonum natura est conuersus: non quòd oculus quidem, nec quòd ipsa uisio efficiantur Sol: sed quia sensus hic unus maximè est solaris, uisq; ea omnis, quæ ad uidendum sit, ex hoc sidere tota hauriatur, & perfluat, usque eò quidem, ut & quòd intuemur Solem cũ ipsum, & quòd præterea reliqua cernere omnia possumus, totum ab illo cœlesti lumine teneamus. Hunc igitur ipsum Solem, diuinæ illi essentiæ & unitati, quæ cunctorum summa, & princeps causa est, fonsq; bonorum omniũ, & uerum ipsa solumq; suapte ui bonum, imagine quadam comparamus, similemq; ostendimus: ut eodem modo illa in intelligibili loco: Sic enim conuertimus, quod Græci νοητὸν: Et sanè necesse est, fidentius uti uerbis in summis

mis rebus explicandis, & declarandis: quod etiam modò factum à nobis est, cùm essentiæ nomẽ, Græco nomini, quod οὐσία est, Latinum reddidimus: faciemusq́ in eo quoque, si necesse fuerit, ut uerbum infinitum, sine persona & tempore, nominis loco ponamus: quod cùm Græcis ipsis perquàm usitatum sit, uidetur quoq; nobis interdum esse concedendum. Sed ut dicere cœperamus, ita illa alta & longè eminens rerum omnium ratio intelligibili in loco, ad mentem habet se, & ad ea, quæ mente percipiuntur, quemadmodum in hoc uisibili sol sese habet ad oculum, & ad ea quæ oculis comprehenduntur: oculi enim si ad eas intuendas res conuersi sint, quarum colores non diurnum sidus, sed nocturnæ luces offundant, hebescunt quodãmodo, & retunduntur: similesq́ fiunt cæcutientium, & hallucinantium oculis, ea re quidem, quòd pura ipsi uisione minimè tunc fruuntur: Si uerò eò se moueant & intendant, quà sol illustrat: tum & clarè, liquidoq́ cernunt, & eadem quoque claritas in eis ipsis inest. Igitur in anima eadem proportione est noscenda ratio, atq; attendenda: Dum enim anima ad id percipiendum intendit se & adnititur, in quo ueritas & ipsum esse è regione refulget: quod est, ut lux à Sole, sic istud ex Deo intelligibile quasi lumen: intelligit id planè atq; noscit, mentemq́ sibi ipsa habere in se & possidere tum uidetur. Cùm uerò eò se conuertit, ubi tenebræ admixtæ sunt: in id quod gene-

ratur ſcilicet, & quod corrumpitur, quodq́ ſimulatis & fictis obtunditur imaginibus: tunc hallucinatur nimirum, & quaſi ſomniat: uarijsq́ ultro ac citro iactata opinionibus, mentis ſibi ipſa, ac intelligentiæ uidetur inops. Hoc igitur ſummè præcellens ac diuinum, quod & rebus cognitis præbet ueritatem, & cognoſcentibus uim cognoſcendi: caput ipſum naturæ totius, & abſolutiſsimam ſpeciem omnis boni, in Sole nobis ſimilitudine propinqua, repræſentari cernimus: quod idem omnis ſcientiæ & ueritatis eſt cauſa: ueritatis, inquam, in rebus quidem factis, quatenus illas ut ſint facit: noſtra autē in anima, quatenus eam lumine illo intelligibili, & ex ſeſe, & ex rerum eſſentijs ab eodem ipſo manātibus, informat, atq; illuſtrat: qua quidem ex ueritate generatur ſcientia, quæ eſt rerum eodem modo ſemper ſe habentium firma mentis intelligentiæq́ compræhenſio. Sed ut in natura uiſili, oculum & lucem, ſolares quidem uirtutes, & facultates conuenit appellare: Solem autem nequaquam, quòd Sol utriſq; his multò præſtantius quiddam, atq; eminentius in ſeſe habeat: ſic in intelligibili genere, ſcientiam & ueritatem, res nimirum bonas atq; diuinas, non tamen Deum ipſum atq; illud ſupremum bonū exiſtimare debemus: quippe quod admirabili quodam interuallo uirtutis, amplitudinis, poteſtatis, his omnibus antecellat: magnificētiusq́ multò ſit, quàm ut ueritatis, & ſcientiæ finibus poſsit includi. Atque

ut pergamus etiam ad ulteriora, in eadem tamen similitudine insistentes, Sicut Sol ijs, quæ cernuntur, non solùm facultatem hanc præbet, ut queant cerni, sed generationem etiam, & accrementum suppeditat, & educationem: quòd horum omnium genitis rebus atq; alitis, Sol causa est, neque ipse tamen uspiam est generatio: sic his quæ cognoscuntur & intelliguntur, non hoc tantùm ab summo adest naturæ bono, ut intelligantur, sed ut sint ea etiam, atq; existant, & ut suam quodq; illorum obtineat essentiam. Sed ut aliquādo abeamus à similitudinis comparatione, quam præsertim uel leuiter indicasse affatim uobis sit, dico hoc munus esse menti nostræ peculiari ipsius officio attributum, ut in intelligibili percipiendo genere, & inquisitione ueritatis se exerceat: quam si in æternis, & sibi semper constantibus non perspexerit, neq; in illis ueritati familiarem se effecerit: næ illa in his uariantibus semper & diffluentibus, nunquámq; in eodem permanentibus statu, frustra uenari illam, & indagare conabitur: infirmisq; semper nutabit assensionibus, & ambiguis opinionibus distrahetur: uiam uitæ certè nullam unquam inibit, qua æquo animo usque ad extremum patiatur se deduci: sed reuocabit crebrò se, & retexet, sæpeq; in pœnitentias graueis, & mœrores, tanquam in scopulos saxaq; delata, faciet ueterum suorum consiliorum naufragium. Quod in illis magnis & præpotentibus uiris, qui in hac urbe

& Repub. quondam, alijsq́ item in ciuitatibus ac populis, autoritate & gloria rerum gestarum flore-re uisi sunt, ferme omnibus contigit. Sed, ut sint, qui hanc præcipuæ, summæq́ ueritatis absolutã no tionem ad communẽ hanc peragendã uitam haud ita multum esse necessariam putent: in quo etsi im-prudentia labuntur, habent tamen paratam ex ho-minum quotidianis moribus, & studijs, erroris sui defensionem. Nos qui ueram hominis præstan-tiam, ac dignitatem è Philosophia quærimus, sum-mumq́ ex ea bonum nitimur consequi: si rerum al-tissimarum cognitione nos esse instructos uolumus, num sumus propterea iure repræhendendi? Atqui dicimus planè, sine ijs, ordinem rectè uiuendi tene-ri nullo modo posse: nisi enim prius ratio ipsa ex-plicuerit semet, totamq́ perspexerit, & domestica sui primùm, æternæq́ secum ueritatis scientia eru-dita, tum demum accesserit ad considerandum hæc humana, eaq́ tractandum, ac dirigendum, ars bene uiuendi perpetuò cõstare nulla poterit. Sed cùm re-rum earũ, quæ in mũdo & natura sunt, causarumq́ quibus illæ effectæ in lucem prodierũt indagationẽ omniũ, & curã cognoscẽdi Philosophia profiteatur: singularum est explicatio in suis libris atq́ locis, cùm ab autoribus cæteris, tum uerò in primis ab Aristo-tele petẽda: non enim nobis propositũ est in præsen tia singulas res persequi. Illud propositũ, ut quoniã ratio nostra non ad intelligẽdum solùm, quod ipsa per se

per se & seorsum facit, uerum etiam ad agendū atq; imperandum, quod est illi in communitate cum cæteris partibus officiū, genita factaq; est: istud ipsum, in principe & moderatore omnium rerum Deo, consideret prius, & intueatur, quod regere est & imperare: ut illius deinde exemplo & imitatione erudita, diuinam quandam illinc magnificentiam, & administrandis rebus facilitatem, ad hæc humana & inferiora transferat: quod est totum illarū actionum, quæ positæ in consilijs sunt, non in operibus manu factis: quarum quidem actionum splendor omnis, & pulchritudo hæret in ipso homine, penitusq; insita est. Etsi enim cœlum hoc, totusq; iste mundi ornatus, pulchritudine & decore præclarissimus sit, diuiniq; ordinis conuenientiam & uenustatem, cum admirabilitate maxima, mortalibus oculis ostendat: ut quod undique effulgeat pulcherrimorum luminū distinctione & copia, cursibusq; propè immensis, & non enarrabilibus torqueatur, usque eò quidem, ut satiari mentes humanæ non queant spectando illud, atque mirando: tamen pulchriora multò sunt, & magnificentiora Dei consilia, quibus editum id in natura, & eiusmodi factū est. Videndum est igitur hoc consilium, & tantæ gubernationis ratio est noscenda: quò nos, qui participes esse diuinitatis cupimus, ad rationem eandem deinde, similecq; consilium, nostra & cogitata, & acta accommodemus. Nec uerò dubium esse po-

test,quin decor,& dignitas,& pulchritudo, in summo Deo, omnibus rebus ortum causamq; praebuerit. Est enim pulchritudinis, maximè conciliare amorem,appetitumq; gignere congrediendi,& potiundi:quo quidem appetitu ex illa Dei specie honestissima in natura excitato,cunctus iste mundi, & corporum omnium apparatus, ad conquirendum Deum,ut suum bonum,se erexit. Pulchrum porrò est,quod & in semetipso decens est,& commodum, atque utile cæteris. De illa pulchritudine nunc loquor,quæ mente intelligentiaq; compræhenditur: cuius umbram quandam fert, hæc quæ in corporibus descripta est pulchritudo, tantam ipsa quoque uim possidens,ut non absurdè de illo rege uideatur dictum,speciem primùm dignam esse imperio. Sed ut ad pulchrum princeps,illud quod est rationis & intelligentiæ,redeamus, Nemo unquam ueriorem, digniorem,appositiorem pulchri ac decori speciem rationem'ue expresserit, quàm hanc, quæ sit in eo, quod est prodesse cæteris,sibi sufficere,& conueniẽs esse, quod utrunque in pulchro inesse est necessarium. Nam ut in corporum formis uidemus, quarum omne oculorum est iudicium, si qua pars corporis,à cæteris partibus sui dimensus,portione discrepet: non uerè illum,in quo insit uitium hoc,formosum posse appellari, propterea quòd species in eo à conuenientia discessit, egetq; alio quopiam, ut expleatur & perficiatur; iccirco & amabile minus est

eſt,& minus appetitur,quod neq; delectare admodum poteſt propter incongruentiam, neque adiuuare propter egeſtatem: eget enim & ipſum aliunde adiumento: ſic illud ſimplex, & menti propoſitum pulchrum,quod omnes congruentias honeſtatesq; in ſe continet, nulla ipſum parte ſui imminutum, nec indigens,contraq; omni bono ac decore cumulatum,atq; completum,concurſus omnium rerum excitat ad obſequendum, & obediendum ſibi, ut quælibet res ad nutum præſto ſit, cupiatq; illi nauare operam ſuam: quippe quæ experiatur & ſentiat pro eo,quantum illi ſe dediderit, & ad accipienda illius imperia ſe ſubiecerit,tantum ſe & iucunditatis,& commodi ad ſuam explendam naturam eſſe reportaturam. Hac igitur imperium ratione Deus, & hac facilitate regit uniuerſa ac permouet: quod ſemper agit id, quod ſe ipſum primum deceat: deinde ſit utile cæteris: & cum alijs bonum utilitatis impartiuerit,ipſe ſuum retinet,quod eſt decori, dignitatis,amplitudinis bonum. Quo etiam fit, ut in effectionibus naturæ & operibus, nulla uerior ratio,neque conſtantior reddi poſsit, quam ob rem quicque ſic effecerit Deus,quam hæc,quod ita eum facere decuit,& quia rei effectæ illud fuit optimum: ut & a dignitate illius qui agit,& ex eius, quod agitur, emolumento ac commodo, ualida in primis fortisq; ſit argumenti concluſio. In quo tamen ipſo ubique, & præcipue, decorum illud elucet, quod

præcla

præclarum in se atque munificum, duplicic hac de causa amabile cæteris, facit, ut facilè imperium sit in uolētibus, nulloq́ nisu conatu'ue laborioso, omnis rerum molitio gubernatioq́ transigatur. Et hactenus quidem Philosophia hominis rationem in suo & proprio munere continet, ut in speculandis naturæ operibus illam exerceat, eaq́ eam edoceat, in quibus origo est, & sedes, & domicilium ueritatis. Quæ quatenus in summis & sempiterna immutabilitate constantibus uersatur rebus, iure ac merito dicta est sapientia: fontes enim in illis sunt & scientiæ omnis, & prudentiæ. Qua uerò ad mutantia genitabiliaq́ confertur, scientia naturalis, eadem Græcè Physice est appellata. Moralis autem, cùm humanis dirigendis actionibus adhibetur. Qua trimembri diuisione in Philosophia exposita atque monstrata, præclarè illa definitur rerum esse scientia, & diuinarum simul, & humanarum. Nunc quando iam satis, quod ad præsentem quidem nostram disputationem pertinet (nam ad rem ipsam, plenioremq́ doctrinam non satis) de officio seorsum & per se humanæ mentis est dictum: quod in prioribus duabus illis Philosophiæ partibus, sapientia uidelicet, & naturali scientia, positum est: Restat communis totius hominis, non iam partis in eo separatim alicuius actio, atque exercitatio, moralis scientiæ propria: ad quam eum nunc Philosophia deductura est: rectumq́ suimet in ea usum, ita

illum

illum edoctura, ut nulla neq; uirtutis, neque officij pars, quæ ad beatam consequendam uitam pertineat, in hoc quoq; genere prorsus relinquatur. Etenim ab illis altissimæ ueritatis consilijs, & rerum æternarum speculandis rationibus, in quibus tanquam cognata illarum, atq; eiusdem cum illis nobilitatis consors, semetipsam mens præcipuè agnoscebat: fruebaturq; tum uero, & suæ naturæ munere, & sapientiæ nomine: deflexa ad animaduertendum conditionem necessitatis suæ, quòd cùm alienis & longè dissimilibus sibi generibus conflata, permulta obire simul cum ijs, atque unà agere cogeretur: primo quidem aspectu uehementer perturbata est: assueta enim tranquillitati, & ordini rerum sibi constantium, & nusquam ab eo, quod idem est, digredientium: ut uidit motus sociarum partium incertos, & uarios, nullum neq; modũ, neq; ordinem suapte sponte retinere, eosq; cùm importunos sibi, ac sæpenumero molestos, tum inter se ipsos quoque rixari dissentientes: defleuit quidem illa primò conditionem status sui: quòd à beata illa cura fruẽdæ, & cõtemplandæ ueritatis direpta, in turbam sese & in factionẽ impediuisset: uerũtamen celeriter ad officium cõuersa, cùm intueretur consiliũ & uoluntatẽ summi Dei, non solùm æquo, sed alacri etiam animo ad obediendũ illi se dedit. Quid enim faceret secus, in illa serie rerũ, ex quibus nexus est mundus, exercitata atq; alita? quarũ admirabilis, cõtinensq; com-

plexus, paratus ubiq; ad obediendũ Deo, apprimè eam instruere potuerat, suũ cuiq; rei bonũ, in ordine & obediẽtia huiusmodi, maximè quærendũ esse. Igitur in hanc deliberationẽ se cõtulit, ut quos diuina sors sibi dedisset comites, cum eis statueret pacatè & cõcorditer uiuere. Atq;, ut in re perdifficili & ardua, ad Philosophiæ, quò solebat, confugiẽs opem, admonita ab ea ipsa est, ut agitatioris & incertioris agẽdæ uitæ disciplinam, ab eis rebus acciperet, quas stabiles & certas in natura cognouisset: regendiq; & imperandi ordinem totum atq; exemplũ, illinc huc transferret. Quod quidem sic agere constituit: primumq; illud animaduertere cœpit, expressam esse in sese, & in corpore eo, quod ipsa rectura esset, imaginem quandam tum præpotentis Dei, tum eius mundani operis, quod creatum factumq; à Deo, eiusdẽ etiam imperio & numine regeretur: ut quemadmodum Deus in summo omnium consistens, rebus incitatis & mobilibus imperat, immotus ipse, & semper permanens in eodem, globisq; corporum cœlestiũ alias præponit mentes, quæ in eum ipsum intuentes, ac nusquam ab eius lege & ordine deflectentes, moueant citeriora corpora: ipsas uerò uarias & multiplices elementorum concursiones, conflictus, illisiones, quoniam minutatim sub ordinem certum redigere non licebat, illa uniuersa lege coërcuit, qua paribus omnia librata ponderibus, & uim inter se æquam obtinentia, finibus se suis singula

continent:

continent: neque aliud alij supergredi, aut uiribus & potentia prȩponderare est licitum: Sic mens ipsa, tanquam alter in corpore humano Deus, stabili ueritate semper nitens, reliquas animæ partes mouendo corpori appositas, suapte sponte ordinis finiumq; expertes, ad intuendum eum ordinem, quem uera in sese descripsisset ratio, reuocaret: formamq; illis decori pulchriq; offerret: qua specie diuina illectæ illæ ad amorem, studioq; accensæ eiusdem imitandæ pulchritudinis, & participandæ, cùm suum etiam præsertim in eo commodum sentirent, atque experirentur, facilè rationi imperium, & nulla impeditum controuersia, relinquerent. Itaque mens stipata egregio comitatu illarum cognitionũ, quas in contemplandis rebus æternis antea percepisset, sapientiã primùm deuocauit de cœlo, eamq; nonnihil hæc quoque inferiora ut animaduerteret, compulit: uocauitq; eo nomine prudentiam: quòd hoc uerbum à peruidendo ductum, uoce ipsa indicat, in res obscuras & suapte natura perspicuæ lucis expertes, aciem esse ingenij, & mentis intendendam. Porrò autem sapientia in eo aliquandiu commorata, ut cupiditatum, & affectionum, omniumq; earum appetitionum, quæ multiplices, ac uariæ in animis nostris concursant, causas, fineis, naturamq; cognosceret, cùm uideret eas temeritate quadam præcipites, subitasq; ferri, & ad ea expetenda, aut refugienda, quæ per sensus interpretes, lætabilia,

formidolosa'ue oblata essent, sine modo discurrere: intellexit harum rerum causam esse comitatum illum, quo sentiens anima, cum uegetante coniungitur: quòd ex huiusmodi coniunctione plus illi parti abiectæ & ignobili, ab alijs sæpe partibus tribuatur, quàm sit æquum. Itaque prudentiam, quam ab se instructam consilijs, & rationibus ad res gerendas iam adhibebat, rectionemq; illi rerum humanarum in diuinis ipsa resistens, per manum quasi tradebat: admonuit, ut notaret, animumq; aduerteret, primam directionem humanæ uitæ, & fundamentum uniuersæ salutis, potissimum in eo consistere, si singulæ in homine animæ partes, suum unaquæq; & pensum, & precium obtineret: neque alteri altera de eius quicquam iure, honore'ue decerperet. hoc enim uno modo demonstrauit, concordiam, & pacem in animis constitui, uiamq; ad beatam uitam posse inueniri: si, quæ regendis, & in unitate continendis ciuitatibus, in primis necessaria est, prima in ipso homine iustitia extitisset: quòd ea uirtus uirtutum est sedes, & fundamentum reliquarum: per quam quisq; suarum rerum diligens curator, atque custos, aliena minimè appetit: neq; munus interrũpit alieni officij: quod ubi fit, ibi cum lætitia, & cum tranquillitate maxima uita degitur. Hoc igitur primum suscipiens prudẽtia, idq; exprimere ac proferre in agendis rebus studens, pensitatis cunctarũ in homine partiũ cõditionibus & meritis, statuit parti illi

illi uitali & infimæ tantum esse tribuendum, quantum ad uitam, & ad incolumitatem sat esset: cumque ea pars consilio omni orba, legem, lumenque rationis non modo nullum habeat ipsa in sese, sed ne aliunde quidem possit accipere: quo etiam nomine contemptissima est partium reliquarum, & obscurissima: quandoquidem, quòd nec sua, nec aliena splendeat ratione, ordinis & elegantię totum est expers: tamen quia necessaria ad consistendum est, stabilitatemque, & ueluti solum, reliquis partibus animæ præbet, non mediocri studio à nobis conseruāda est: ut illo tanquam firmamento innixi, ad potiora obeunda uitæ officia nos attollamus. Quam ob rem primum illi tempus, & prima curatio, suppeditandis uitæ necessitatibus attribuitur. Quo nomine ea etiam fit alicuius honoris particeps: ut si nobilitate cæterarum postrema est, anterior sit tempore: usque eò mirabilis ille prudentiæ contextus, in temperando, ac constituendo concordi homine, omnia inter se uinculis amabilibus illigat, atque constringit. Sentientem uerò animam, quæ non omnis penitus necessitate deuincta est, sed habet aliquid in se liberale & splendidum: nam & uoluptatibus fruitur purioribus, & intelligibilem pulchritudinem illam, in aspectabiles oculis species, & sensilia simulachra quodammodo transfert: eadem mens à prudentia instructa, ut sociam, æqualemque complexa, eius rationis, quam ipsa in se insitam, atque innatam

continet,& ueritatis eius, quæ ex intelligētia rerum semper in eodem manentium, illi percepta est, participem facere conatur. Qua ex communione mentis atque sensus, ritè & ordine per prudentiam facta, dignitatis species illa, quæ una omnium rerum humanarum pulcherrimum est oculis præclarissimumq́ue spectaculum, in uita & moribus & actionibus hominum exprimitur. Vt enim alio loco me recordor dixisse, in copulatu & compositione rerum plurium,consensus ille, atque ordo, & æquabilis omnium inter se conuenientia,intelligentiæ atque menti ueritas est: oculis & sensibus pulchritudo ac dignitas: ut dignitatem definire si uelimus, rectè sic dicamus, translatam illam ad sensum & ad oculos, esse ueritatem: quæ dignitas aspectibus subiecta,cùm tantos amores sui in omni hominum genere concitet, cunctumq́ue orbem propè terrarum irrequietum,& sollicitum semper habeat: intra eos fineis est ingenijs liberalibus permittenda,ut ne unquam prodat,neque deserat ueritatem:hoc est,concentum & concordiam animæ partium ne diuellat: in quo & ambitioni,& populari gloriæ, & huic imperādi cupiditati, qua homines proiectè nimirum, & præter modum efferuntur, posita lex erit. Vult igitur mens,partem hanc sensilem ita suis frui uoluptatibus,ut aliena commoda non præterrumpat: & neque illud inferius animæ genus,suis defraudet utilitatibus: neque rursus menti ac rationi ad con-

stantiam

ſtantiam,& ueritatem omnia reuocanti intempeſtiuis ſuis interpellationibus officiat: eademq́ue ratio, quæ totius hominis rectrix eſt, cùm ad ſua munera fungenda ipſa ſe confert,habet tamen ſemper alieni quoque temporis,& opportunitatis rationem: ut, ubi ſocijs, & cognatis partibus optimè proſpexerit,tum libera & uacua, diuinis illis iucunditatibus ſeſe impleat: ita æquatis omnium officijs, perpenſisq́ue muneribus, cùm unicuique datur parti quod eſt illi conſentaneum, neque alia de alia pars parte quicquam detrahit:regnatq́ue, quod ad regnandum natum eſt:paret, quod ad parendum: tum iuſtitia primùm in interiore homine per prudentiam exiſtit: Deinde ex iuſtitia oritur temperãtia, ordo quidam uitæ, & ornatus, ac moderatio appetitionum omnium,nõ uoluptatum illa penitus contemptrix, ſed ingenuis ex eo genere, & liberalibus uoluptatibus modeſtè dedita. Quarta uerò & difficilima omnium uirtus, quæ eſt fortitudo, oritur quidem illa ex ſuperioribus, ſed non tam optabilis ea uiro forti eſt,quàm interdum neceſſaria: non enim labores,ærumnæ,pericula,mortes, ipſa per ſe appetuntur:neque libens quiſpiam uitam & ſalutẽ proijcit: ſed ubi in diſcrimen uenitur, ut aut iſta ſuſcipienda ſint, aut honeſtas amittenda, ſine cunctatione ulla uir magnus atque præſtãs,honeſtatem ſibi mauult, quàm uitam retinere.Quod contingere nequit, niſi in animis ita & uirtute, & diſciplina cõſtitutis,ut in

illis

illis maxima sit autoritas rationis: quæ cùm præscripserit aliquid, quod rectum esse, ac decere decreuerit, iusseritque id agi, reliquæ ad obtemperandum partes præstò sint, imperiumque rationis nauiter exequantur. Verùm cùm uirtutes omnes reliquæ, tum in primis hæc, de qua loquimur, fortitudo, maximè alitur & corroboratur rerum æternarum scientia, & cognitione. Nam, nec qui infinitatem temporis mente compræhenderit, is ob cupiditatem uitæ paululum propagandæ, aliquid indignum forti uiro admittet: nec qui immensitatem mundi, orarum, regionumque fuerit animo peruagatus, regnũ ullum tanti æstimabit, ut eius assequendi causa, iusiurandum uiolare, arbitretur esse fas: denique pulchri ac decori illa cognitio, cui firmè & probè fuerit mente concepta, hic cœlestibus opibus scientiæ & ueritatis locuples factus, atque (ut heros noster Plato inquit) natiuum in anima aurum possidẽs, nunquam profectò pecuniæ gratia sordidum quicquam, & illiberale efficiet. Ex quo intelligi potest, uirtutum omniũ semina, quæ à natura in animis nostris sata sunt, ex una ritè ali, excolique Philosophia: neque sine ea unquam ad bonam frugem posse adolescere: cùm, qui naturalibus uirtutibus tantũmodo, aut etiam more opinioneque comparatis, nixi sunt: hi, ut unam in partem aliquam præclarè se dederint, in alia tamen parte non mediocriter sunt prolapsi. Plena exemplorum est historia: sed mihi properandum necessariò

ſario eſt: inclinat enim iam ad ueſperum dies. Talis ergo iſte uir, quem Philoſophia inſtituerit, rectéq; eum ſemetipſo edocuerit uti, conſtitutis per prudentiam partium ſingularũ terminis, ut aliam alia pars non ſupergradiatur, nec opprimat, regnum ciuile & patrium obtinente intus ratione: placatus ſibi ipſe atq; concors, tranquillã & felicem deget uitam, diuinamq; illam regendi artem adhibebit, quæ quidem omnium eſt potentiſsima & maxima: ut quod in eo præſtat, eminetq;, mens & ratio uidelicet, ſuũ decorum ipſa in rebus omnibus agendis, præcipuè atq; ſemper, alienum autem procuret bonum. Quo uno modo potiſsimum, & inferiores partes ſua ſorte contentæ, tranquillè ſe habebunt: & propter decori illius in principe parte pulchritudinem, amore ſummo & ſtudio ad parendum adducẽtur. Verùm ita inſtitutus hic quidem homo eſt, ut ſecum ſolus ipſe poſsit, aut cum familia ſua commodiſsimè uiuere: qui iam in publicum producendus eſt, & in communes conſuetudines deducendus: non commentatus antea in tenebris, ut modò Phædrus dicebat, ſed in lumine illo cœleſtium ueritatũ, & ad exẽplar illarum conformatione ſuimet exercitatus, atq; prudens: Qui cùm dictante ratione, & gubernatione illa ſummi rectoris Dei ſic monſtrante, intellexerit, non ſe ſibi ſoli natum eſſe, ſed & patriæ prçtereà, & ciuibus ſuis, partemq; ſui non minimam cognato quoq;, & ciuili generi eſſe debitam; cumq; ſe ipſe ſo-

ciabile in primis esse animal attenderit, uirtutem uideritq; eam, quæ maximè naturam hominis contineat, sine exercitatione, atq; opere imperfectam existere: neque efficere posse beatam uitam, si non promatur ad res gerendas, & adhibeatur: quod iam & homines, quibus cum uersetur, & instrumenta ad agendũ, quibus utatur, requirit ac postulat: in quo nonnulla pars nimirum attribuenda est Fortunæ. Cùm, inquã, ista omnia noster Philosophus cognouerit, sine tergiuersatione ulla ad obtemperandũ rationi sese dedet: prudenterq́;, & accuratè omnia circunspiciens ubiq; præeunte eius consilijs Philosophia, instrumentum primarium conuiuendi & com municandi, quo prima interni hominis effigies oculis spectantiũ obijcitur, atq; proponitur, formabit aptè & compositè orationem: eamq́; tanquã alterã personam perinde excolet, ut si totum sese in illa sit expressurus. Curabit igitur ut commodè, ut distinctè, ut propriè posit loqui: uerbisq́; utetur lectis, ex cõmuni quidem sumptis loquẽdi usu: sed tamen uiuidis magis, quàm sonãtibus: copiam autẽ orationis hactenus adhibebit, ut aptè, & rotundè sensa ani mi sui, cum significatione mediocri interiorum motuum, explicet atq; exponat: nam oratorios quidẽ illos animorũ impetus, forensibus causarũ patronis derelinquet: ipse uerò sedatè, & grauiter, leni gestu atq; uultu, omnia persequetur: Atq; ab hoc aditu talis & animi, & in agendo prudẽtiæ atq; uirtutis, ad

conui

conuictus hominũ, ad commercia, ad cõsuetudines intromissus: cùm quacunq; se intulerit, quicquidq; gesserit, illud in semetipso exemplũ summi & prępotẽtis Dei secum deferat, ut custodiat semper decorũ suum, & alienũ procuret bonum: quæro à uobis, & abs te in primis, Phædre, num huiusmodi cùm sit, uideatur cœtibus hominũ regẽdis, & gerẽdæ Reip. autor fore idoneus? cùm præsertim ipse quidẽ optimè se rexerit: per Philosophiã autẽ inspexerit, quod in unoquoq; hominum diuersis ex naturis & partibus conflatũ est, idem notari in ciuitate & distingui posse. Quam igitur uim prudẽtiæ edoctus à Philosophia, & in illis altissimis causis eruditus, in semetipso prius exercuerit, eandem trãsferet ad hominũ, urbiumq; rectionẽ: ac plebem quidem infimã, quæ maximè necessarias in ciuitate obit partes, ut uersetur in agris colendis, oneribus uehẽdis, materia cædunda, opere faciundo: infimæ illi in homine parti genitabiliq; collatam, pastu contentam, & cõiugio, procreationeq; liberorũ: curabit, ut sit suis opportunitatibus instructa, omnemq; ab illa iniuriam remouebit, diligẽtia adhibita, ut ne illa unquam opere tamen uacet, sed tempestiuis aliquibus semper laboribus distringatur. Eademq; ratione, si quid illi fortè exuberare senserit, & superfluere, relicto semper quod satis sit, reliquum in publicas utilitates cõuertet: neq; secius tamen urgente aliqua calamitate, eidem egenti atq; oppressæ, de publico opitulabitur.

Genus autem alterum ordinis medij, quod sensili in nobis animæ comparatum est, ut magis honoratũ, quàm primum, liberalius quidem habebit, & cultius: particepsq́ consiliorũ ac dignitatis, quoad licebit, efficiet. Sed tamen quoniam sensilibus id oblectationibus maximè est addictum, inter quas dominantur hæ, quæ oculorum sunt, in externas illud & peregrinas mittet regiones: quò uarias in illis species rerum intuendo, mercesq́ coëmendo, patriam, urbemq́ suam, rerum spectabiliũ, & earundẽ utiliũ, commoditatibus refarciat: luxuria tamen semper, præcipueq́ amputata: ne fortè sublatũ studijs inanibus insolensq́ effectũ, dum suis finibus egredi, & in alienos conatur inuadere, ueriores impediat utilitates consensionis publicæ. Nobilitatẽ uerò, hoc est, ipsos optimates, qui non tam ex fortuna sint aut genere, q̃ ex uirtute pendendi, mentis in homine & rationis instar, uniuersæ ciuitati præficiet: quorũ erit curatio, prouidere ac pręcipere, ut omnia gerãtur in Rep. rectè atq; ordine: partesq́ in societate & cõcordia teneantur, nihilq́ cuiq; desit, quod necessariũ sit ac legitimũ: quos ubi uacare ipsos operibus publicis cõtigerit, tũ eos maius illud in se bonũ atq; præstantius quod obtinent, in rebus item præstantioribus collocare disponereq́ præcipiet: ut mentem, animumq́ uidelicet, ad diuinarum rationum speculationem: opes uerò ingenij, autoritatis, fortunæ, cõferant, & conuertant ad liberalitatem ac beneficentiam:

tiam: omnibusq́ modis nitantur & elaborẽt, ut uirtutem uberrimè atq; amplissimè exerceant: in cuius unius studio atque usu, fructus beatæ uitæ, nec solùm princeps illa & propria optimatum ordinis dignitas, sed utilitas etiam honestiore multo ex genere, & uoluptas ea quæ purissima est omnium uoluptatum ac suauissima continetur. Atque hactenus quidem illa in Deo præstans, & eminens diuini rectoris effigies, à Philosophia cognita, in homine impressa, in cunctam postremò ciuitatem inducta, & translata est. Sed, ut ad eum, quem Philosophia hoc modo instituit, docuitq́ semetipso rectè uti, reuertamur: aliquandoq́ peroremus: Cernitis profectò quicquid in natura est, quod sit pulcherrimum, ac magnificentissimum, id totum in hac una specie hominis uerè Philosophi, mentibus uestris expositum esse. Nam primùm diuinum illud & longè dominãs, quod unitatis, & ueritatis, & sapientiæ summæ est compos, extat præclarè in hoc Philosopho, atque cernitur: unus enim & iste quoque cõcordia, & conspiratione suarum partium omnium, & in eodem sibi semper constans, diuinarumq́ rerum ueritatibus instructus, nunquam à sapientiæ consilijs deseritur, nunquam uarietate opinionum distrahitur: sed quacunq; se infert, regulam illam rectè agẽdæ uitæ: id est, ueritatem, tanquam lumen de cœlo libatum, præ se ferens: res quantumuis obscuras ac dispersas, & in lucem producit, ut uideri: & in uni-

tatem colligit, ut mente compræhendi possint. Quodq; in Principe & Rege totius naturæ Deo maximè præcellit, eximiumq; est, quòd ille diuinis bonis omnibus confertus, ac redundans, neq; alienas opes fortunæ expectat, & suas ipse in aliorum largè effundit commodum: suaq; id solum interesse iudicat, uti quicquid agit, maximè ipsum deceat, cæteris idem iucundum utileq; sit: quòd in hac pulchri & decori perfecta absolutaq; specie, omne imperium, omnis maiestas, omnis ueræ dignitatis atq; potentiæ inest ratio. Similiter id in nostro, qui cœlestium diues bonorum, mentemq; insignibus donis ueritatis illustratus, nulla effrænata cupiditate animi ad ea fortunæ bona appetenda proripitur, quæ præter subsidium necessitatemq; naturæ, extraordinarijs præterea cupiditatibus sunt proposita: magisq; id sibi studio & curæ habet, ut alijs sit ipse adiumento, & commodo, quàm ut aliorum opibus augeatur: solum autem suum & proprium bonum ipse id existimat, quod est aptum, conueniens, decorum, pulchrum. Ac quemadmodum propter decori eiusdem dignitatem atque præstantiam, facile est Deo in omnem naturam imperium: ut illi, sponte sua ac uolentes, cœlestes primum globi, siderumq;, & stellarum æterni ignes: deinde propiora quoque nobis elementa, stirpiumq; & animantium cuncta genera, sedulò, libenter, enixeq; obediant: quòd amore pulchri illius incensa atque correpta, quod

in Deo

in Deo præstantissimè elucet, proximè se ad eum conantur adiungere, illicq; quoad licitum est, cupiũt inhærere. Item hominis ratio pulchritudine simili prædita, nempe quoad imitatio assequi primigenum & summum exemplar potest: eiusdemq; honesti ac decori Philosophiæ beneficio particeps, primùm interioris animæ partes studiosè sibi habet obtemperantes: ut amoris imperio, quod fortissimum est, & uehementissimum, non ui, neque metu, infirmis imperij custodibus, facilimè omnia & regat, & tueatur: deinde in commercia & societates hominum translata, ubi Rempublicam & ciuilem statuerit ad se pertinere (non enim Philosophum nos patre operario, neque rursus ex stipite aut lapide natum esse uolumus: sed ex eiusmodi sanguine, in quem liberalium artium cogitatio, & studia humanitatis, uideantur aliquando cadere potuisse) quos nam progressus uobis uidetur habitura? Non'ne qui ab hac præclara disciplina profectus fuerit, ut primùm agere cœperit secus, quàm ab egregia illa Phædri sapientia est præceptum, ut non sequatur, nec imitetur populum, nec se inconsultis ferri opinionibus sinat: tantumq; absit, ut præripiat alijs opum adipiscendarum palmam, quòd ruentibus, tumultuantibusq; cæteris, solus ipse stabili, & quieto animo permaneat: neque se ulla eiuscemodi cupiditate permittat trahi: conuertet in se primò aspectus populi, deinde multorum sermones excitabit

tabit, mirantium & percontantium, qui nam sit, & unde, qui tam robusto, & alto sit animo, ut non eisdem rebus ipse, quibus uulgus, moueatur: quòd si quos etiam eorum, qui ad rapiendum, & congerendum, mala cupidine incitati se proiecerant (ut sæpe fit) spes, aut fortuna grauior fefellerit: non'ne hic, qui se continuit, ac repressit, plus multum uidisse, quàm cęteri, sagaxq́ꝫ in primis & prouidus esse existimabitur? Et quoniam uita fert, rerumq́ꝫ & temporum exigunt inclinationes, ut periculum cuique sui, ex natura, & instituto suo faciendum sæpe sit: qui hanc constantiam rectè, ordineq́ꝫ omnia agendi, quam Philosophiã nominamus, ad omneis res adhibuerit: nec cuiqꝫ rei plus minus'ue, quàm quãtum par sit, æquumq́ꝫ, tribuerit: fidem & ueritatem sanctissimã habuerit in uita, nusquam ab eo, quod deceat, honestumq́ꝫ sit, discesserit: eorũ qui ad ipsius curam, fidemq́ꝫ pertinebunt, commoda in primis, ornamentaq́ꝫ prouiderit: maximum ipse sibi ornamentum retinuerit dignitatem: postremò in tota uita, in suis dictis, consilijs, factisq́ꝫ omnibus, similis sui undique, & semper sibi congruens, æquabilisq́ꝫ constiterit: quod nemo planè, nisi idem sit, qui è Philosophia sit eruditus, atque instructus, probè potest & ad amussim facere: uerendum credo erit, ne non omnium in se amores, atque studia, omnium mentes animosq́ꝫ conuertat. Admonebuntur (mihi credite) homines specie illa honesti, quæ in graui uiro

& con

& considerato eximia est: commouebuntur, impellentur, primùm, ut oculorum animorumq́ contuitus in illum unũ cuncti conijciant: deinde, ut ament: postremò, cùm tota illius uitæ iam ratio deliberatioq́ patuerit, ac perspecta fuerit, ut se & sua omnia illius fidei, uigiliæ, prouidẽtiæq́, studiosissimè permittant: quî enim poterũt agere secus, cùm uiderint illum nil meditari aliud in uita, neque præ se ferre, quàm ut Deum, præclara imitatione, in se ipso referens, suum decorũ honestumq́ perpetuo custodiat: alienum autem procuret bonum? Species hæc inquam pręstabilis, planeq́ diuina, semper hominum mentibus atq́ animis dominata est: semper uoluntates omnium in potestate habuit. Quid deinde autem, quid eueniet? Tantum'ne tu putas, Phædre, sapientẽ tuum per astutias & simulationes, uaframq́ illam gerendarũ rerum calliditatem, honoris & fortunarum adipisci posse, quanta hunc fortunæ & honorum præmia, non dico consequentur, sed planè obruent? Etenim quæ usquam natio est tam immanis, & barbara: quis tam crudelis, impiusq́ tyrãnus, qui non specie tali istius uiri cõmoueatur? ut etiam si eum diligere fortasse non posit, scelere ipse & feritate præditus: hac tamẽ perculsus tam eximiæ formæ dignitatis, incidat in admirationem? Nam qui sensu humaniore præditi homines sunt, summi, infimi, ciues, externi, nequaquã ulli profectò se & sua fidentius commendabunt, quàm isti ipsi: nec quen-

quam cupidius ad suas fortunas regẽdas accersent, quàm hunc,quem uiderint in aliorum bonis cõmodisq; procurandis, suum ipsum omne bonũ & commodum constituentem,itaq; omnia suscipientem ac gerentem, ut suorum labor: & operum, ad cæteros utilitas,ad ipsum autem fructus uirtutis atq; officij, qui maximus in uera uita & uberrimus est, perueniat: coletur igitur,honorabitur,amabitur,ipsiusq; consilio & autoritate gerentur plurima:neq; ipse tamen alienis negotijs se offeret, neq; expetet admodum publicis procurationibus se distringi:sed quicquid eiusmodi aget,atq; suscipiet, totum officio dabit atq; humanitati: ipse uerò in illa beatissima cura rerum cœlestium & diuinarum permanebit,quoad poterit, contemplandarum : uitamq; eam in primis amplectetur, quæ maximè è natura est, maximeq; hominis propria. Siquidem non corpus, neq; animus reliquus, sed mens sola est id illud ipsum,quod est homo. Quapropter ueras idem etiã ac proprias hominis cõsequetur uoluptates:non illas animæ infimæ, quæ & brutæ maximè,& eædẽ falsæ inanesq; ferè sunt:neq; rursus eas, quæ in sensibus cõsistunt, uagas & errantes,& uarietate ipsa semper instabiles: sed cùm has utrasq; modo rationeq; finitas, tum illas plenè & cumulatè,quæ arctè,& compressè, & peculiariter attingunt hominem, inq; eum ipsum penitus se infundunt,& illiquefaciunt,suntq; menti & ijs,quæ ex mentis officio geruntur, agnatę maximè
& fam

& familiares : quarum ut uerissima, atque purissima, sic iucundissima & suauissima est perceptio. Quocirca homo præceptis Philosophiæ edoctus, ac semetipso in omnem partem recte utens, similem sese (quoad fas est) efficiet Deo : tum in uitæ ratione, dũ quo ille modo omnia agit, eodem iste modo cuncta & aget, & exequetur, ut deceat sibi, semper prosit alijs : tum in perpetua animi lætitia, ac uoluptate. Qui si præter has cõmuneis Philosophiæ rationes, quæ similitudinem & imitationem præpotẽtis Dei insinuant nobis atque proponũt, illa quoque prætereà maxima atque amplissima eiusdem Dei beneficia in genus humanum cognouerit : quæ uni tantum generi, nominique nostro, qui CHRISTVM filium unigenum Dei colimus, & profitemur, propriè ac singulariter data sunt : quòd in hac una religione & salus hominibus est, & uera beatæ uitæ in terris ratio, in cœlo immortalitatis adeptio : nedum per Philosophiã, à pura & integra religione non deflexerit, quemadmodũ tu, Phædre, dudum calũniabare: sed magis in ea etiam statuetur, & cõfirmabitur : ad eos enim amores, qui cõmunibus beneficijs Dei summi debentur, accedent alij magis peculiares, & proprij, per quos fortissimè cum Deo erit colligatus. Non enim de leuibus sophistis in præsentia, neque (ut opinor) de futilibus hominibus quibusdã: sed de cõsideratis, & integris, & cõstãtibus, est sermo : qui omnia metiuntur cõsilio & probitate, neque à maiorũ suorũ,

 de quo

de quorum integritate, & sapiētia optimè sentiant, decretis atque scitis ullo pacto recedunt: sed quò ingenio hominis, atque doctrina perueniri nō potest, de eo patiūtur Dei immortalis numine, & ueterum autoritate sanctissimorum hominū, facilè sibi persuaderi. HIC paulùm cum requiessem, Exposui uobis, inquam, quemadmodum quidem potui, & uim utilitatemq; Philosophiæ, & eius uiri qui ritè, ac legitimè Philosophetur, speciem atque formam: Quæ mea expositio sic uniuersè facta, satis'ne respondere Phædri calumniæ uideatur, uestrum iam est iudicium. Mihi quidem & magnitudo rei, & breuitas tēporis, & mehercule, rem, si quo modo ea est, fateri uolumus, mei etiam ingenij ad tantum tollendum pondus exilitas, uehementer obstitit, quominus uobis omnia, quemadmodum quidem cupissem, potuerim exprimere: in quo non recuso, quin meæ tarditati culpam, non Philosophiæ ipsi asignetis. HIC GALLVS, Sane quàm probasti tu mihi, Sadolete, defensionem tuam, inquit: nec uideo, Philosophia quid posit esse diuinius. Itaque ego, qui in eam antea propensione animi ferebar: nunc planè illius amore totus ita ardeo, ut non sim eam unquā è complexu meo dimissurus: illud aueo quàm maximè & quàm primùm, ut ista quæ sunt à te disputata, in Commentarium referantur, quo ocyus queam exēplū Vrbinū mittere ad meos amicos, taleis uiros, qualeis tu quoq; in primis existimas

mas. SVMMOS & singulareis dicis, inquam, quorum conuentu apud lectißimam omnium fœminarum Helisabetam reginam Vmbriæ, illa ciuitas atque adeò Italia omnis ornata est. VERO, nec iniuria, inquit: nō enim uspiam alibi terrarum, neque nostra, opinor, neque antiquorum memoria, tot & taleis principes ingenij ac literarū, facilè uno in loco quispiam poßit nominare, quot nūc Vrbini præclarum cœtum constituunt: quippe cùm illic adsit, & Petrus Bembus, maxima celebritate & nomine uir: quem præter eximiam omnis uirtutis & humanitatis laudem, uerè parentem, cum Romanæ ueteris, tum recentis huius Italæ eloquentiæ poßumus appellare: & duo fratres Italiæ uel præcipua lumina, Federicus & Octauianus Fregusi, nobilitate, dignitate, prudētia, literis maximè illustres: itéque spectatum ac nobile par Baldasarus Castillioneus, & Cæsar Gonzaga: qui militaribus ambo & bellicis uirtutibus insignes, ad illā fortitudinis laudē, optimarū quoque & literarū, & artiū, non inferius decus, addidere. Quāquā ne singulos colligā, illā ego urbē hoc tempore, nō hominum cuiusquemodi domicilium, sed Musarū diuersoriū esse puto. AT EGO, inquit Citrarius, habeo statim queis cum cōmunicem, familiareis hos nostros, quorum quotidianis cœtibus domus tua, Galle, celebrabatur, Camillum Porciū, & Blosium Palladiū: quorum ingenijs, spectabiliq; morū & sermonis elegātia, soliti sumus oēs

apprimè delectari: Etsi, quanquã uterq; utranq;, tamen alter eorũ oratoriam magis laudẽ, alter poëticam est prosecutus: Tum autẽ Camillum Paleotũ, & Philippum Beroaldum, hunc iuniorẽ dico: Nam ille senior haud sanè usquequaq; doctorum iudicio idoneus est qui probetur: hi autem duo suis ingenijs & uirtutum ornamentis, nõ municipio Bononiensi modò, unde oriundi sunt, sed huic urbi tantæ, non exiguum decus potuerũt afferre. Nam Euangelistã Mathalenũ, tuũ familiarissimũ, Sadolete, quemq; nos omnes plurimũ ipsius merito, & quanquã doctus admodum uir est, humanitatis tamen ac liberalitatis causa præcipuè diligimus: quo ego gaudio sublatum iri puto, cùm te operã hanc naualse Philosophiæ, laudemq; ex eo cõsecutum esse intelliget? VTINAM quidem, inquam, talibus ingenijs, mea hæc opera & uolũtas iure probata sit. Sed quid ait nobis Phædrus? EGO'NE? inquit: te alieno quodã in hominũ genere tuũ istũ sapientẽ, tanquã in somnijs constituisse. Nam his quidẽ hominibus, quibus cum uiuimus, mea sapiẽtia ad manũ semper futura est paratior. Quæ cùm essent dicta, surreximus omnes, aliquotq; deambulationibus ultro & citro factis, reliquum cõuiuio, uarijsq; sermonibus, Phædro in primis multa facetè, urbaniterq; dicẽte, hilarem & lætum consumpsimus diem.

FINIS.

